

ВП 7-00(23)01.01

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
РОЗВІДКА ТА ІНОЗЕМНІ АРМІЇ
ЧАСТИНА 2
ІНФОРМАЦІЙНА РОБОТА**

ЛИПЕНЬ 2019
ОБМЕЖЕННЯ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ:
обмежень для розповсюдження немає.
**ЖИТОМИРСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ С. П. КОРОЛЬОВА**

ЖИТОМИРСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ імені С. П. КОРОЛЬОВА

**О. В. Левченко,
В. В. Вінник, О. В. Устименко**

РОЗВІДКА ТА ІНОЗЕМНІ АРМІЇ

Частина 2

ІНФОРМАЦІЙНА РОБОТА

Навчальний посібник

*Затверджено начальником військового інституту
для курсантів*

Житомир
2019

УДК 355. 40
Л 34

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського військового інституту імені С.П. Корольова
(протокол № 11 від 26 червня 2019 р.)*

Рецензенти:

М. А. Роговець – кандидат технічних наук
С. А. Щербина – начальник центру оперативної підготовки
та методики підготовки ЗС України

Левченко О. В.

Л 34 Розвідка та іноземні армії. Частина 2. Інформаційна робота : навчальний посібник / О. В. Левченко, В. В. Вінник, О. В. Устименко. – Житомир : ЖВІ, 2019. – 124 с. : іл.

Навчальний посібник призначений для курсантів, викладачів Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова та інших військових закладів вищої освіти Міністерства оборони України. Він містить матеріал, який відповідає програмі навчальної дисципліни “Розвідка та іноземні армії” в частині інформаційної роботи.

У навчальному посібнику викладені основні поняття інформаційної роботи, порядок збору та обробки розвідувальних відомостей, відпрацювання звітних документів.

Автори: заслужений діяч науки і техніки України, доктор військових наук, професор **О. В. Левченко, В. В. Вінник, О. В. Устименко.**

УДК 355. 40

© О. В. Левченко, В. В. Вінник,
О. В. Устименко 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ...	6
Глава 1 ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ.....	8
1.1 Сутність та зміст інформаційної роботи.....	8
1.2 Ведення інформаційної роботи.....	20
1.2.1 Збір розвідувальних відомостей.....	20
1.2.2 Обробка розвідувальних відомостей.....	24
1.2.3 Узагальнення розвідувальних відомостей.....	41
Глава 2 ОЦІНЮВАННЯ ПРОТИВНИКА.....	47
2.1 Основи оцінювання противника.....	47
2.2 Методика оцінювання противника.....	51
2.2.1 Структура методики оцінювання противника.....	51
2.2.2 Підготовка вихідних даних для оцінювання противника.....	52
2.2.3 Оцінювання противника.....	55
2.2.4 Формулювання та доповідь висновків із оцінювання противника	71
Глава 3 ПОРЯДОК РОЗРОБКИ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ДОНЕСЕННЯ	77
3.1 Принципи та вимоги до розробки розвідувального донесення	78
3.2 Структура розвідувального донесення.....	79
3.3 Розробка розвідувального донесення.....	81
Додатки:	85
1 Класифікація об'єктів розвідки.....	85
2 Методи аналітики, що використовуються під час обліку та систематизації розвідувальних відомостей	88
3 Методи, що використовуються під час аналізу розвідувальних відомостей	95
4 Методи, що використовуються під час узагальнення розвідувальних відомостей	102
5 Структура доповіді висновків із оцінювання противника....	113
6 Зразок розвідувального донесення.....	118
7 Основні правила розробки інформаційних документів.....	120
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ДЖЕРЕЛ)	124
ДЛЯ ЗАМІТОК	125

ВСТУП

Для успішного ведення сучасного бою необхідно, насамперед, знати противника, його сили, засоби і характер дій. Для забезпечення цими даними командирів і штабів усіх ступенів існує найважливіший вид бойового забезпечення дій військ – розвідка.

Досвід ведення бойових дій свідчить, що тільки там, де розвідка ведеться активно і цілеспрямовано, бойові завдання вирішуються успішно і з найменшими втратами. Навпаки, погано організована розвідка завжди була головною причиною невдалих бойових дій військ.

У теперішній час значно виріс обсяг завдань, які вирішує розвідка. Натомість терміни їх виконання суттєво скоротилися. Підвищилися вимоги щодо часу передавання даних і точності визначення координат об'єктів (цілей) противника.

Однією з найважливіших складових розвідки є інформаційна робота. Вона включає збір, обробку розвідувальних відомостей, своєчасну доповідь їх командирові, старшому начальнику і доведення необхідних даних до начальників родів військ і служб, командирів (штабів) підлеглих, взаємодіючих підрозділів і сусідів.

Одним із кінцевих етапів інформаційної роботи в тактичній розвідці є розробка розвідувального донесення, формулювання висновків з оцінювання противника та доповідь їх командирові. За результатами командир приймає рішення на бойові дії.

Необхідність видання частини 2 “Інформаційна робота” навчального посібника “Розвідка та іноземні армії” обумовлено такими чинниками.

По-перше. Сьогодні саме інформаційна робота стає найвагомішою складовою в розвідувальному забезпеченні підрозділів у бою.

По-друге. Офіцери первинної ланки мають досить низький рівень підготовки у сфері знання методики інформаційної роботи в підрозділі.

По-третє. Аналіз бойових дій на Сході України свідчить, що на успіх у бою впливає перш за все ступінь точності та достовірності інформації про противника, а також імовірності прогнозованих його дій.

Як відомо, органи розвідки відомості про противника добувають по крихтах, частинах, у різний час і в найрізноманітнішій обстановці.

Нерідко інформація про один й той самий об'єкт, добута різними органами розвідки або отримана з різних джерел одночасно, є суперечливою. Командирів ж завжди необхідно мати повну уяву про силу противника, його реальне положення, стан і наміри. Для цього необхідно всю інформацію, яка добута розвідкою й отримана від різних джерел (підлеглих командирів, штабів, сусідів тощо), зібрати, вивчити, проаналізувати й узагальнити. Тільки на підставі всебічного аналізу всіх відомостей можна зробити обґрунтовані висновки про противника.

Саме цей матеріал відображений у частині 2 навчального посібника, а також проведено аналіз основних положень керівних документів Збройних Сил України та військових штабів провідних країн-членів НАТО стосовно розробки інформаційних документів із розвідки в загальновійськовому підрозділі.

Основною метою видання частини 2 “Інформаційна робота” навчального посібника “Розвідка та іноземні армії” є надання курсантам, науково-педагогічним працівникам військового інституту основних теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо порядку роботи командира загальновійськового підрозділу з питань організації і ведення інформаційної роботи у тактичній розвідці.

Завданням частини 2 навчального посібника є максимально сприяти підвищенню засвоєння курсантами:

теоретико-фундаментальних основ інформаційної роботи та її складових;

знань щодо організації інформаційної роботи в підрозділі;

основ інформаційної роботи в загальновійськовому підрозділі;

порядку і правил збору, обробки, аналізу розвідувальних відомостей та розробки звітних інформаційних документів із розвідки;

методики з оцінювання противника.

Курсанти інституту мають самостійно застосовувати окремі елементи знань та вмінь з організації інформаційної роботи в підрозділі, поєднувати їх залежно від конкретної ситуації під час виконання функціональних обов'язків за фахом.

Частина 2 навчального посібника може бути корисною для посадових осіб, які організують розвідку в підрозділі, науково-педагогічних працівників та курсантів Житомирського військового інституту ім. С. П. Корольова та інших ВЗВО, які займаються підготовкою фахівців воєнної розвідки.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Скорочення та умовні позначення	Повне словосполучення та поняття, що скорочується
1	2
АК	армійський корпус
АТТ	автомобільна техніка
бз	батальйон зв'язку
БпАК	безпілотний авіаційний комплекс
БпЛА	безпілотний літальний апарат
БМП	бойова машина піхоти
Бр	бригада
БРД	бойовий розвідувальний дозор
БРДМ	бойова розвідувальна дозорна машина
БРО	батальйонний район оборони
БТГр	батальйонна тактична група
БТР	бронетранспортер
ВОП	взводний опорний пункт
ВТЗ	високоточна зброя
габатр	гаубична артилерійська батарея
гадн	гаубичний дивізіон
ДВідд	дозорне відділення
ДРГ	диверсійно-розвідувальна група
ЗВрез	загальновійськовий резерв
ЗМУ	засоби масового ураження
ЗРК	зенітний ракетний комплекс
ідр	інженерно-дорожна рота
ісб	інженерно-саперний батальйон
ісв	інженерно-саперний взвод
КП	командний пункт
КСП	командно-спостережний пункт
КШМ	командно-штабна машина
мб	механізований батальйон
мр	механізована рота
МТЗ	матеріально-технічне забезпечення
НГУ	напрямок головного удару
НЗОЗ	напрямок зосередження основних зусиль
НР	начальник розвідки
омбр	окрема механізована бригада
омсбр	окрема мотострілецька бригада

1	2
ОР	орган розвідки
ОРД	окремий розвідувальний дозор
ПЗРК	переносний зенітний ракетний комплекс
ПНШ	помічник начальника штабу
ППО	протиповітряна оборона
ПТЗ	протитанковий засіб
ПТRez	протитанковий резерв
ПТРК	протитанковий ракетний комплекс
ПУ	пункт управління
РВП	район вогневих позицій
РД	розвідувальний дозор
РЕБ	радіоелектронна боротьба
РзВ	розвідувальні відомості
РзМ	розвідувальний матеріал
РзД	розвідувальні дані
РЗ	розвідувальний загін
Р і РТР	радіо – і радіотехнічна розвідка
РСЗВ	реактивна система залпового вогню
РІ	розвідувальна інформація
РОП	ротний опорний пункт
СП	спостережний пост
РГ	розвідувальна група
РТГр	ротна тактична група
ТГр	рактична група
УНК	Український національний контингент
ШтГр	штурмова група

Глава 1. ОСНОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1.1. СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Інформаційна робота є важливою складовою тактичної розвідки. **Тактична розвідка** – комплекс заходів та дій, що здійснюється командирами (штабами) оперативно-тактичних угруповань, військових частин (підрозділів), силами та засобами розвідки з метою добування, опрацювання та надання розвідувальної інформації в інтересах підготовки та ведення бою.

Саме опрацювання та надання інформації про противника та місцевість командирів є сутністю інформаційної роботи в тактичній розвідці (рис. 1). Від правильної організації інформаційної роботи багато в чому залежить об'єктивність оцінювання противника і місцевості в районі майбутніх дій. Оперативно зібрана, оброблена і доведена інформація про противника та місцевість дозволять командирів приймати правильні рішення та ефективно використовувати наявні сили та засоби.

Рис. 1. Місце і роль інформаційної роботи в тактичній розвідці

Інформаційна робота (ІР) – сукупність заходів, які здійснюються в інформаційних підрозділах органів військового управління та органів управління розвідкою щодо збору, часткової обробки розвідувальної та відкритої інформації, супроводження спеціалізованих інформаційних баз даних, а також розроблення інформаційних документів та доведення їх до споживачів.

У загальновійськовому батальйоні інформаційну роботу здійснюють командири взводів, рот, офіцери штабу батальйону –

начальник штабу, помічник начальника штабу батальйону з розвідки, а також можливе залучення помічника начальника штабу.

Кінцевим результатом інформаційної роботи є інформаційний документ. **Інформаційний документ** – матеріальний носій розвідувальної інформації, який містить проаналізовані та узагальнені дані щодо поставленого розвідувального завдання, викладені за визначений термін часу, в установлених обсязі та формі.

Інформаційний документ у визначеній формі доводиться до споживача. **Споживач (розвідувальної інформації)** – визначена законом, нормативно-правовим актом посадова особа, підрозділ, частина, установа, орган державного або військового управління, який використовує розвідувальну інформацію для прийняття управлінських рішень або виконання поставлених перед ним завдань в інтересах забезпечення національної безпеки держави.

Іншими словами, інформаційна робота полягає у зборі, обробці розвідувальних відомостей та своєчасній доповіді їх командирів, старшому начальнику, а також доведенні необхідних даних до начальників родів військ і служб, командирів (штабів) підлеглих, взаємодіючих підрозділів і сусідів (рис. 2).

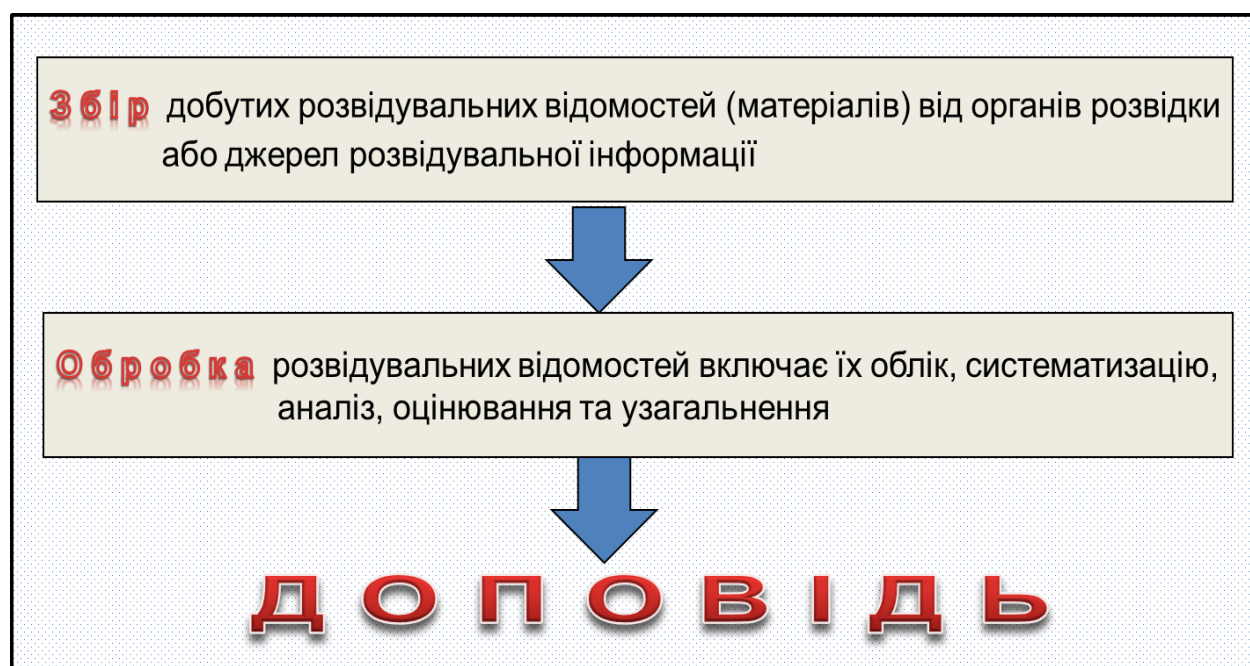

Рис. 2. Заходи інформаційної роботи

Інформаційна робота, як і будь-яка інша складна цілеспрямована діяльність, здійснюється згідно з певними принципами. *Принципи* – це встановлені як досвідом, так і теорією рекомендації, дотримання

яких сприяє підвищенню ефективності інформаційної роботи в типових умовах.

Принципи мають важливе значення, широке застосування і повинні бути загальними, щоб бути керівництвом до дій у різних обставинах.

Суть кожного принципу має виражатися одним словом або простим, лаконічним реченням, тим самим полегшується розуміння і використання принципів та встановлення спільних поглядів на них.

Основні принципи: *конкретності, реальності та контрольованості.*

Принцип конкретності означає, що інформаційна робота ведеться суто на основі розвідувальних завдань, які поставлені певним виконавцям, кожний інформаційний документ висвітлює конкретну тему.

Принцип реальності означає, що інформаційна робота будується відповідно до розумно вибраних напрямків, вони повністю забезпечені ресурсами, а цілі є досяжними.

Принцип контрольованості означає, що хід обробки інформації, а значить і процес реалізації поставлених цілей інформаційної роботи, повинен постійно знаходитись у полі зору як керівників, так і безпосередньо виконавців на всіх етапах.

На основі цих принципів формуються загальні вимоги до інформаційної роботи, основними з них є: цілеспрямованість, активність, об'єктивність.

Цілеспрямованість інформаційної роботи полягає в першочерговому зборі, опрацюванні і доповіді (доведенні) тих розвідувальних відомостей, які в даній обстановці є найбільш важливими.

Активність інформаційної роботи полягає в наполегливому прагненні всіх посадових осіб у будь-якій обстановці зібрати необхідні розвідувальні відомості, обробити їх, доповісти командуванню (вищій штаб), а також довести до всіх зацікавлених посадових осіб.

Об'єктивність інформаційної роботи полягає в ретельному і всебічному вивченні змісту всіх розвідувальних відомостей, а також обставин, джерел і часу їх добування, для того щоб виявити правильне положення, стан і характер дій противника.

Добування необхідної командирові інформації про противника становить собою лише одну вирішальну і найактивнішу сторону діяльності розвідки. Після виконання органом розвідки розвідувального завдання інформація про об'єкт розвідки повинна пройти певний процес до моменту прийняття рішення щодо її реалізації (рис. 3).

Розвідувальна інформація – усні та зафіксовані на матеріальних носіях (у тому числі у зразках виробів і речовин) відомості, які неможливо отримати офіційним шляхом, про реальні й потенційні можливості, плани, наміри і дії іноземних держав, організацій та окремих осіб, що загрожують національним інтересам України, а також про події та обставини, що стосуються національної безпеки та оборони.

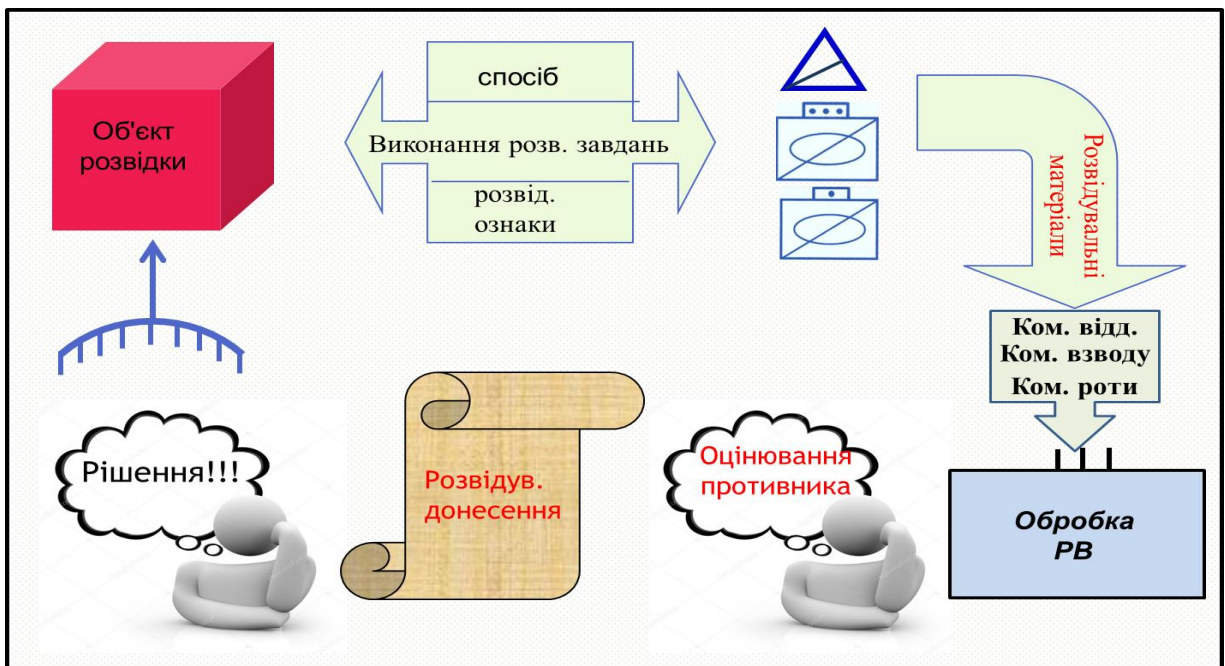

Рис. 3. Процес проходження інформації про противника в підрозділі

Органам розвідки (розвідникам) досить рідко вдається одержати повні відомості про склад противника, його засоби масового ураження, елементи високоточної зброї, замисли застосування засобів ураження, морально-психологічний стан його особового складу, боєдатність його підрозділів (військових частин, з'єднань) тощо.

Таким чином, на даному етапі циклу інформаційної роботи від органу розвідки до командира підрозділу надходять *розвідувальні матеріали*.

Розвідувальні матеріали (РЗМ) – необроблені, але документально зафіксовані первинні результати добування розвідувальної інформації, що містять розвідувальні ознаки, як правило, в неявному вигляді і тому не можуть бути використані без первинної обробки.

Розвідувальна ознака – характеристика (параметр) об'єкта розвідки, яку (який) можна визначити (виміряти) і використовувати для розпізнавання об'єкта розвідки, визначення його стану, характеру діяльності, а також прогнозування напряму розвитку подій (явищ). Їх прийнято ділити на розпізнавальні й тактичні.

За розпізнавальними (візуальними) розвідувальними ознаками можна виявити, пізнати, визначити належність, тип, призначення об'єктів (цілей) і розрізнити їх між собою.

Такими ознаками є:

зовнішній вигляд, конструктивні особливості, кольори, форма об'єктів (цілей);

діяльність противника (рух, звуки, спалахи пострілів, дим, пил тощо);

сліди діяльності (колії, витопані місця, залишені предмети, залишки багать і похідних кухонь тощо);

різні покажчики, написи й розпізнавальні знаки на техніку;

форма одягу, екіпірування, озброєння особового складу.

Особовий склад органів розвідки повинен добре знати й уміти розрізняти саме розпізнавальні (візуальні) ознаки.

Тактичними розвідувальними ознаками характеризуються бойовий склад, організація, тактика дій і намір противника. Ці ознаки визначаються за положенням об'єктів (цілей) у бойовому порядку, їхньою кількістю й розташуванням на місцевості, характером діяльності тощо. Вони використовуються головним чином командирами, штабами й органами розвідки під час аналізу розвідувальних відомостей.

З усіх розвідувальних ознак жодну взяту окремо не слід розглядати як безперечний доказ наявності в даному місці того або іншого об'єкта (цілі). Слід мати на увазі, що противник буде прагнути маскуванням, дезінформацією, оманними діями приховати дійсне положення своїх об'єктів (цілей), свою діяльність і наміри. Тільки наявність декількох ознак дає можливість зробити правильний висновок про об'єкт розвідки.

Об'єкт військової розвідки – особа, зразок (система, комплекс) військової техніки або озброєння, місцевість або інженерна споруда, установа (підприємство, організація), збройне формування, інформацію про які потрібно добути.

До **об'єктів розвідки** належать:

війська у районах дислокації (зосередження, під час пересування, на вихідних, стартових, вогневих позиціях);

аеродроми, військово-морські та військово-повітряні бази, військові кораблі;

пункти управління, вузли зв'язку;

радіотехнічні системи виявлення, наведення та управління зброєю;

органи тилу;

вузли шляхів, мости та гідротехнічні споруди, трубопроводи;

підприємства, які пов'язані з виробництвом військової продукції.

Об'єкти розвідки класифікуються так (додаток 1):

- за роллю у збройній боротьбі;
- за ступенем впливу на хід бойових дій;
- за структурою і кількістю елементів;
- за характером виявлення;
- за належністю;
- за характером розташування;
- за розміром;
- за ступенем рухомості.

Розвідувальні матеріали про об'єкт розвідки від джерел до командирів підрозділів і в штаби надходять у різному вигляді (у формі усної доповіді, донесення по радіо, письмового, графічного тощо) і за допомогою різноманітних засобів зв'язку.

Джерело розвідувальної інформації – установа (організація), орган (підрозділ), особа, матеріальний носій або технічний об'єкт, інформація від якого (про який) безпосередньо чи опосередковано характеризує об'єкт розвідки і може бути використана для визначення його складу, стану, місцезнаходження та характеру діяльності.

Термін “джерело” у розвідці має два трактування.

До *першого поняття* належать об'єкти, наявність і дії яких дають можливість добути РЗМ. Такими джерелами є: особовий склад військ противника і його дії, що можуть спостерігатися нашими ОР, а також полонені, перебіжчики, захоплені документи; працюючі радіоелектронні засоби; предмети озброєння і бойової техніки противника,

осколки снарядів, бомб і ракет; райони, заражені радіоактивними й отруйними речовинами.

До другого поняття належать органи розвідки, підлеглі, взаємодіючі і сусідні команди підрозділів (штаби) і вищий штаб, від яких інформація про противника надходить командирів (до штабу) підрозділу, а також місцеві жителі й особовий склад своїх військ, що знаходився на території противника, бачив його своїми очима або чув про нього.

У свою чергу джерело розвідувальної інформації за ступенем надійності поділяється так:

- надійне;
- достатньо надійне;
- сумнівне;
- ненадійне;
- з невизначеною надійністю.

Надійне джерело розвідувальної інформації – перевірене джерело, яке неодноразово використовувалось, а інформація, яка від нього надходила, за ступенем достовірності була не нижче, ніж достовірною.

Достатньо надійне джерело розвідувальної інформації – перевірене джерело, яке неодноразово використовувалось, а інформація, яка від нього надходила, за ступенем достовірності була не нижче, ніж імовірною.

Сумнівне джерело розвідувальної інформації – джерело, яке використовувалось раніше, але інформація, яка від нього надходила, за ступенем достовірності була сумнівною, а інколи й недостовірною.

Ненадійне джерело розвідувальної інформації – джерело, інформація від якого в значній кількості випадків за ступенем достовірності була недостовірною або містила дезінформацію.

Джерело розвідувальної інформації з невизначеною надійністю – джерело, яке раніше не використовувалось і надійність якого не може бути визначена до перевірки інформації, що від нього надійшла.

Розвідувальна інформація складається з розвідувальних відомостей та розвідувальних даних.

Якщо в результаті первинної обробки інформація, яку містять розвідувальні матеріали, відповідає визначеним вимогам та придатна

для подальшого використання, то вона класифікується як *розвідувальна відомість* (рис. 4).

Рис. 4. Результати обробки розвідувальної інформації

Розвідувальні відомості – результат первинної обробки розвідувальних матеріалів, у якому розвідувальні ознаки подаються в явному вигляді.

Розвідувальні відомості не завжди дають повне уявлення щодо того чи іншого об'єкта (питання). Вони часто носять розрізнений, суперечливий характер. Тому всі добути розвідувальні відомості збираються, обробляються та обов'язково доповідаються старшому командирові, а також у вищій штаб.

Одним із ключових моментів в обробці розвідувальних відомостей (матеріалів) є їх аналіз. В інформаційній роботі під **аналізом** (грец. *analysis* – розкладання, розчленування, розбір) **розуміється** метод дослідження, сутність якого полягає в тому, що досліджуваний предмет подумки або практично розчленується на елементи (ознаки, властивості, відносини), кожний із яких потім досліджується окремо як частина розчленованого цілого. Призначення аналізу полягає в тому, щоб відокремити суттєве від несуттєвого, звести складне до більш простого.

За результатами проведеного аналізу розвідувальні відомості класифікуються за *достовірністю, важливістю, терміновістю і повнотою*.

За ступенем *достовірності* розвідувальні відомості поділяються на достовірні, ймовірні, сумнівні і недостовірні.

Достовірними вважаються відомості, що не викликають сумніву, цілком відповідають сформованій обстановці, фактичному стану, положенню, діям і намірам противника. Вони підтверджуються декількома джерелами або неодноразово одним надійним джерелом. Достовірні відомості містяться також у справжніх документах, фотознімках і на картах, захоплених у противника.

Імовірними вважаються відомості, що відповідають сформованій обстановці і раніше відомим даним, але отримані від одного джерела або декількох не цілком надійних джерел.

Сумнівними є відомості, що можуть відповідати сформованій обстановці, але суперечать відомостям, отриманим раніше з інших джерел, що заслуговують на довіру.

Недостовірними вважаються відомості, що не відповідають сформованій обстановці, суперечать відомостям, отриманим від інших джерел, і хибність яких беззаперечно доведено.

В разі виникнення сумнівів у достовірності отриманих відомостей необхідно негайно організувати перевірку їх шляхом запитів вищого штабу і сусідів, постановки додаткових завдань підрозділам, що ведуть розвідку, а за необхідності шляхом висилання нових органів розвідки (підрозділів). **Обов'язковій перевірці підлягають свідчення полонених, перебіжчиків та місцевих жителів.** Можливе використання недостовірних відомостей із метою розкриття задуму противника щодо маскування і введення розвідки в оману, для вивчення методів дезінформації, що застосовуються противником.

Важливість розвідувальних відомостей залежить від ступеня впливу інформації, що міститься в них, на рішення командира та дії військ у конкретних умовах обстановки. Командир підрозділу повинен уміти правильно визначати важливість розвідувальних відомостей.

Терміновість розвідувальних відомостей визначається їх важливістю і необхідністю відповідної реакції на них командира (начальника штабу) і військ.

Командирові і начальникові штабу доповідаються негайно: відомості про різкі зміни у складі, угрупованні і характері дій противника, про його підготовку до завдання ударів, особливо ядерною і хімічною зброєю, виявлені нові засоби боротьби і способи дій.

Повнота розвідувальних відомостей характеризується інформацією, що дозволяє зробити відповідні висновки про об'єкти (дії) противника без додаткових запитів джерел надходження інформації.

Тільки на підставі всебічного аналізу всіх відомостей можна зробити обґрунтовані висновки з оцінювання противника та доповісти їх командирові, у вищій штаб, а також довести до підлеглих.

Висновки з оцінювання противника – кінцевий результат кількісно-якісного аналізу сукупності відомостей про противника й обстановку, що містить дані про його склад, стан, місцезнаходження, сильні та слабкі сторони, важливі (критичні) об'єкти, а також можливі варіанти його дій.

Отже, висновки з оцінювання противника є основою прийняття рішення командиром щодо ефективного застосування своїх сил та засобів у ході бойових дій.

Повчальним є приклад оцінювання противника командиром 1 БТГр 72 омбр під час організації бою за панівну висоту у районі **НОВОТРОЇЦЬКОГО** 13 – 14 листопада 2015 року (рис. 5).

Станом на 7 листопада 2015 року противник силами до змішаної БТГр займав оборону вздовж рубежу відм. 218,7, вигин польової дороги, відм. 120,8.

*1 БТГр 72 омбр обороняла район оборони **БЕРЕЗОВЕ, НОВОТРОЇЦЬКЕ, МИКОЛАЇВКА, ОЛЬГИНКА.***

Перед переднім краєм оборони 1 БТГр на стику між 3 РТГр та 2 РТГр розміщений терикон “Еверест”, який простягнувся на схід майже на 4 км і мав важливе тактичне значення (противник мав можливість спостерігати за всією навколишньою територією, коригувати вогонь артилерії).

О 15.00 7 листопада 2015 року командир 1 БТГр 72 омбр отримав бойове розпорядження командира бригади, згідно з яким 1 БТГр із засобами посилення мала завдання до 20.00 14 листопада 2015 року оволодіти териконом “Еверест”.

Під час підготовки до бойових дій розвідувальні відомості про противника та місцевість командир 1 БТГр отримував від штатних органів розвідки, штабу бригади, а також від підрозділу 73 мц СпП, який діяв у районі відповідальності батальйону.

З аналізу добутих розвідувальних відомостей командиром БТГр зроблено таку оцінку противника:

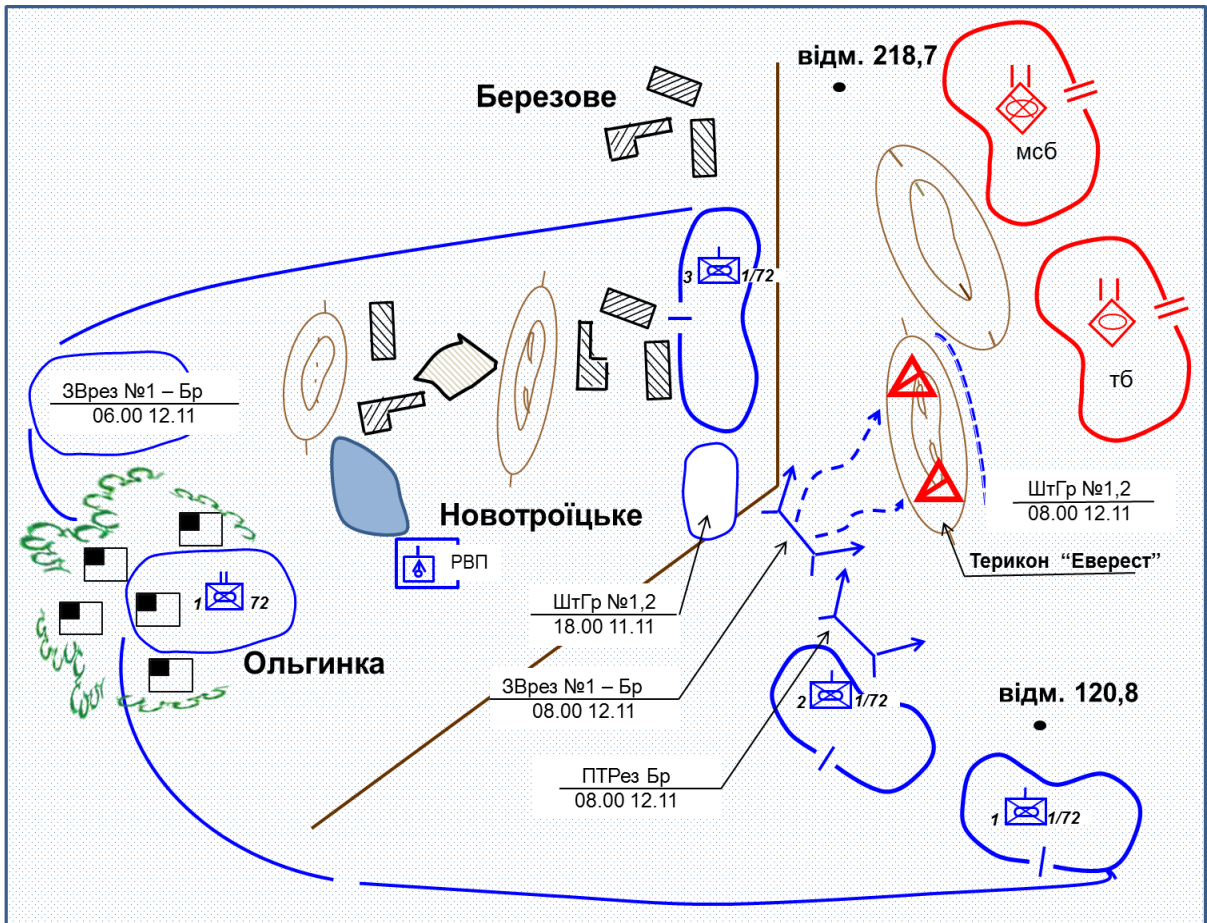

Рис. 5. Дії 1 БТГр 72 омбр із захоплення панівної висоти у районі НОВОТРОЇЦЬКОГО 13 – 14 листопада 2015 року

на териконі “Еверест” обладнано два спостережних пости; на відстані до 10 км від терикона займають оборону тб та мсб противника;

противник не очікує наступальних дій підрозділів 72 омбр у напрямку терикону; мінні поля противника та його інженерні загорождення розташовані біля підніжжя “Евересту”.

За результатами оцінювання противника командиром 1 БТГр зроблені висновки в інтересах вироблення замислу, яким було визначено задіяти дві штурмові групи (ШтГр) та резерв для захоплення терикона:

ШтГр № 1 – у складі рв рр, саперного відділення іср;

ШтГр № 2 – у складі рв 1 мб та відділення ісв 1 мб;

резерв – 3 мв 3 мр.

З 04.40 до 07.40 12 листопада ШтГр захопили та зосередилися на східній та центральній частині терикона, взяли до фортифікаційного обладнання нових позицій.

Зранку 13 грудня 2015 року противник намагався “відбити” терикон “Еверест” силами тр та двох мср за підтримки вогнем взводу 82-мм мінометів.

Через майже 2 год обстрілу з боку противника та відкриття вогню вогневими засобами 1 БТГр та резервів бригади противник повернувся у вихідне положення.

Уроки та висновки.

Важливу роль у підготовці підрозділів до виконання бойового завдання відіграли організація розвідки та взаємодії в отримані РІ від підрозділу 73 мц СпП.

У ході оцінювання противника достовірно визначено склад, стан та положення підрозділів противника, ступінь захищеності його позицій; правильно спрогнозовано шляхи висування та розгортання резервів противника в разі контратаки; викрито систему вогню та загороджень противника.

Отже, задача всіх офіцерів, що обробляють (узагальнюють) розвідувальні відомості, полягає в тім, щоб шляхом вивчення, аналізу і зіставлення окремих, розрізнених, неповних, нерідко суперечливих даних (фактів) робити обґрунтовані висновки, що розкривають реальну картину обстановки, яка складається, зміст проведених противником заходів і його замисел.

Оброблені розвідувальні відомості з висновками (прийнятими інформаційними рішеннями) щодо даного питання чи об’єкта та оформлені певним документом прийнято називати **розвідувальними даними**.

Вищестоящому командирові та в штаб підрозділу *розвідувальні дані* доповідаються по технічних засобах зв’язку та шляхом представлення звітного інформаційного документа – *розвідувального донесення*.

Також слід зазначити, що в інформаційній роботі фактор часу має першорядне значення не тільки в процесі добування розвідувальних відомостей, а й у процесі обробки та підготовки доповіді.

Прояв суб’єктивізму в інформаційній роботі неприпустимий. Ігнорування уривчастих або навіть самих незначних розвідувальних відомостей може призвести до прорахунків під час оцінювання противника, звести нанівець успішну діяльність розвідувальних підрозділів (органів) й ускладнити виконання бойового завдання.

Таким чином, інформаційна робота в тактичній розвідці – це діяльність органів розвідки щодо забезпечення посадових осіб даними, які необхідні для вирішення покладених на них завдань.

Збір, обробка, використання та доведення інформації про противника є невід’ємним елементом успішного виконання розвідувальних задач.

1.2. ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ

1.2.1. Збір розвідувальних відомостей

Збір інформації – це процес, із якого починається вся інформаційна робота. Він полягає в отриманні інформації споживачами повідомлень усіх видів по різних каналах зв’язку. Цей початковий процес – найважливіший для всіх наступних інформаційних процесів, для інформаційної діяльності в цілому. Інформаційні повідомлення, зафіксовані в документах і на інших носіях інформації, збираються та фіксуються у відповідних документах.

Розглянемо збір розвідувальних відомостей (РЗВ) у механізованому (танковому, десантно-штурмовому, аеромобільному) батальйоні (рис. 6).

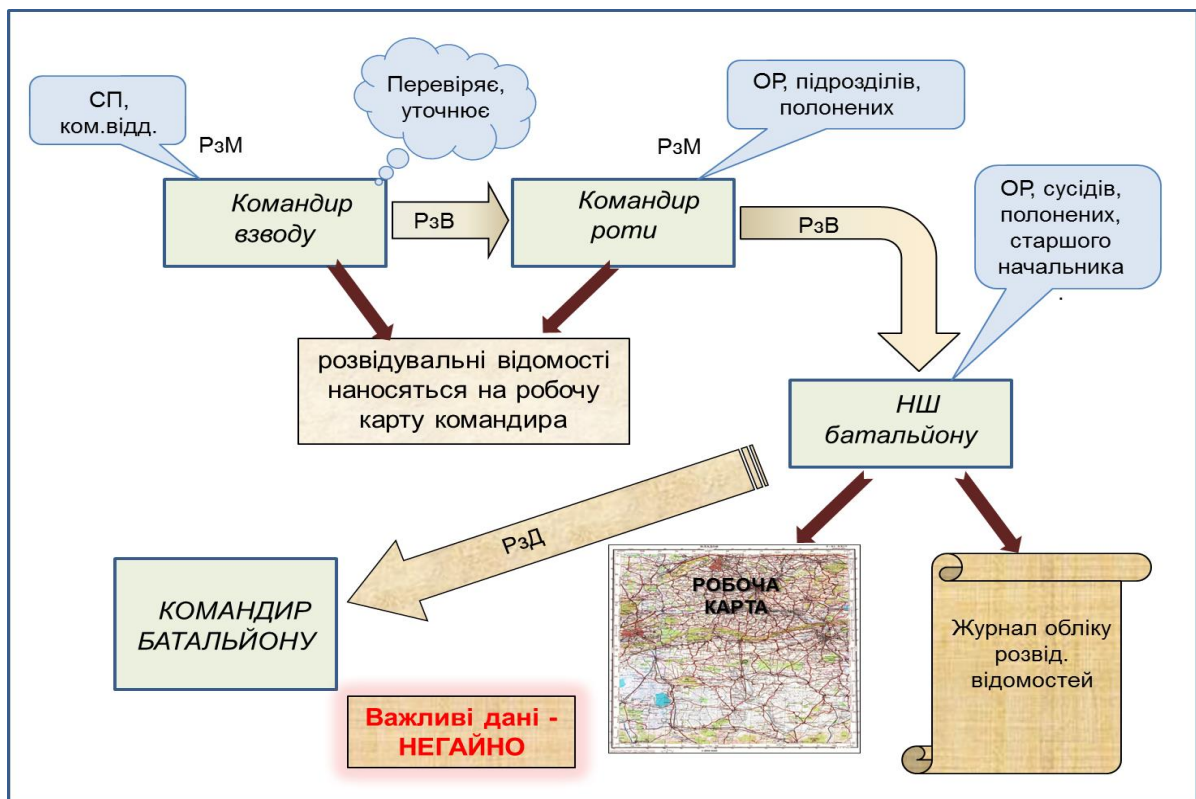

Рис. 6. Збір розвідувальних відомостей у батальйоні

Зібрану інформацію, яку отримано від органів розвідки, командир взводу перевіряє й уточнює особистим спостереженням зі свого спостережного пункту.

Уточнені таким чином розвідувальні відомості командир взводу повідомляє командирові роти в доповіді про хід виконання бойової задачі або на його вимогу звітним (інформаційним) документом.

У свою чергу, командир роти, як і командири взводів, особисто веде спостереження за противником.

Крім того до командира роти розвідувальні відомості (матеріали) надходять: від командирів взводів, бойового розвідувального дозору, спостерігачів, спостережних постів старших начальників, передових артилерійських спостерігачів, спостережних пунктів командирів артилерійських і мінометних підрозділів, розташованих у бойових порядках і на флангах роти, а також від полонених.

Командир механізованої роти має можливість збирати розвідувальні відомості (матеріали) з багатьох різноманітних джерел, оцінювати, узагальнювати ці відомості і доповідати командирові (начальнику штабу) батальйону. Підрозділи роти знаходяться ближче до противника, ніж командир батальйону або офіцери штабу, відповідно мають можливість особисто спостерігати за противником, а тому й одержувані від них відомості становлять велику цінність.

У штабі батальйону збір розвідувальних відомостей здійснює помічник начальника штабу (ПНШ) із розвідки. За вказівкою начальника штабу (НШ) він організує одержання інформації від органів розвідки батальйону (СП, БРД, РД і т.д), від командирів підлеглих, доданих і підтримуючих підрозділів, від сусідів, вищого штабу, а також від органів розвідки старшого начальника, що діють у бойових порядках батальйону.

Особливо важливою інформацією про противника може бути та, що отримана від полонених під час їх допиту на полі бою негайно після захоплення. У таких випадках полонені, особливо поранені, можуть спочатку знаходитися у стані сильного морального потрясіння, що полегшує ведення допиту.

Всі отримані розвідувальні відомості ПНШ із розвідки наносить на робочу карту, оцінює їх, узагальнює і доповідає командирові (начальнику штабу) батальйону, який робить остаточну оцінку цих відомостей.

Важлива інформація доповідається командирові батальйону й у штаб частини негайно, після чого організовується їхня перевірка.

Збір розвідувальних відомостей полягає в систематичному і своєчасному їх одержанні від різних джерел.

Основні джерела надходження РзВ:

органи розвідки, які ведуть розвідку;

командир і штаб підрозділу;

вищий та взаємодіючі штаби, підрозділи;

полонені, перебіжчики, місцеві жителі;

документи, зразки озброєння і військової техніки, які були захоплені у противника;

довідкові матеріали (довідки, карти, описи тощо).

Для одержання інформації від органів розвідки розробляються спеціальні таблиці радіосигналів і кодування карти, за допомогою яких передаються добуті відомості. Таблиці радіосигналів повинні бути зручними в користуванні в будь-яких умовах обстановки, вдень і вночі, стійкими до впливу вологи і дозволяти вести переговори по радіо під час дощу.

З найважливішими джерелами, що добувають розвідувальні відомості, необхідно організувати прямий стійкий зв'язок. Такий зв'язок повинний бути зі СП, РД (БРД) та розвідувальними групами. Для цього використовуються всі штатні засоби зв'язку, а також можуть встановлюватися зорові сигнали як дублюючий засіб.

Збір розвідувальних відомостей займає значний час у роботі командира та штабу, особливо в ході бою, коли обстановка швидко змінюється і донесення від джерел надходять частіше.

Систематичне надходження РзВ досягається:

➤ своєчасною постановкою завдань виконавцям і визначенням порядку подання розвідувальних донесень;

➤ постійним контролем за своєчасністю доповіді підпорядкованими підрозділами, органами розвідки добутих розвідувальних відомостей;

➤ наявністю безперебійно діючого зв'язку з усіма джерелами розвідувальної інформації;

➤ ініціативою, наполегливістю і високою професійною підготовкою офіцерів-розвідників;

➤ постійним обміном інформацією всередині штабу та із командирами підрозділів.

Важливі розвідувальні відомості можуть бути в бойових донесеннях, а також у доповідях підлеглих командирів підрозділів. Посадовим особам, відповідальним за збір інформації про противника, слід враховувати ці джерела, мати до них доступ та ретельно вивчати бойові донесення, інші доповіді, які надходять від підлеглих командирів підрозділів.

Як приклад, збір інформації начальником відділення розвідки батальйону з доповідей посадових осіб батальйону українського національного контингенту в Республіці Ірак.

Начальник відділення розвідки батальйону наприкінці кожної доби переглядав доповіді, які надавалися до штабу батальйону від начальників конвоїв, начальника відділення СІМІС, начальника інженерної служби, патруля воєнної поліції, командирів підрозділів. Так, із рапортів начальника конвою отримувалась інформація про стан доріг, імовірні місця засідок (нападу) на підрозділ контингенту; від начальника інженерної служби – способи мінування місцевості та види мінно-вибухових пристроїв; начальника відділення СІМІС – соціально-економічну, епідемічну обстановку та ставлення місцевого населення до УНК; від підрозділу воєнної поліції – криміногенну обстановку в зоні відповідальності.

Полонені, перебіжчики, місцеві жителі, а також захоплені документи, зразки бойової техніки, озброєння і спорядження є джерелами одержання інформації не тільки для ОР, але і безпосередньо для командирів підрозділів і штабів. У штабі є можливість більш повно, ніж це робить діючий орган розвідки, допитати полонених, опитати перебіжчиків, місцевих жителів і визначити достовірність їхніх показань. Штаби мають можливість вивчити захоплені документи, зразки озброєння, спорядження й одержати при цьому цінні дані, чого не можуть зробити самі добувні органи розвідки.

Розвідувальні відомості від джерел до командирів підрозділів та в штаби надходять у різному вигляді (у формі усної доповіді, донесення по радіо, письмового, графічного тощо) та за допомогою різних засобів зв'язку.

Важливу інформацію про противника ПНШ із розвідки, начальник штабу та командир батальйону перевіряють у першу чергу особистим спостереженням зі свого КСП, а також шляхом опитування командирів підрозділів, зіставлення відомостей із наявних даних із даними, отриманими з інших джерел.

Посадова особа, яка здійснює збір інформації про противника, повинна визначати їх важливість, із метою порядку доповіді старшому командирові.

Негайно доповідається така інформація:

- про підготовку противника до нападу;
- про виявлення та місця розташування зброї масового ураження противника;
- про високоточні удари або зліт засобів повітряного нападу;
- про появу противника там, де він раніше не знаходився;
- про різку зміну в характері дій противника (початок наступу, контратаки, відходу тощо).

Наступним етапом роботи з розвідувальними відомостями (матеріалами) є їх обробка.

1.2.2. Обробка розвідувальних відомостей

Зібрані розвідувальні відомості повинні бути відповідним чином оброблені, перш ніж командир і штаб зможуть їх ефективно використовувати. Обробці підлягає вся інформація про противника, якою б за своїм змістом і важливістю вона не була. Правильні висновки про положення, угруповання, характер дій і наміри противника можна зробити тільки на основі ретельної обробки всіх добутих РЗВ.

Обробка розвідувальних відомостей – організований процес з обліку, систематизації, аналізу, оцінювання, накопичення та узагальнення отриманої інформації про противника, який здійснюється з метою розкриття дійсної (реальної) обстановки, об'єктивної оцінки тенденцій (особливостей) щодо її розвитку (змін), визначення (класифікації) і розкриття об'єктів розвідки (отримання достовірних даних про їх склад, характер та особливості функціонування), а також можливий характер дій (наміри).

Обробка за повнотою поділяється на первинну (попередню), часткову та повну, а за часом (оперативністю) – на поточну (оперативну) та тематичну (довготривалу).

Первинна обробка розвідувальних відомостей – процес підготовки первинних відомостей (матеріалів) про противника до їх подальшої обробки, який включає облік, переклад (за потреби) державною мовою, аналіз із метою встановлення їх належності до

розвідувального завдання, визначення їх категорії важливості та формалізацію.

Часткова обробка розвідувальних відомостей – облік, систематизація, аналіз, оцінювання, накопичення, узагальнення розвідувальних відомостей, отриманих від одного чи групи однотипних джерел, і підготовка (у разі потреби) інформаційних та довідкових документів.

На тактичному рівні взвод – рота проводиться первинна обробка РЗВ, у батальйоні – часткова обробка (рис. 7).

Рис. 7. Процес обробки інформації

Повна обробка РЗВ проводиться в інформаційно-аналітичному підрозділі.

Поточна (оперативна) обробка полягає у безперервному вивченні та оцінюванні розвідувальних відомостей посадовими особами з метою виділення даних, які характеризують зміни в обстановці або потребують негайної доповіді. Вона ведеться в масштабі часу, наближеному до реального. Основними завданнями поточної обробки є виявлення змін в обстановці.

Тематична (довготривала) обробка полягає у ретельному вивченні, аналізі та узагальненні відомостей, що добуваються, з метою отримання найбільш повної інформації з поставлених розвідувальних завдань.

Таким чином, обробка РзВ – це процес “перетворення” інформації про противника в інформаційний документ шляхом її *обліку, систематизації, аналізу, оцінювання, накопичення та узагальнення*.

Обробка розвідувальних відомостей є важливим етапом інформаційної роботи, що проводиться у формі регламентованих кроків, які, за потреби, можуть виконуватися як послідовно, так і паралельно.

Під час обробки розвідувальних відомостей застосовують як загальнонаукові, так і закони (правила) логіки. У свою чергу, методи за способом реалізації розподіляють на: *логіко-аналітичні, експертні, евристичні, візуальні та критичного мислення* (рис. 8).

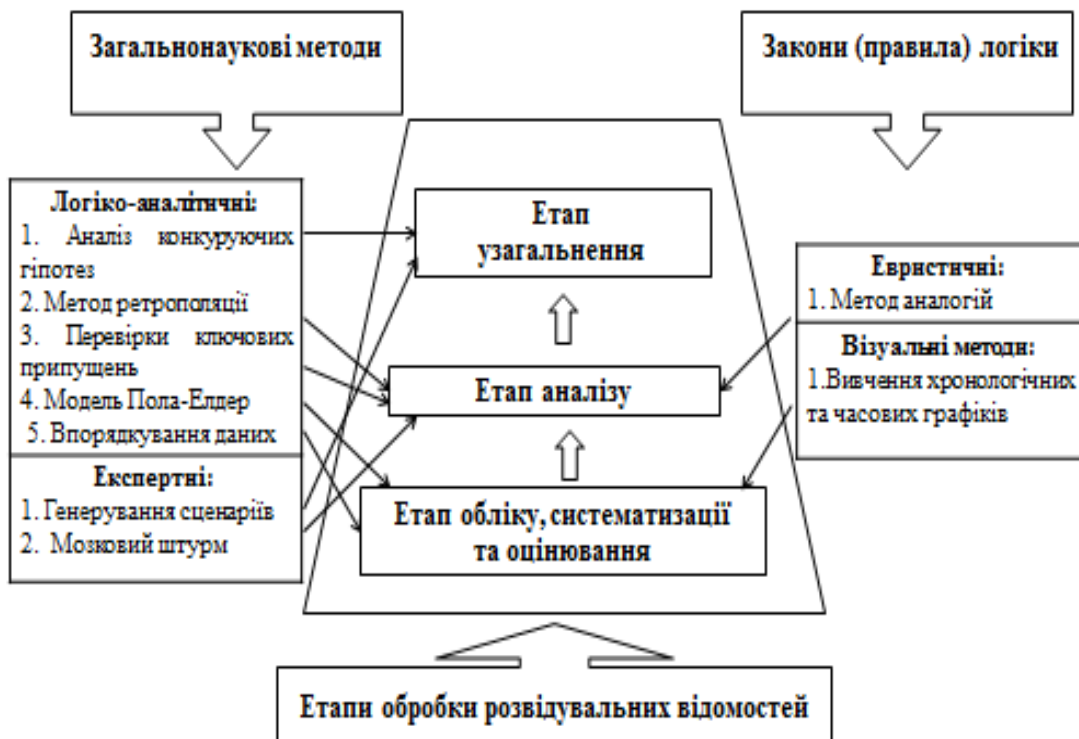

Рис. 8. Аналітичні методи під час обробки розвідувальних відомостей

Логіко-аналітичні методи становлять собою сукупність творчих процедур, спрямованих на розгляд (мислене відтворення) досліджуваних об’єктів, процесів, явищ тощо у всій множині та складності наявних між ними зв’язків і залежностей, які їх визначають (створюють), з метою визначення їхнього стану та закономірностей розвитку.

Основу логіко-аналітичних методів становлять: дедукція, індукція, аналіз та синтез.

Експертні методи є комплексом логічних та математичних прийомів і процедур дослідження, в результаті яких від фахівців-експертів одержують інформацію, необхідну для прийняття зважених рішень стосовно стану та можливих напрямів розвитку розглядуваного об'єкта, процесу, явища.

Евристичні методи становлять собою спеціальні методи аналізу, які базуються на використанні особистого досвіду, інтуїції фахівця та його можливостей творчо мислити.

Візуальні методи полягають у побудові графіків, схем, діаграм, картограм, які дають змогу отримати синтезоване уявлення про досліджувані (ті, що вивчаються) об'єкти, процеси, явища та водночас показати їх складові, причинно-наслідкові зв'язки тощо.

Основними вимогами до обробки розвідувальних відомостей (розвідувальних матеріалів) є:

своєчасність (оперативність);

повнота;

достовірність.

Своєчасність передбачає збір, аналіз та оцінювання здобутих розвідувальних відомостей (матеріалів), доповідь старшому командирові та представлення у вищий штаб необхідних розвідувальних донесень у встановлені терміни.

Повнота обробки полягає в отриманні максимально можливої кількості розвідувальних відомостей, які містяться в розвідувальних матеріалах, що добуті органами розвідки.

Достовірність обробки полягає у її відповідності фактичним характеристикам об'єктів розвідки та обстановці, що склалася.

У процесі вивчення розвідувальних відомостей враховується:

час, коли вони добуті джерелом;

коли надійшли до штабу;

надійність джерела;

обстановка, в умовах якої добуті відомості;

відповідність їх даній обстановці.

Без знання цих питань неможливо правильно оцінити РЗВ, зіставити їх з іншими даними, визначити їхню достовірність і цінність.

Обробку розвідувальних відомостей (матеріалів) доцільно починати в такому порядку:

нанести відомості на робочу карту з вказівкою джерела і часу одержання даних джерелом;

ознайомитися зі змістом даних, визначити їх терміновість і цінність;

занести відомості до журналу обліку у хронологічному порядку і систематизувати їх по об'єктах (ядерна зброя, угруповання мотопіхоти і танків, пункти керування тощо);

зіставити добути відомості з даними, отриманими від інших джерел по тих же об'єктах;

проаналізувати їх і визначити ступінь достовірності;

виділити все те нове, що містить у собі донесення;

визначити, які відомості підлягають перевірці або уточненню;

узагальнити відомості та підготувати (сформулювати) на їхній основі висновки для доповіді зацікавленим особам.

Однак послідовність і порядок обробки розвідувальних відомостей не завжди можуть бути такими, як вони викладені вище. Якщо офіцер після нанесення даних на карту і короткого їх вивчення визначив, що вони є важливі і терміновими, він повинний негайно доповісти про ці відомості командирові і довести до всіх зацікавлених посадових осіб і штабів. Після цього відомості враховуються і підлягають повній обробці.

Процес обробки розвідувальних відомостей, як правило, починається з їх обліку.

Облік та систематизація розвідувальних відомостей

Облік – тематична, систематизована реєстрація розвідувальних матеріалів, відомостей за напрямками (об'єктами) розвідки в облікові документи і носії інформації (магнітні стрічки, журнали, схеми, карти, формуляри тощо).

Систематизація розвідувальних відомостей – процес упорядкування інформації про противника за змістом та за об'єктами відповідно до поставлених розвідувальних завдань.

Облік, а також систематизація розвідувальних відомостей (матеріалів) становить собою безперервний процес їх накопичення і реєстрації у певному порядку, що забезпечує швидке їх знаходження і зручне використання як у комп'ютері (так звана база даних),

та і у спеціальному журналі, останнє необхідно робити, оскільки через комп'ютерні віруси електронні інформаційні мережі можуть бути виведені з ладу.

Головними вимогами, що ставляться до обліку розвідувальних відомостей, є: системність (систематизація), безперервність, цілеспрямованість, спадкоємність, швидкість та зручність користування, надійність збереження відомостей та даних, обмеженість масивів інформації.

Усі розвідувальні відомості (матеріали), які надходять, незалежно від їх характеру: документальні, недокументальні, достовірні чи недостовірні – беруться на облік (останні повинні реєструватися окремо). Облік недостовірних відомостей проводиться для того, щоб була можливість перевірити надійність джерел, а також виявити способи передачі такого роду відомостей.

Актуальність та повноту отриманих РзВ від певного джерела визначають за їх відповідністю потребам споживача та достатністю для прийняття обґрунтованих рішень.

Обов'язково начальнику штабу (ПНШ із розвідки) батальйону потрібно враховувати можливість викривлення РзВ під час попередньої обробки. У зв'язку з цим потрібно з'ясувати професійний досвід та можливі приховані мотиви для викривлення інформації посадовою особою, яка залучалася до процесу добування та первинної обробки розвідувальних відомостей.

Надійність джерела та показники цінності отримуваних від нього РзВ (РзМ) оцінюють незалежно один від одного для того, щоб ступінь надійності джерела не впливав на визначення категорії важливості та ступені достовірності, актуальності та повноти отриманих відомостей, або навпаки.

Окремі відомості, що надані надійним джерелом, не завжди є повними та точними. Водночас точність отриманих відомостей не означає надійності джерела інформації.

Усі штатні та тимчасово створені ОР є цілком надійними. Однак їхня можливість щодо добування РзВ багато в чому залежить від рівня бойової і морально-психологічної підготовки, бойового досвіду командирів, що очолюють ОР, а також умов, у яких РзВ (РзМ) добуті (характер дій противника, місцевість, пора року і час доби, стан погоди в районі дій органу розвідки).

До надійних джерел належать аерофотознімки, накази, плани й інші бойові документи противника, захоплені під час розгрому штабів або нападу розвідників на зв'язкових та офіцерів штабів.

Однак слід ураховувати, що противник мистецьки і правдоподібно вживає маскувальних заходів щодо введення нашої розвідки в оману. Крім того, навіть справжні документи іноді можуть не відображати угруповання і задуму противника в даний момент, тому що після їхнього видання рішення могло бути уточнене, змінене і доведене до військ іншими шляхами, а їхнє угруповання і дії вже не будуть відповідати раніше виданому справжньому документові.

Це стосується також аерофотознімків. **Як приклад**, розглянемо аерофотознімок на рис. 9.

Рис. 9. Аерофотознімок із БпЛА

Проаналізувавши зображення на аерофотознімку щодо кількості окопів для стрільців, можливо дійти висновку, що на знімку – ВОП, об'єкт 1 – штабна палатка, об'єкт 2 – броньований об'єкт. Однак на аерофотознімку важко відрізнити макети від дійсної бойової техніки. Відповідно виникає питання, чи не обладнав противник взводний опорний пункт із метою введення в оману. Тому таку інформацію можливо вважати ймовірною, тобто такою, що потребує перевірки.

В разі виникнення сумнівів у достовірності отриманих розвідувальних відомостей (матеріалів) необхідно негайно організувати

їхню перевірку всіма можливими силами, засобами і способами розвідки. Для цього можна поставити додаткові завдання вже діючим ОР або вислати новий, запросити вищий штаб або сусідів.

Для обліку та систематизації РзВ доцільно вести:

робочу карту;

журнал обліку розвідувальних відомостей;

журнал систематизації розвідувальних відомостей.

Спеціальних документів з обліку розвідувальних відомостей (матеріалів) у взводі й у роті не ведеться. Всі добути розвідувальні відомості наносяться на робочу карту командира. У тих випадках, коли підрозділи знаходяться в умовах безпосереднього зіткнення з противником на тому самому опорному пункті (позиції) протягом тривалого часу, наприклад в обороні, коли дані про противника застарівають повільніше, вони можуть заноситися в записні книжки командирів підрозділів.

Робоча карта є основним документом, на якому графічно відображаються всі розвідувальні відомості, що надходять до командира взводу, роти та у штаб.

Якщо розвідувальні відомості (матеріали) графічно відобразити не можна, як, наприклад, шум моторів, виявлені сліди бойової техніки противника, предмети побуту й інші, то про них робляться пояснювальні записи.

У результаті обробки всіх розвідувальних відомостей на робочій карті повинно вимальовуватися угруповання противника, особливо засобів ВТЗ, артилерії, танків, а також відображаються інші дані, необхідні для доповіді командирові.

Положення і стан військ противника на робочу карту наносяться з тією або іншою деталізацією, що здебільшого залежить від величини військової ланки (рота, батальйон), виду бойових дій, кількості і повноти розвідувальних відомостей.

Підрозділи противника в глибині оборони наносяться з точністю до взводу (взводного опорного пункту), артилерійської і мінометної батарей (взводу); резерви – до роти – батальйону; командні (спостережні) пункти – від роти, батареї до бригади включно.

Крім підрозділів противника на карту наносяться накреслення позицій, інженерне обладнання опорних пунктів, виявлені інженерні протитанкові і протипіхотні загородження.

Дані про противника перед сусідами праворуч і ліворуч наносяться перед усім їхнім фронтом.

Робоча карта ведеться безупинно із застосуванням прийнятих умовних знаків. Вона замінюється в міру потреби, коли подальше нанесення нової обстановки не можливе. Таке положення може виникнути в тих випадках, якщо бойові дії сторін ведуться тривалий час на одній і тій же місцевості і карта перевантажена застарілими і вже не потрібними даними. В разі заміни карти дані про противника і свої органи розвідки, що не втратили свого значення, переносяться на нову карту.

Журнал обліку розвідувальних відомостей становить собою робочий зошит, розграфлений певним чином (рис. 10).

№ з/п	Дата отримання підрозділом розвідки РзВ	Година і хвилини отримання підрозділом розвідки РзВ	Зміст донесення і час отримання відомостей джерелом	Джерело постачання РзВ
1	20.08	15.45	15.25 20.08 від лісу 5 км зх. ШИРОКЕ висувається колона БТР у кількості 6 од.	З борту БпЛА
2	21.08	13.15	13.00 21.08 до блок-поста сх. окол. ЗАРІЧЧЯ висувається колона автомобільної техніки у складі 4 од.	РД № 1

Рис. 10. Зразок журналу обліку розвідувальних відомостей

До журналу у хронологічному порядку в міру надходження записуються всі розвідувальні відомості, що надійшли від своїх органів розвідки, повітряної розвідки, командирів доданих підрозділів, сусідів і з інших джерел. У відповідних графах журналу записуються порядковий номер даних (повідомлення), дата, години та хвилини їх надходження, зміст повідомлення, час, коли ці відомості були добуті, найменування джерела.

Для обліку розвідувальних відомостей під час підготовки наступу й в обороні, коли активні бойові дії не ведуться, такого запису

в журналі з одночасним веденням робочої карти буде цілком достатньо.

З початком наступу або в ході відбиття атак противника в обороні відомості будуть надходити частіше. Навіть протягом декількох годин бою може надійти велика кількість розвідувальних відомостей. При цьому про ті самі об'єкти дані можуть надходити від різних джерел.

Наприклад, дані про наявність у визначеному районі резервів противника, їх склад, початок висування можуть бути отримані від бойових розвідувальних дозорів, розвідувальних груп, командирів артилерійських підрозділів, сусідів і з інших джерел. Ці відомості будуть неповними і мають різний ступінь достовірності і точності; тому, якщо враховувати їх тільки в хронологічному порядку, буде важко обробляти.

Для зручності і швидкості обробки великої кількості відомостей їх необхідно систематизувати за змістом або за об'єктами.

Журнал систематизації розвідувальних відомостей за формою може бути таким же, як і журнал обліку (рис. 11).

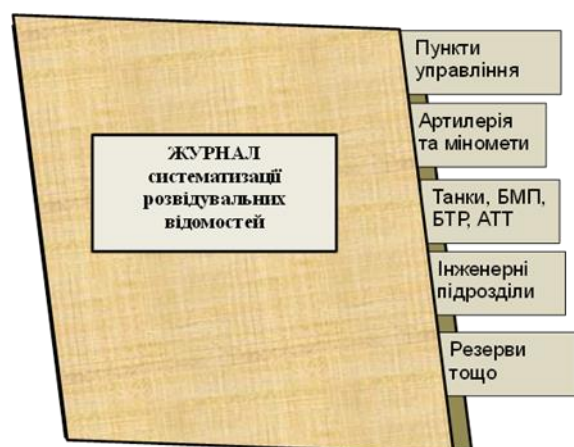

Рис. 11. Зразок журналу

Ведеться він аналогічно до журналу обліку РзВ, однак відомості, що належать до визначених об'єктів, записуються в ньому не підряд, а у відповідних розділах. Кожен розділ журналу систематизації РзВ має такі ж графи, як і журнал обліку. Крім того, додається ще одна графа, де записується номер, під яким враховане повідомлення в журналі обліку. Це дозволить у ході

обробки інформації, за потреби, знайти повний запис донесення.

Якщо в журналі обліку записується в одному місці весь зміст донесення (відомості про декілька об'єктів), що надійшли від джерела, до журналу систематизації вони заносяться в різні розділи, у кожному з яких враховуються дані тільки про даний об'єкт. Застарілі і малоцінні відомості до цього журналу не записуються.

Оригінали всіх донесень органів розвідки, зміст яких записано в журналі обліку, слід зберігати до кінця виконання бойової задачі.

Добре поставлений облік розвідувальних відомостей буде сприяти швидкому і всебічному їх аналізу, підготовці обґрунтованих висновків щодо кожного об'єкта і про противника взагалі.

За досвідом та стандартами провідних країн-членів НАТО, крім технічної роботи з обліку та систематизації РЗВ, у штабі батальйону проводять *оцінювання та зіставлення розвідувальної інформації*.

Оцінювання РЗВ – стадія обробки, під час якої визначають цінність (важливість, достовірність, актуальність, повнота) добутої інформації про противника, одночасно встановлюючи рівень надійності джерела її надходження. Складність оцінювання РЗВ полягає в потребі виявлення дезінформації та впливу суб'єктивних суджень самої посадової особи, яка здійснює оцінювання.

Під час оцінювання РЗВ посадова особа застосовує спеціальні методи аналітики – **“методи структурованого аналізу”**, до яких належать “Вивчення хронологічних та часових графіків”, “Впорядкування даних”, “Модель Пола – Елдер”. Сутність та порядок використання цих методів наведено в додатку 2.

За поглядами іноземних аналітиків воєнної розвідки, для того, щоб більш об'єктивно оцінити отриману інформацію, посадова особа має поставити собі та отримати відповідь на таке запитання: “Чи насправді це джерело говорить про те, що я сам думаю?”

Головний принцип оцінювання РЗВ полягає у встановленні їх відповідності реальній ситуації, яка склалася довкола об'єкта розвідки. Послідовність дій посадової особи, яка здійснює оцінювання РЗВ, має включати визначення:

ступеня надійності джерела інформації;

категорії важливості наданої інформації;

ступеня достовірності, актуальності та повноти наданої інформації; можливості викривлення РЗВ у ході її попередньої обробки.

Визначаючи надійність джерела, посадова особа повинна отримати відповіді на такі питання:

Чи використовувалося це джерело раніше?

Як оцінювались РЗВ, які надавало це джерело раніше?

Чи має джерело прямий доступ до наданої ним інформації?

Як надана цим джерелом інформація співвідноситься з раніше добутими відомостями?

Які фактори можуть змусити це джерело вводити в оману, давати хибний напрям для аналізу або перебільшувати важливість тих чи інших питань?

Категорія важливості отриманих РзВ встановлюється відповідно до можливого впливу на характер рішень, які повинні прийматися відповідним споживачем.

Ступінь достовірності РзВ визначають шляхом отримання відповідей на такі питання:

Наскільки отримані матеріали (відомості) є правдоподібними?

За яких умов вони можуть бути правдоподібними?

Чи існує в них внутрішня логіка?

Чи міститься в них щось спільне з раніше отриманими матеріалами (відомостями)?

Чи існує інша інформація або підтвердження з інших джерел, що приводять до аналогічних висновків?

Заслуговує на увагу оцінювання інформації про противника в органах розвідки країн-членів НАТО. Під час оцінювання інформації про противника, яка надійшла в штаб, офіцером-аналітиком надаються буквено-цифрові індекси відповідно до індексів надійності джерела та її достовірності.

Присвоєння таких індексів певною мірою ґрунтується на особистих судженнях посадової особи, яка здійснює оцінювання з огляду на свій досвід роботи з іншими матеріалами (відомостями), отриманими як із оцінюваного, так і з інших джерел.

Надійність і достовірність розглядаються незалежно одна від одної для того, щоб рейтинг надійності джерела не впливав на рейтинг достовірності інформації, або навпаки.

Наприклад, не кожна інформація, яка є очевидною правдою, доводить той факт, що джерело є абсолютно надійним. Якщо у процесі оцінювання розвідувальних відомостей (матеріалів) в офіцера, який здійснює їх оцінювання, виникли певні сумніви, то йому потрібно зробити запит на їх уточнення. У тому разі, якщо сумнівними виявилися дані, які вже були доведені до споживачів, посадова особа, яка їх надала, має провести повторний аналіз із метою уточнення РзВ.

У табл. 1 наведено приклад значень, використовуваних для розподілу оцінок для надійності джерела і достовірності інформації.

**Індекси надійності джерела та достовірності
розвідувальних відомостей**

	Надійність джерела		Достовірність інформації
A	Повністю надійне	1	Підтверджується іншими джерелами
B	Зазвичай надійне	2	Ймовірно достовірне
C	Достатньо надійне	3	З можливою достовірністю
D	Не завжди надійне	4	Сумнівне
E	Ненадійне	5	Недостовірне
F	Надійність не може бути встановлено	6	Достовірність не може бути встановлено

Особливої уваги потребують розвідувальні відомості, отримані лише з одного джерела та які є унікальними за своїм змістом (наприклад, мають важливе значення для прийняття рішення, хоча і не підтверджені іншими джерелами). Оцінка визначається шляхом об'єднання значень. Блок інформації від джерела, відомого з таблиці 1 під поняттям «*зазвичай надійне*», оцінюється як показник B2, тобто *ймовірно достовірне* інформація. Чинник, який повинен враховувати посадова особа під час оцінювання надійності і достовірності, – це доступ до джерела інформації. Цей метод оцінювання вказує на весь період потенційних можливостей різних джерел та органів розвідки та сприяє відбору тих, хто найкраще підходить для конкретних завдань.

Зіставлення РЗВ – стадія обробки, яка полягає в обліку та групуванні добутих РЗВ (РЗМ) із метою встановити послідовність основних подій та підготувати інформацію для подальшої її обробки. Важливо, щоб під час зіставлення посадова особа, яка проводить обробку інформації, мала доступ до всіх наявних розвідувальних відомостей (матеріалів) у межах своєї компетенції.

Процес зіставлення передбачає:

реєстрацію кожного вхідного документа, який може містити як необроблені відомості (матеріали), так і завершені розвідувальні донесення;

розміщення кожного фрагмента отриманих розвідувальних відомостей (матеріалів), інформаційного документа у визначеному

для цієї категорії інформації місці (на робочій карті, діаграмі чи схемі, в електронній базі даних тощо);

додержання стандартних процедур, які визначають порядок дій у ході отримання відповідних розвідувальних відомостей.

Головними завданнями посадової особи у процесі зіставлення, незалежно від ступеня його автоматизації, є фільтрація та порівняння добутої інформації з уже наявними даними для визначення її важливості та відповідності поставленим розвідувальним завданням.

Аналіз розвідувальних відомостей

Аналіз розвідувальних відомостей – ретельне і всебічне вивчення та порівняння отриманих розвідувальних відомостей (матеріалів) із наявними даними щодо об'єктів розвідки, виявлення їх кількісних та якісних характеристик, а також взаємозв'язку з окремими подіями та фактами.

Іншими словами, аналіз розвідувальних відомостей – це метод дослідження, що полягає в осмисленому або практичному розчленуванні цілого на складові частини, вивченні, зіставленні їх з уже наявними даними, визначенні важливості та терміновості. У процесі аналізу здійснюється уявне, часто і реальне розчленування об'єктів (явищ, процесів) на частини (ознаки, властивості, відносини) та розпізнавання змін, які пройшли у стані та характері їх діяльності. При цьому необхідно враховувати можливість проведення противником заходів щодо введення в оману та маскування.

Очевидно, якщо аналіз розвідувальних відомостей (матеріалів) здійснювати безсистемно, хаотично, не керуючись якимись правилами і не розуміючи головного у роботі, це призводитиме до невинуватених затрат часу і зусиль посадової особи, до зниження якості результатів обробки, вироблення неправильного оцінювання противника та навіть втрати актуальності розвідувальних відомостей. Тому під час аналізу РзВ необхідно керуватись певними науковими методами, прийомами і правилами, які через упорядкування цієї роботи можуть значно спростити її, а також суттєво підвищити ефективність.

В основу роботи мають бути покладені такі наукові методи, як аналіз і синтез, індукція і дедукція.

Аналіз – поділ об'єкта (подумки чи реально) на складові частини з метою їх окремого вивчення. Такими частинами можуть бути якісь матеріальні елементи об'єкта або ж його властивості, ознаки, зв'язки тощо.

Аналіз – необхідний етап у пізнанні об'єкта. З найдавніших часів аналіз застосовувався, наприклад, для розкладання на складові деяких речовин.

Приклад.

За інформацією від різних джерел у квадраті 23-85 виявлено активність підрозділів противника:

- зосередження в районі "А" спеціальних машин фургонного типу;
- в районі "А" активний радіообмін;
- розгортання в районі "А" підрозділів ППО;
- проведення ремонту доріг та прокладання нових доріг навколо району "А";
- посилення охорони району.

Для розуміння об'єкта як єдиного цілого не можна обмежуватися вивченням лише його складових частин. У процесі пізнання необхідно розкривати об'єктивно існуючі зв'язки між ними, розглядати їх у сукупності, у єдності. Здійснити цей другий етап у процесі пізнання – перейти від вивчення окремих складових частин об'єкта до вивчення його як єдиного нерозривного цілого – можна тільки в тому випадку, якщо метод аналізу доповнюється іншим методом – **синтезом**.

У процесі **синтезу** відбувається поєднання воедино складових частин (властивостей, ознак, зв'язків тощо) досліджуваного об'єкта, розчленованих у результаті аналізу. На основі цього відбувається подальше вивчення об'єкта, але вже як єдиного цілого. При цьому синтез не означає простого механічного поєднання роз'єднаних елементів у єдину систему. Він розкриває місце й роль кожного елемента в цілісній системі, установлює взаємозв'язок і взаємозалежність між ними, тобто дозволяє зрозуміти справжню діалектичну єдність досліджуваного об'єкта.

Приклад.

За розвідувальними відомостями ОР у квадраті 23-85 розгортається командний пункт противника.

Під час аналізу розвідувальних відомостей використовують індукцію для виокремлення нових важливих фактів у великому масиві інформації, а після цього застосовують дедукцію, щоб знайти пояснення або спрогнозувати ті чи інші явища. Потім, використовуючи свої знання, судження, креативність, вміння та навички, посадова особа, яка проводить аналіз інформації, завершує оцінювання того чи іншого явища.

Індукція (від лат. *inductio* — наведення, спонукання) – метод пізнання, що ґрунтується на формально-логічному умовиводі, який дає можливість одержати загальний висновок на основі окремих фактів. Інакше кажучи, це є рух нашого мислення від часткового, окремого до загального.

Індукція дозволяє, виявляючи знаки, властивості багатьох об'єктів певного класу, зробити висновок про наявність цих ознак, властивостей у всіх об'єктів даного класу.

Повернемося до прикладу, що наведений вище.

За результатами дорозвідки об'єктів противника в районі “А” встановлено: розгортання та роботу радіостанцій Р-161 та Р-142Н, всього до 20 од., КШМ – до 6 од., які належать 78 бз; проведення вдосконалення шляхів руху силами і засобами ідр 710 ісб. Імовірно в районі “А” розгортається КП 7 омсбр.

Дедукція (від лат. *deductio* — виведення) – метод, який полягає в одержанні часткових висновків на основі знання якихось загальних положень. Інакше кажучи, це є рух нашого мислення від загального до часткового, окремого.

Приклад.

ОР у квадраті 23-85 виявлено:

переміщення із району “А” в район “Б” підрозділів 2 омсбр 2 АК;

розгортання в районі “А” КП 7 омсбр 2 АК;

Ймовірно, у квадраті 23-85 – заміна військ 2 АК, а саме 2 омсбр на 7 омсбр.

Враховуючи досвід та стандарти штабів країн-членів НАТО щодо якісного проведення аналізу, посадова особа, яка проводить аналіз інформації під час обробки розвідувальних відомостей, повинна знати та коректно застосовувати такі методи структурованого аналізу: “Перевірка ключових припущень”, “Метод ретрополяції”, “Метод аналогій” (додаток 3).

Слід зазначити, що аналіз не може бути повністю вичерпним та абсолютно точним, оскільки будь-яка складна ситуація характеризується динамічністю, складністю та непередбачуваністю. Якісний аналіз розвідувальних відомостей посадовою особою штабу батальйону певною мірою допомагає командирові батальйону уникати двозначностей і знизити рівень складності у сприйнятті ситуації та прийняти правильне рішення на застосування підпорядкованих підрозділів.

Аналіз, здійснюваний посадовою особою, повинен визначати не лише погляд на існуючу ситуацію. Він має бути прогностичним (передбачувати, що може статися надалі), базуватися на альтернативних припущеннях щодо дій та реакції різних акторів на ті чи інші дії (у т.ч. можливе збройне втручання).

Основні (базові) підходи до аналізу розвідувальних відомостей за стандартами провідних країн-членів НАТО такі:

1. *Ситуативний підхід*, який передбачає, що РзВ подаються стосовно конкретної ситуації, яка є по-своєму унікальною. За такого підходу посадова особа, яка здійснює аналіз, складає єдиний сценарій розвитку розглянутої ситуації (проблеми, явища) у вигляді ймовірної послідовності подій. Далі нова інформація, яка щойно надійшла, інтегрується у вибудовану послідовність фактів шляхом зіставлення їх за місцем і часом, доки і побудується нова ймовірна послідовність подій. Застосування цього підходу, якою б не була його практична цінність, підвищує ризики “віддзеркалення” інформації (коли одному й тому ж чиннику надають однакової ваги під час розгляду різних подій, явищ або об’єктів розвідки) та нехтування більш важливими зовнішніми чинниками. Використовуючи цей підхід, офіцер-аналітик наважується на власний розсуд відкинути інформацію, яка не “вписується” у створену ним “картину”, та надати надмірної ваги інформації, яка доповнює зазначену “картину”.

2. *Теоретичний*, тобто набір гіпотез для здійснення припущень із приводу того, як розвивалися події і як вони можуть розвиватися далі. Теоретичний підхід передбачає визначення послідовності подій, а надалі підбір таких даних, які відповідають цій послідовності подій.

Цей підхід має свої переваги за умов браку надійних доказів, але він не дає змоги отримати відповідь на питання: “Коли саме це мо-

же статися?” Натомість теоретичний підхід може допомогти визначити індикатори змін у стані або діяльності об’єкта розвідки.

З іншого боку, суворе дотримання певної теорії може зашкодити нарощенню та зіставленню суперечливої і водночас важливої інформації.

3. *Порівняльний*, коли наявні докази порівнюються з іншими добре зрозумілими обставинами. При цьому існує ризик того, що обрані аналогії можуть бути не зовсім адекватними розглядуваному процесу (явищу, проблемі), і це негативно вплине на результати оцінювання обстановки. Для найбільш адекватної оцінки аналогій доцільно застосувати метод “Аналізу конкуруючих гіпотез” (додаток 4).

Всі зазначені підходи не є взаємовиключними і можуть бути корисними під час створення вихідних даних для генерування і перевірки гіпотез.

Гіпотеза — це науково обґрунтоване припущення про можливі зв’язки, відносини, причини явищ.

Процес генерування і перевірки гіпотез є одним із важливих елементів аналізу розвідувальних відомостей. Сутність цього процесу полягає у створенні широкого спектра гіпотез із подальшим їх спростовуванням або підтвердженням. Зазначене спонукатиме офіцера-аналітика, з одного боку, до необхідності постійного переосмислення наявних РЗВ, які стосуються об’єкта розвідки або конкретної ситуації, а з іншого – допомагає чіткіше визначати завдання для уточнення або добування нової інформації органами розвідки.

Разом із тим в умовах браку часу і людських ресурсів на тактичному рівні обробки інформації уникають використання такого трудомісткого методу, як генерування та перевірка гіпотез.

1.2.3. Узагальнення розвідувальних відомостей

Узагальнення розвідувальних відомостей полягає в їх підсумуванні і зведенні до характеристик окремих питань, об’єктів, явищ, на основі яких приймаються інформаційні рішення, проводиться формулювання висновків з оцінювання противника, розрахунків, різних звітів, інформаційних документів із перелічених вище, а також інших питань.

Аналіз та оцінювання кожної відомості, або окремого факту, що надходять, дають уявлення переважно з поодиноких питань, подій, об'єктів, розкривають істинний зміст лише даного факту або принаймні пов'язаних із ним фактів. Повна та ясна картина обстановки, стан, положення підрозділів противника, характеру розвитку вірогідних подій або навіть із якогось окремо взятого питання вимальовується лише на завершальному етапі обробки – узагальнень розвідувальних відомостей.

Узагальнення – не тільки логічний процес переходу від єдиного до загального, від менш загального до більш загального знання, а й також результат цього процесу як узагальнене поняття, міркування, закон науки, теорія.

У кожному явищі, будь-якому факті є не тільки індивідуальні риси, але й ознаки, які збігаються. Тому розкриття загального та формулювання узагальнених положень (понять, законів, висновків, концепцій) можливі лише через вивчення конкретних фактів. Натомість ступінь спільності подій, фактів може бути різним. Із цього випливає різниця у рівнях узагальнення: від установлення простішої схожості – до розкриття законів і роз'яснення явищ на теоретичному рівні пізнання, формування стрункої концепції.

Елементи узагальнення необхідно вносити вже на початковій стадії вивчення (опису) фактів (явищ). Більш складною формою узагальнення є типізація, яка дозволяє відрізнити типові, характерні ознаки від другорядних. Важливою формою узагальнення на вищому теоретичному рівні є формулювання обґрунтованих висновків. Висновки необхідні для того, щоб інформаційний документ, який розробляється, мав завершений вигляд і міг бути максимально корисним.

На завершальному етапі узагальненню підлягають ретельно відібрані, вже проаналізовані відомості. При цьому слід враховувати, що в ході аналізу нових відомостей, що надходять, здійснюється їх узагальнення, і на цій підставі висновки, які були зроблені раніше про ці події (явища), постійно уточнюються.

За рекомендаціями військових фахівців країн-членів НАТО, під час узагальнення розвідувальних відомостей доцільно користуватися переважно логіко-аналітичними та експертними методами: “Аналіз конкуруючих гіпотез”, “Генерування сценаріїв” (додаток 4).

На етапі узагальнення розвідувальних відомостей потрібно намагатися уникати упередженості, що базується на природній схильності людини відкидати неочікуване, незрозуміле, неприємне та інтуїтивно неприйнятне. З метою подолання упередженості аналітик повинен:

використовувати надану інформацію про противника в повному обсязі;

розглядати всі аспекти діяльності того чи іншого об'єкта розвідки, порівнювати будь-які висновки щодо активності об'єкта розвідки з інтенсивністю його дій у попередніх періодах часу для виявлення реальних змін у його поведінці;

піддавати критиці кожен зроблений висновок та перевіряти його на відповідність поставленому розвідувальному завданню;

визначати в ході узагальнення інформації ступінь підтвердження кожного використовуваного факту та вживати заходів для додаткової перевірки та підтвердження наявних розвідувальних відомостей.

Будь-яку інформацію про противника можна ставити під сумнів із багатьох причин – починаючи від недовіри до джерела і закінчуючи недостатністю наявних відомостей. Тому, готуючи інформаційний документ, посадова особа має орієнтуватися в ступені правдоподібності своїх суджень, висновків і рекомендацій, а також знати, як його визначати. Зроблені висновки мають ґрунтуватися на інформації з усіх видів джерел, особистому досвіді, його судженнях та інтуїції. Визначення ступеня правдоподібності своїх суджень є досить непростим завданням, особливо у процесі передбачення (прогнозування). Тому посадовій особі, яка займається інформаційною роботою в розвідці, слід дуже виважено та уважно ставитися до питання визначення часових рамок у прогнозах, які надаються командирові (старшому начальнику, іншим споживачам).

Крім зазначеного, основними проблемами, які виникають на стадії інтерпретації розвідувальної інформації, є:

віддзеркалення – коли певному чиннику надають однакової ваги під час дослідження цілком різних ситуацій (об'єктів розвідки);

перенесення суджень – хибні переконання, які полягають у тому, що об'єкт розвідки буде діяти саме так, як розмірковує (передбачає) посадова особа, яка здійснює обробку інформації;

консервативність – вплив суджень, які були зроблені на початку оцінювання ситуації, на остаточний зміст оцінювання противника. Консервативність таких суджень ще більше закріплюється, коли вони стали результатом групової роботи щодо оцінювання противника. Така проблема виникає, коли нехтують перевіркою результатів проведеного аналізу та отриманих висновків. У найгіршому разі може бути прийняте свідоме або підсвідоме рішення не повертатися до розгляду суперечливої інформації виходячи з того, що це може призвести до необхідності повного перегляду вже зроблених висновків або прийнятого інформаційного рішення;

фіксація – формування загального бачення ситуації у свідомості посадової особи, яка займається інформаційною роботою за результатами первинного аналізу, а надходження нової інформації призводить лише до незначних змін в уже сформованому баченні.

Таким чином, узагальнення – творчий процес, у ході якого окремі, уривчасті відомості і факти перетворюються на остаточний продукт інформаційної роботи – в розвідувальні донесення (інформацію, дані).

Посадова особа, яка працює з РЗВ, виступає в цьому процесі, перш за все, як дослідник. Він повинен бачити взаємозв'язок часткового та загального, вміти узагальнювати певні факти, явища. Щоб створити логічну картину або гіпотезу про ту чи іншу подію й можливі зміни за тих або інших умов обстановки.

Окрім вищесказаного, узагальнення розвідувальних відомостей ведеться у штабі батальйону з метою:

- визначити ступінь і повноту виконання розвідувальних завдань, ефективність дій органів розвідки;
- виявити умови виконання розвідувальних завдань, ступінь і характер протидії нашій розвідці зі сторони противника;
- виявити недоліки у використанні органів розвідки в ході вирішення розвідувальних завдань, а також недоліки з питань забезпечення їх усіма видами;
- виробити рекомендації для підвищення ефективності вирішення завдань розвідки та вдосконалення способів використання органів розвідки.

Узагальнення розвідувальних відомостей здійснюється зазвичай за такими питаннями:

- стислий підсумок дій противника у смузі (зоні, районі) підрозділу і перед сусідами (у суміжних зонах, районах);
- бойовий склад, нумерація, стан, боєздатність, підрозділи та характер дій противника безпосередньо у смузі підрозділу із послідовним розкриттям його загальновійськових підрозділів, засобів артилерії, протитанкових засобів та засобів ППО, засобів БпАК, підрозділів спеціальних військ та тилу;
- командні (командно-спостережні) пункти противника;
- засоби Р і РТР та радіоелектронної боротьби;
- характер оборони противника, особливості місцевості в районі бойових дій і її обладнання;
- морально-психологічний стан особового складу підрозділів противника і населення у смузі майбутніх дій;
- ймовірний характер дій противника.

Результатом обробки розвідувальних відомостей є розвідувальна інформація, яку прийнято називати – *розвідувальні дані*.

Іншими словами, **розвідувальні дані** – результат повної або часткової обробки розвідувальних відомостей.

Для кінцевого висновку з цієї чи іншої розвідувальної інформації приймається інформаційне рішення про те, “що істина” (“що правда”).

Так, оцінка стану, положення, викриття задуму дій підрозділів противника, висновки з оцінювання противника на певний період часу і т.інш. є результатом прийняття інформаційного рішення.

У свою чергу, інформаційне рішення може бути покладено в основу для прийняття рішення командиром батальйону або іншими посадовими особами (споживачами інформації). Цим і визначається роль та значення інформаційних рішень, які приймаються.

У процесі прийняття інформаційного рішення можна виділити три етапи:

визначення ступеня достовірності отриманих розвідувальних відомостей;

визначення важливості отриманих розвідувальних відомостей;
прийняття інформаційного рішення.

На основі аналізу й узагальнення відомостей про противника і місцевість у районі майбутніх дій готується доповідь висновків із оцінювання противника, розробляються звітно-інформаційні і довідкові документи.

Підбиваючи підсумок інформаційної роботи в тактичній розвідці, можна дійти висновку, що весь цикл її включає такі етапи:

- планування та керівництво – постановка розвідувального завдання;
- добування розвідувальних відомостей;
- обробка всіх отриманих розвідувальних відомостей;
- видача кінцевого продукту, тобто розробка інформаційного документа;
- доведення розвідувальної інформації до споживача.

Питання для самоконтролю

1. Дати визначення терміна “розвідувальні відомості”.
2. Ступінь достовірності розвідувальних відомостей
3. Правила опрацювання розвідувальних відомостей.
4. Порядок обліку розвідувальних відомостей.
5. Порядок обробки розвідувальних відомостей.
6. Визначення достовірності розвідувальних відомостей.
7. Зміст, узагальнення розвідувальних відомостей.

Глава 2. ОЦІНЮВАННЯ ПРОТИВНИКА

2.1. ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОТИВНИКА

Оцінювання противника – це творча робота відповідальних посадових осіб із визначення бойового складу, положення і стану підрозділів противника та прогнозування його майбутніх дій, яка ведеться із завданнями:

1) узагальнення даних про склад, положення і стан підрозділів противника, його дій у минулому;

2) оцінювання складу, положення і стану підрозділів противника і характеру його дій на момент оцінки;

3) прогнозування варіантів можливих дій підрозділів противника у майбутньому.

Оцінювання противника проводиться під час прийняття командиром і його штабом рішення на бій (операцію) і здійснюється, як відомо, на етапі оцінювання обстановки (рис. 12), хоча у загальному вигляді оцінювання противника – це безперервний процес, який ведеться як до початку бойових дій, так і під час та після закінчення їх, як у воєнний, так і у мирний час. Іншими словами, оцінювання противника становить собою кінцевий результат усього процесу ведення тактичної розвідки.

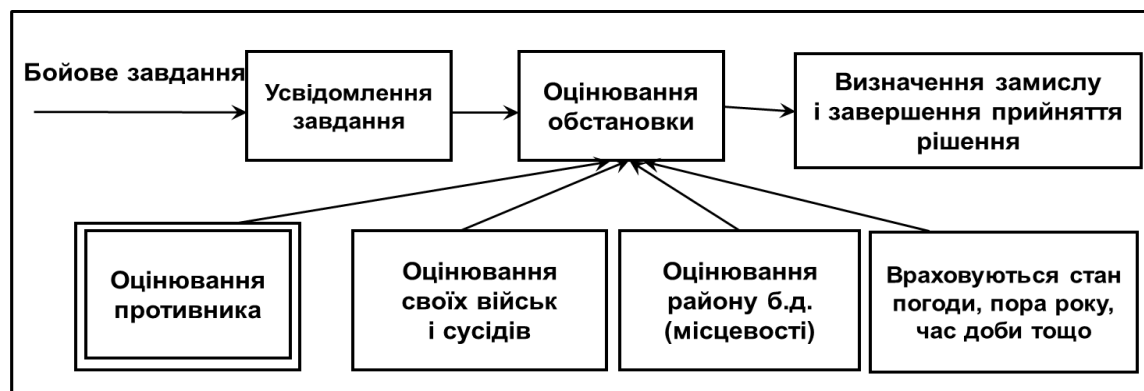

Рис. 12. Місце оцінювання противника в процесі прийняття рішення

Оцінюванням противника займаються командири та штаби всіх рівнів. Найбільш детально, глибоко і професійно оцінюють противника офіцери-розвідники та розвідувальні підрозділи штабів.

Крім перелічених посадових осіб, оцінювання противника проводять ті начальники родів військ і служб, які мають у своєму підпорядкуванні сили і засоби для ведення відповідної розвідки, а відтак – мають можливість отримувати певні дані щодо противника,

які потрібно опрацювати. Це начальники артилерії, протиповітряної оборони, інженерних військ, РХБ захисту, радіоелектронної боротьби.

Складність оцінювання противника полягає у тому, що більшість здобутих у різний час розвідувальних відомостей на час їхнього вивчення й аналізу характеризують минулі події. Щоб вірно оцінити ці відомості, їх необхідно трансформувати, тобто привести до одного певного часу роботи командира і дій підрозділів у теперішній час і в майбутньому. Іншими словами, треба досить реально уявити модель майбутніх, найбільш імовірних дій противника, про які відомості повністю відсутні, або їх дуже мало.

Відповідальність оцінювання противника полягає у тому, що на основі сформульованих висновків командир приймає рішення. Отже, від ступеня достовірності оцінки противника і ступеня ймовірності спрогнозованих його дій залежить правильність прийняття рішення, і, врешті-решт, результат усього бою. Саме цим визначається ключова роль оцінки противника у процесі прийняття рішення командиром.

Заслужує на увагу **приклад оцінювання противника** командуванням 54 омбр під час підготовки та ведення бою, який відбувся 18.12.2016 в районі смт ЛУГАНСЬКЕ (рис. 13).

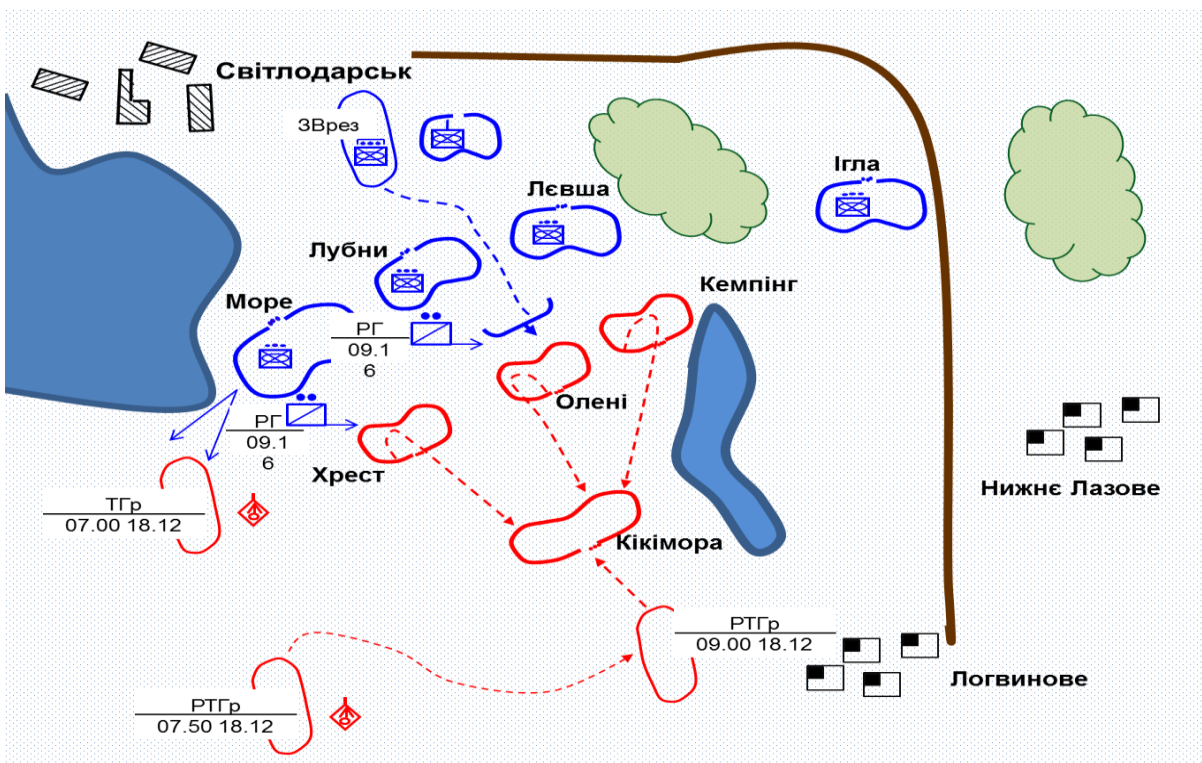

Рис. 13. Бій підрозділу 54 омбр 18.12. 2016 в районі смт ЛУГАНСЬКЕ

Протягом грудня 2016 року дії противника у смузі відповідальності 54 омбр характеризувалися веденням систематичного вогню, активізацією розвідки та нарощуванням інженерного обладнання місцевості, у тому числі в межах “сірої зони”.

Із розвідувальних донесень командирів підрозділів, які знаходяться на передових ВОП, командуванню 54 омбр стало відомо:

противник турбуючими діями РГ уточнює бойовий склад та положення наших підрозділів, визначає слабкі місця в обороні;

вогнева підтримка передових позицій противника здійснюється силами габатр (4 од. Д20) гадн 7 омсбр із застосуванням тактики перехресного вогню з позицій у районі НИЖНЄ ЛОЗОВЕ та ЛОГВИНОВЕ;

корегування вогню артилерії ведеться із СП “Серп” та “Кікімора”;

противник наростив інженерне обладнання траншеї від СП “Крест” до переднього краю ВОП “Море” № 5423, що забезпечує скритний підхід до наших позицій;

північніше ВОП “Кікімора”, на перехрестях лісових доріг, влаштовано та утримується чотири вузли оборони на двох рубежах (по два на кожному), на першому рубежі – під назвою “Олені” та “Кемпінг”.

Радіорозвідкою встановлено, що противник готується до наступальних дій із метою покращення свого тактичного положення.

За отриманими розвідувальними відомостями командуванням 54 омбр зроблені такі висновки з оцінки противника.

У найближчий час противник перейде до активних атакуювальних дій на СВІТЛОДАРСЬКОМУ напрямку.

Метою дій противника є захоплення трьох ключових ВОП “Левша”, “Лубни”, “Море”, тим самим встановити контроль за ділянкою дороги ЛУГАНСЬКЕ, ДЕБАЛЬЦЕВЕ та вирівняти лінію зіткнення.

Противник приховано зосереджує сили та засоби для підготовки штурмових дій. Імовірний характер дій противника – за підтримки артилерії провести атаку у фланг наших підрозділів у напрямку ВОП “Море” – півд. окол. Світлодарськ, із ходу проникнути в глибину оборони та завдати ураження нашим передовим

підрозділам і витіснити їх до південних околиць н.п. ЛУГАНСЬКЕ та н.п. СВІТЛОДАРСЬКЕ.

Сильними сторонами противника є:

- наявність достатньої кількості БпЛА;
- наявність засобів РЕБ;
- добре фортифікаційне обладнання позицій, побудова системи керованих мінних загороджень;
- знання місцевості;
- наявність декількох снайперів у підрозділах;
- вміння діяти дрібними групами в різних ситуаціях;
- вміння вести кругову оборону.

Слабкі сторони:

- відсутність підготовлених резервів;
- відсутність артилерійських корегувальників;
- слабка взаємодія між загальновійськовими підрозділами та артилерією;
- недостатня кількість боєприпасів на ВОП;
- під час управління підрозділами команди подаються у відкритому режимі прямим текстом без змін частот, а також не використовуються сигнали та кодування.

За висновками з оцінювання противника командиром 54 омбр було уточнено рішення на застосування сил та засобів бригади і визначено бойове завдання командирам батальйонів щодо укріплення позицій, відбиття можливих атаквальних дій противника та забезпечення боєприпасами та іншими МТЗ.

Командиром 1 мб було прийнято рішення сформувати ЗВРез, який було зосереджено в районі ВОП 5415 "Лубни" з метою нарощування зусиль для відбиття можливих наступальних дій противника на загрозливому напрямку.

В результаті бою, який стався з 05.50 до 13.15 18 грудня 2017 року, нашими підрозділами контратакою було захоплено вузли оборони противника "Кемпінг" та "Олені". Це дозволило розширити позиції 54 омбр на "Світлодарській дузі" та не дало можливості противнику оточити наші підрозділи, а також покращити тактичне положення у разі переходу бригади до наступальних дій.

Отже, для успішного ведення сучасного бою необхідно, насамперед, знати противника, його сили, засоби і характер дій, а також правильно спрогнозувати його дії.

Правильне та якісне оцінювання противника в основному є суб'єктивним процесом. Вирішальною мірою вірність кінцевих результатів оцінювання противника залежить від професіоналізму посадових осіб які вирішують це завдання.

Для якісного оцінювання противника посадовим особам, які виконують цю роботу, необхідно виключно добре знати:

по-перше, організаційно-штатну структуру підрозділів, частин, противника, його бойову техніку і озброєння, причому не тільки кількісні показники, але і якісні характеристики та їх можливості;

по-друге, тактику дій противника, сучасні погляди його військових фахівців на застосування підрозділів та частин, особливо важливим при цьому є знання досвіду бойового застосування його збройних сил в останніх воєнних конфліктах;

по-третє, тактичні нормативи застосування його військ;

по-четверте, розвідувальні ознаки об'єктів і заходів щодо підготовки противника до тих чи інших дій;

по-п'яте, методику оцінювання противника.

В подальшому розглянемо методику оцінювання противника.

2.2. МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ПРОТИВНИКА

2.2.1. Структура методики оцінювання противника

Методика оцінювання противника – доцільні послідовність, зміст, прийоми і методи роботи посадових осіб з оцінювання противника, які зведені до певної системи.

У загальному вигляді методика включає такі основні етапи :

- 1) підготовка вихідних даних;
- 2) оцінювання противника;
- 3) формулювання та доповідь висновків з оцінювання противника.

Така структура методики, відображаючи апробовану впродовж тривалого часу та описану у ряді джерел послідовність роботи з оцінювання противника, відповідає меті найбільш повного його вивчення та аналізу.

Чітка визначеність змісту кожного з етапів дозволяє оцінювати противника глибоко і всебічно. Проте слід мати на увазі, що оцінювання противника, як говорилося раніше, здійснюється безперервно. Тому у методиці послідовність виконання етапів, хоча у цілому

є чіткою, але передбачає повернення від наступних до попередніх етапів у міру надходження важливих розвідувальних відомостей, а на цій основі постійно уточнюються раніше зроблені висновки про противника. Таке постійне повернення і коригування попередніх результатів роботи є основним законом оцінювання противника.

Розглянемо детальніше зміст етапів методики.

2.2.2. Підготовка вихідних даних для оцінювання противника

Підготовка вихідних даних є найбільш відповідальним етапом оцінювання противника, від якого залежить правильність формулювання у подальшій роботі кінцевих висновків.

Суть етапу полягає у забезпеченні посадових осіб необхідною інформацією, на основі якої здійснюється оцінювання противника.

Робота з підготовки вихідних даних не може бути достатньо результативною без наявності певної бази даних, у якій повинна бути накопичена вже відома інформація про противника і яка має постійно оновлюватися.

База даних створюється на основі електронно-обчислювальної техніки і повинна містити інформацію щодо організаційно-штатної структури формувань противника, його чисельного складу, тактико-технічних характеристик та бойових можливостей озброєння і техніки, а також нормативів застосування військ і зброї.

Підготовка вихідних даних умовно включає два етапи (рис. 14).

1. Здобування і збір розвідувальних відомостей і даних.

2. Опрацювання розвідувальної інформації.

Найважчим завданням у всій розвідувальній роботі є здобування розвідувальних відомостей про противника та їх збір від різних джерел.

Основними джерелами надходження розвідувальних відомостей в інтересах оцінювання противника є такі:

- 1) органи розвідувальні, які ведуть розвідку;
- 2) командири і штаби військ, начальники родів військ та служб;
- 3) вищий та взаємодіючі штаби наших військ;
- 4) полонені, перебіжчики, місцеві жителі;
- 5) документи, зразки озброєння і військової техніки, які були захоплені у ворога;
- 6) довідкові матеріали (довідники, карти, описи тощо).

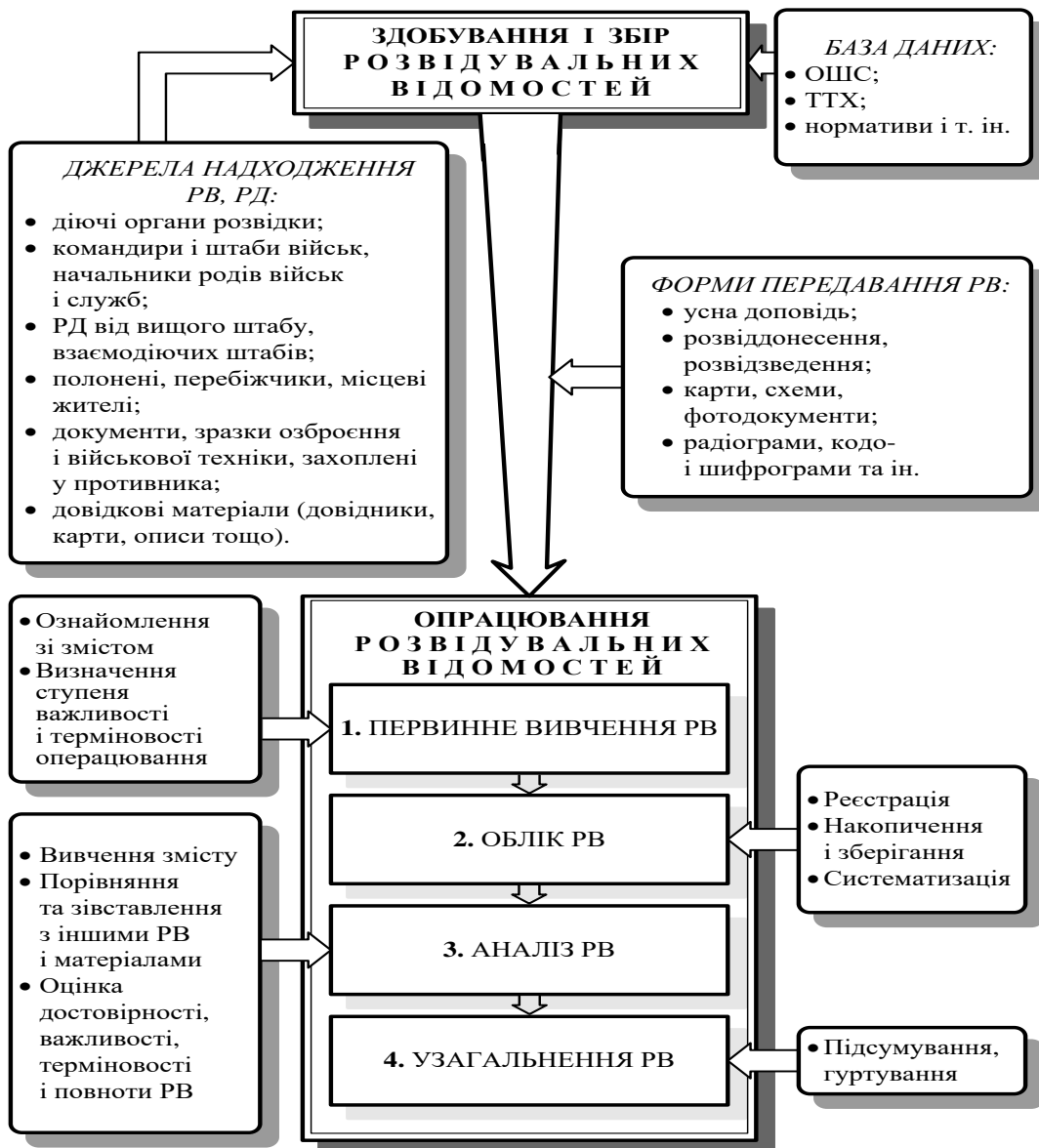

Рис. 14. Підготовка вихідних даних для оцінювання противника

Розвідувальні відомості від названих джерел можуть передаватись у формі усних доповідей та розвідувальних донесень, за допомогою карт, схем, фотодокументів, радіограм, кодо- і шифрограм тощо. Головне завдання вказаного етапу полягає у зборі якомога більшої кількості розвідувальних відомостей про противника. Ніщо, що хоч якимось чином може свідчити про противника, не повинно бути залишеним поза увагою.

Найбільш копітким, трудомістким етапом підготовки вихідних даних для оцінювання противника є опрацювання розвідувальних відомостей. **Опрацювання розвідувальних відомостей в інтересах оцінювання противника здійснюється паралельно з обробкою всієї РІ.**

Основна особливість роботи з інформацією в інтересах оцінювання противника полягає у тому, що з усієї сукупності отриманих розвідувальних відомостей виділяються лише ті, які характеризують протилежне угруповання противника і пов'язані з його складом, положенням, станом і характером дій.

Опрацювання РЗВ в інтересах оцінювання противника включає:

- 1) первинне вивчення розвідувальних відомостей;
- 2) облік розвідувальних відомостей;
- 3) аналіз розвідувальних відомостей.

Первинне вивчення отриманих розвідувальних відомостей полягає в ознайомленні з їх змістом та визначенні ступеня важливості і терміновості їх опрацювання. Під час первинного вивчення, насамперед, виявляють відомості, за якими необхідно прийняти негайне рішення. Це, наприклад, відомості про підготовку противника до масованого авіаційного удару, застосування зброї масового ураження, високоточної зброї, атаки великим танковим угрупованням тощо. Визначають, які відомості є важливими і підлягають повному опрацюванню, а які повинні бути тільки обліковані без подальшого опрацювання як малоцінні, повторювані чи застарілі. Встановлюють терміни і черговість їх подальшого опрацювання.

Облік розвідувальних відомостей полягає у реєстрації відомостей, що надійшли, накопиченні і зберіганні їх та систематизації. Правильний облік відомостей щодо дій противника дозволяє помітити зміни, які неможливо виявити під час вивчення окремих розвідувальних відомостей. Облік потрібно вести постійно з метою контролю: які, від кого і коли надійшли відомості.

Детальна систематизація обліку дозволяє у короткі терміни готувати дані для доповіді та розробляти звітні і довідкові документи про противника.

Після первинного вивчення та обліку розвідувальних відомостей починається основний процес їх *опрацювання*, який триває на етапах аналізу та узагальнення.

Під час аналізу розвідувальних відомостей здійснюється:

- вивчення змісту РЗВ та умов, у яких вони були здобуті;
- порівняння і зіставлення отриманих розвідувальних відомостей з іншими відомостями і матеріалами;
- оцінка РЗВ на їх вірогідність, важливість, терміновість і повноту.

Особливу увагу під час аналізу розвідувальних відомостей необхідно приділяти визначенню надійності джерел їх отримання та вірогідності цих відомостей. Відомо, що за ступенем вірогідності розвідувальні відомості поділяються на такі: достовірні – ті, що не підлягають сумніву; ймовірні – ті, що потребують додаткової перевірки; сумнівні – ті, що потребують уточнення, перевірки, підтвердження; недостовірні – хибність яких встановлено безсумнівно і які потребують урахування для вивчення методів дезінформації, що застосовуються противником.

У результаті аналізу розвідувальних відомостей повинні бути зроблені часткові висновки щодо конкретного об'єкта, елемента підрозділу противника, події чи явища.

На етапі *узагальнення* розвідувальних відомостей щодо окремих елементів угруповання противника, подій, явищ зіставляють, гуртують, додають, визначають їх взаємозв'язки, взаємозалежність і протиріччя, у результаті чого стають можливими у подальшій роботі визначення та оцінювання противника.

2.2.3. Оцінювання противника

Етап оцінювання противника – основний етап методики. На цьому етапі оцінювання загальновійськового підрозділу противника проводиться двома послідовними підетапами (рис. 15).

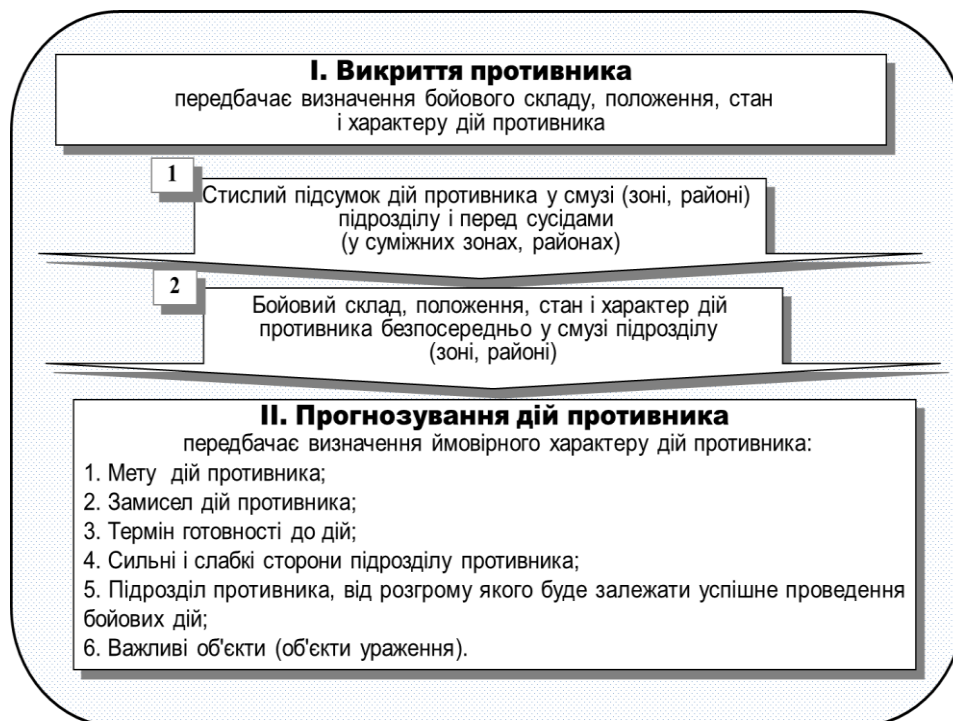

Рис. 15. Послідовність оцінювання противника

Спочатку визначається бойовий склад, положення і стан протилежного підрозділу противника на момент оцінки з урахуванням підсумку його попередніх дій, а потім, на підставі отриманих результатів, прогнозується можливий характер його дій на наступні періоди бою.

В основу роботи на етапі оцінювання противника покладені наукові підходи – системний підхід до визначення противника і наукове прогнозування його наступних дій. Зокрема, на етапі визначення бойового складу, положення і стану протилежне угруповання, прийняте за складну систему, повинно бути розчленоване згідно з організаційно-штатною структурою до підрозділів, об'єктів, які становлять найнижчий необхідний для оцінювання рівень системи.

Визначення бойового складу, положення і стану противника.

Перший підетап етапу оцінювання противника, у свою чергу, поділяється на два розділи (рис. 16):

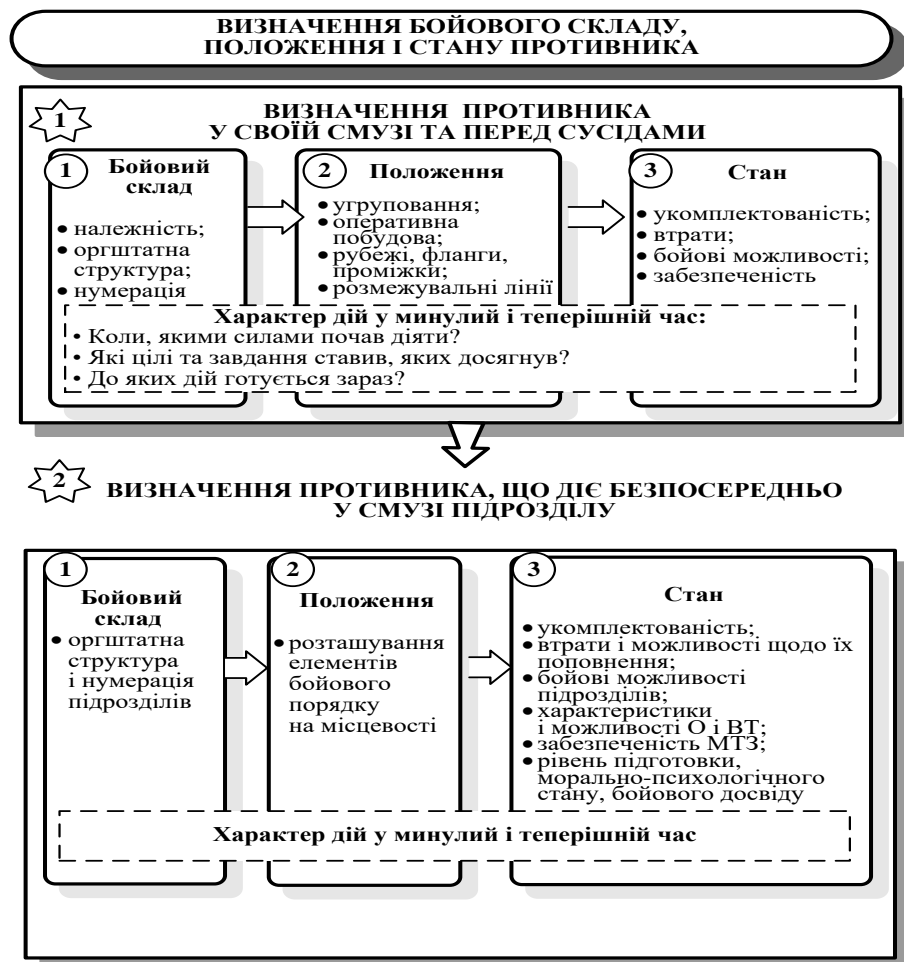

Рис. 16. Визначення бойового складу, положення і стану противника

перший – визначення загального складу, положення і стану противника, який знаходиться у смузі підрозділу та перед сусідами;

другий – детальне визначення бойового складу, положення і стану противника, що діє безпосередньо у смузі підрозділу.

Визначити **положення** означає з'ясувати, в якому бойовому порядку перебувають на момент оцінювання підрозділи противника та де розташовані на місцевості його елементи. Крім того, необхідно з'ясувати рубіж, на якому перебуває противник, підрозділи його першого ешелону, резерви і місце їх розташування, наявність стиків, проміжків, відкритих флангів, рубежі, позиції, райони, які він готує у глибині, де проходять розмежувальні лінії між його підрозділами.

Визначення **стану** – це з'ясування на основі наявних розвідувальних відомостей (даних) боєздатності протилежного підрозділу, його бойових можливостей.

Одночасно із визначенням бойового складу, положення і стану противника виявляється характер його бойових дій від їх початку (чи підготовки до них) до моменту здійснення оцінювання.

Визначення характеру дій передбачає знаходження відповіді, у першу чергу, на запитання: який характер дій противника був у минулому, а саме: коли і якими силами противник почав вести бойові дії; які цілі і завдання він ставив перед собою і наскільки йому вдалося їх здійснити, а якщо не здійснив, то чому; де на момент оцінювання перебуває противник у смузі підрозділу та перед сусідом ліворуч і праворуч. Особливо ретельно слід з'ясувати минулі дії противника за останні одну–дві доби.

За результатами загального визначення бойового складу, положення і стану протилежного підрозділу повинні бути зроблені висновки про склад, положення противника і короткий підсумок бойових дій підрозділів противника у смузі нашого підрозділу та перед сусідами. На підставі цих висновків далі проводиться детальне визначення підрозділу противника, який діє безпосередньо у смузі підрозділу, прогнозується можливий характер його дій і формулюються основні висновки з оцінювання противника для доповіді і відображення у документах.

Визначення бойового складу, положення і стану противника, що діє безпосередньо у смузі підрозділу, проводиться дуже ретельно із необхідним найнижчим ступенем деталізації і точними розрахунками,

адже фактично це саме той підрозділ противника, який безпосередньо буде завдавати ураження нашому підрозділу та вести з нами бій. Від рівня обізнаності командира і штабу про цей підрозділ вирішальною мірою залежать правильність прийняття рішення, хід та результат бою.

Саме на цьому етапі, повною мірою керуючись системним підходом, необхідно, поділивши протилежний підрозділ за функціональною ознакою, послідовно розглядати його за такими основними елементами:

- 1) загальновійськові підрозділи;
- 2) підрозділи артилерії;
- 3) підрозділи ППО;
- 4) підрозділи протитанкових засобів;
- 5) підрозділи БпАК;
- 6) підрозділи спеціальних військ, розвідки і РЕБ;
- 7) командні (командно-спостережні) пункти;
- 8) характер оборони чи обладнання вихідного району для наступу, система інженерного обладнання і характер місцевості у районі розташування противника;
- 9) підрозділи матеріально-технічного забезпечення.

Одночасно, керуючись поділом підрозділу противника за ієрархічною ознакою, необхідно вивчати його, починаючи з найменших об'єктів, підрозділів, заходів, а після узагальнення результатів робити висновки за більш вищі підрозділи, до складу яких входять ці об'єкти чи підрозділи. У такому ж порядку здійснюється подальше визначення противника.

Розглядаючи загальновійськові підрозділи, необхідно, крім того, визначити його склад, положення і стан за основними позиціями, рубежами і районами, починаючи від лінії бойового зіткнення сторін у глибину бойового порядку противника (наприклад, на першій позиції, відсіченій позиції тощо). При цьому бойовий склад, положення і стан загальновійськового підрозділу визначають – з деталізацією до мотострілецької (мотопіхотної), танкової роти на рубежах розгортання, а під час наступу – до взводного опорного пункту на передньому краї оборони противника. Зрозуміло, що ступінь повноти і деталізації визначення противника буде різним для підрозділів різних рівнів (табл. 2).

Ступінь деталізації підрозділів противника

Військова ланка	Загальновійськові підрозділи	Артилерія, міномети, ПТЗ	ППО	Спеціальні війська	БпАК	Підрозділи тилу
Батальйон Рота	ВОП, РОП; БРО; КСП рот, взв.	артбатр, мін.взвод, взв.ПТРК.	батр, ПУ ЗРК	рв, ман. гр. РіРТР; пост РЕБ	підр. БпАК	взв. забезп.; мед. взв.
Взвод Відділ.	ВОП, відділ.; окр. вог. точ; КСП взв.; розр. РПГ, АГС; ком. підр.	мін. розрах, мін.взвод, ПУ ПТРК, гарм. ПТЗ.	взв., ПУ ПЗРК	мінні поля, окр. інж. споруди	СП БпЛА	пункт БП; пункт запр. ПММ

Визначення **бойового складу** противника передбачає встановлення організаційно-штатної структури протилежного підрозділу, у тому числі сил і засобів, які його підтримують, складу підрозділів та їх нумерації.

Визначення **положення** противника проводиться у взаємозв'язку з визначенням бойового складу й означає виявлення географічного місця розташування підрозділів та на основі цього з урахуванням їх взаємоположення на місцевості і взаємодії встановлення елементів бойового порядку противника, тобто його підрозділів: загальновійськових, артилерії, ППО, БпАК та інших.

Під час вивчення угруповання загальновійськових підрозділів особливу увагу необхідно приділити викриттю підрозділу на напрямку зосередження основних зусиль. При цьому слід пам'ятати, що цей підрозділ характеризується більш щільними бойовими порядками, зосередженням переважної більшості засобів ураження, надійною протиповітряною обороною.

Одночасно встановлюють підрозділи противника, від ураження яких можуть різко знизитися його бойові можливості.

Найбільш ємний показник стану противника – це його боєздатність, тобто здатність вести бойові дії, виконувати бойові завдання.

Укомплектованість підрозділів противника, які вже вели бойові дії, визначається виходячи із завданих їм утрат у живій силі і бойовій

техніці. Але необхідно знати, що не завжди боєздатність залежить від утрат. Справа у тому, що втрати складових елементів організаційної структури частини та підрозділів мають різну вагу. Наприклад, розгром танкової роти у наступальному бою значною мірою знижує боєздатність наступаючих військ, у той же час знищення одного з мотострілецьких підрозділів впливає на боєздатність батальйону меншою мірою.

Згідно з поглядами іноземних військових фахівців, якщо втрати становлять 50 – 60%, за умови збереження управління, то вважається, що підрозділ *частково втратив боєздатність*, якщо втрати 50 – 60% і більше від штатної чисельності і втрачено управління підрозділу, вважається *небоєздатними*. Проте слід мати на увазі, що в оборонному бою рівень утрат підрозділів, за якого зберігається їх боєздатність, може бути вищим (60 – 70%). Значною мірою на боєздатність впливає і рівень морально-психологічного стану особового складу, який характеризується такими показниками, як рівні морально-політичних, психологічних та ідеологічних якостей, військової дисципліни.

Таким чином, визначаючи здатність противника вести бойові дії, необхідно враховувати всі чинники, які на неї впливають.

Під час визначення бойового складу положення і стану підрозділу, який діє безпосередньо у смузі нашого підрозділу, встановлюється характер його дій у минулому і на момент оцінки. При цьому з'ясовується, у результаті яких попередніх бойових дій противник займає наявне положення, що робить тепер, на момент його оцінювання, який ступінь його активності і готовності до дій.

Виявлення тенденцій розвитку характеру дій противника у минулому і на теперішній час є основою для подальшого прогнозування його дій у майбутньому.

Одночасно з визначенням підрозділів противника виявляють характер облаштування вихідного району для наступу чи характер оборони та оцінюють місцевість у його розташуванні. Правильна та всебічна оцінка району розміщення противника базується на твердих і глибоких знаннях його тактичних нормативів та поглядів щодо облаштування району.

Під час оцінювання вихідного району для наступу слід з'ясувати, де і яким чином противник готує маршрути для висунення своїх підрозділів, рубежі для розгортання, нові (основні та

запасні) позиції та позиційні райони для розгортання сил і засобів у ході наступу тощо.

Оцінювання характеру оборони може включати встановлення наявності та кількості підготовлених рубежів, смуг і позицій, опорних пунктів, стиків та ступеня їх інженерного облаштування, характеру мінно-вибухових та інших загороджень, сильних та слабких місць в обороні. Особливу увагу слід приділити правильному визначенню виду оборони та її елементів, що дозволить знайти найбільш доцільне рішення для її прориву (подолання).

Що стосується оцінювання місцевості, то слід розуміти, що місцевість і метеорологічні умови суттєво впливають на ведення бою. Ці чинники сприяють успіху ведення бойових дій своїх військ і послаблюють противника не самі собою, а лише за умови, що вони будуть правильно оцінені і вміло використані у конкретній бойовій обстановці.

Під час оцінювання місцевості у смузі наступальних бойових дій визначають: особливості рельєфу; прохідність місцевості, стан доріг, природних та штучних перешкод, перевалів, проходів; наявність і характер водних перешкод, переправ, бродів, гідротехнічних споруд, найбільш зручних місць для форсування; умови спостереження та маскуванню; санітарно-епідеміологічний стан району у розташуванні противника; ступінь впливу місцевості на пересування та бойові дії військ противника; характеристику району бойових дій в економічному і політичному відношенні.

Правильна оцінка місцевості і метеорологічних умов дозволить встановити їх вплив на розташування елементів та побудову у цілому майбутнього бойового порядку противника і, що найголовніше, викрити можливий характер його дій.

У підсумку всієї роботи з визначення складу, положення і стану противника, який діє у смузі підрозділу, необхідно обрахувати кількісний склад цього угруповання, а саме наявну на момент оцінювання кількість основних бойових підрозділів – загальновійськових взводів, рот (залежно від ступеня деталізації), батарей, дивізіонів польової артилерії, батареї ППО, протитанкових підрозділів та загальну кількість танків, гармат, мінометів і РСЗВ, протитанкових ракетних комплексів.

Таким чином, після визначення складу, положення і стану противника і знаходження відповіді на запитання **“який противник**

перед нами діє, де він знаходиться і що робить?” можливо прогнозувати характер його подальших дій, тобто відповісти на запитання **“що він (противник) буде робити далі?”**

Прогнозування можливого характеру дій противника здійснюється, з одного боку, у процесі всього оцінювання, а з іншого – є завершальним і найважливішим її етапом.

У процесі прогнозування дій противника повною мірою слід застосовувати у необхідних пропорціях усі раніше розглянуті методи та прийоми прогнозування з урахуванням принципів і вимог до прогнозів. Прогнозування повинно здійснюватися на основі наявних моделей можливого характеру дій противника.

В основу прогнозування можливого характеру дій противника покладаються висновки із визначення бойового складу, положення і стану противника і знання його організаційно-штатних структур, поглядів на підготовку і ведення бойових дій, тактичних нормативів застосування військ і зброї, а також розвідувальних ознак його підготовки до того чи іншого виду бойових дій.

Найбільша ймовірність результатів прогнозування буде тільки за умови розгляду можливих дій противника у діалектичному розвитку подій і взаємозв'язку з діями наших військ. Для того щоб зробити правильні висновки з оцінювання противника, посадова особа повинна враховувати також і оцінку своїх військ та провести порівняння результатів оцінки з таких питань: хто має у даний час ініціативу у бою; яке співвідношення щодо сил і засобів у перших ешелонах сторін; наявність других ешелонів (резервів) та їх можливості із нарощування зусиль за часом і напрямками, як це може змінити надалі співвідношення сил; хто має перевагу у повітрі.

Слід також розуміти і враховувати в ході прогнозування дій противника, що він завжди буде мати певні розвідувальні дані про наші війська і, спираючись на них, плануватиме свої дії.

Спрогнозувати **можливий характер** дій противника означає визначити (рис. 17):

по-перше, мету, яку він ставить перед собою у майбутньому бою і можливий задум його дій для досягнення цієї мети;

по-друге, на основі спрогнозованих мети та задуму дій – можливу кількість і щільність сил і засобів противника за напрямками, рубежами, ділянками (у разі потреби); його сильні і слабкі місця;

ураження яких угруповань противника може різко знизити його бойові можливості; об'єкти, які треба уразити у першу чергу.

Визначення мети противника у майбутньому бою є вузловим пунктом усього етапу прогнозування його дій. Правильне викриття мети дозволить викрити і задум дій. Мета наступного бою визначається видом бою, задумом старшого начальника; важливістю напрямку дій підрозділів противника (на головному чи іншому напрямку); наявністю достатніх сил і засобів для досягнення цієї мети; характером місцевості.

Визначення мети і задуму наступних дій противника здійснюється посадовою особою у ролі командира протилежного підрозділу, причому розглядати потрібно варіанти якнайрішучішої мети, щоб передбачити і підготуватися до гіршого для нас варіанта розвитку бойових дій.

Рис. 17. Прогнозування можливого характеру дій противника

Задум дій противника визначається виходячи із мети бою. Прогнозуючи його, слід мати на увазі, що противник для приховування своїх намірів і досягнення раптовості вживатиме всіх заходів щодо збереження їх у суворій таємниці і введення в оману протилежної сторони. Одночасно слід також ураховувати, що командування противника може мати відомості щодо угруповання і намірів дій наших військ, відповідно до чого будуть передбачатися певні контрзаходи, які складатимуть зміст задуму.

Прогнозування задуму дій противника у загальному вигляді полягає у встановленні таких елементів:

напрямку головного удару противника у наступі або напрямків зосередження основних зусиль в обороні, інших напрямків ударів чи зосередження зусиль на цих напрямках;

рубежів і районів, які противник намагатиметься захопити у наступі чи утримати в обороні;

можливих бойових порядків за етапами бою; послідовності і способів дій противника у бою; ймовірного часу розгортання і готовності підрозділів противника до бойових дій та їх початку;

можливості та ймовірного порядку застосування засобів ЗМУ, ВТЗ, засобів РЕБ, інших високоефективних засобів.

Прогнозування *напрямку головного удару (зосередження основних зусиль)* та інших напрямків є одним із найважливіших елементів оцінки противника. Під час прогнозування вказаних напрямків слід виходити з поглядів командування противника на положення тактики, обов'язково враховувати характер місцевості та розвідувальні ознаки щодо зосередження зусиль на певних напрямках.

З вимог тактики випливає, що головного удару завдають, зазвичай, по слабкому місцю оборони противника і на тому напрямку, на якому можливо у найкоротші терміни вийти на рубіж виконання кінцевого завдання або у тил його підрозділів. За значної переваги у силах і засобах можливе завдання головного удару і по найсильнішому угрупованню противника з метою його найшвидшого розгрому.

Місцевість повинна дозволяти противнику найбільш ефективно застосувати основні ударні сили, тому її характер також впливає на вибір напрямків зосередження зусиль.

Відомо, що результат бою значною мірою залежить від зосередження основних зусиль на вирішальному напрямку у вирішальний

момент, а це потребує значної концентрації сил на вибраному напрямку. Для визначення напрямку головного удару військ противника (напрямку зосередження основних зусиль) треба ретельно проаналізувати дані щодо напрямків висування і районів зосередження, у першу чергу, танкових, десантних (аеромобільних) підрозділів, місць розташування пунктів управління, районів зосередження і розгортання артилерії, напрямків активізації розвідки, підготовки доріг і колонних шляхів для висування підрозділів із глибини, районів проведення рекогносцировки.

Рубежі і райони, які противник буде намагатися захопити у наступі чи утримати в обороні під час виконання бойових завдань, і відповідно до цього рубежі і напрямки введення у бій других ешелонів (резервів) чи рубежі і напрямки проведення контратак визначаються виходячи з аналізу місцевості та наявності важливих у тактичному відношенні рубежів, районів або об'єктів, змісту і глибини завдань підрозділів противника, їх ударних можливостей або ж можливостей щодо відбиття нашого наступу.

Паралельно із прогнозуванням напрямків зосередження зусиль, рубежів і районів, ґрунтуючись на результатах викритого наявного бойового порядку противника, а також виходячи з умов місцевості необхідно визначити розмежувальні лінії між підрозділами (частинами) противника, у межах яких вони будуть діяти. Це непросте, але надзвичайно важливе завдання, адже чим правильніше будуть визначені розмежувальні лінії, тим точніше можна прогнозувати бойові порядки та бойові завдання противника.

Прогнозування *можливих бойових порядків* підрозділів противника найдоцільніше робити (якщо є достатньо часу) за всіма етапами бою. У наступі противника, наприклад, основними етапами бою можна вважати висування головних сил, подолання смуги забезпечення чи передової позиції, атаку переднього краю оборони головними силами, відбиття контратаки наших підрозділів, введення у бій других ешелонів для нарощування зусиль. На кожному з цих етапів противник буде створювати новий бойовий порядок.

Так, подолання смуги забезпечення противника може здійснюватися передовими загонами, авангардами, розвідувальними підрозділами за підтримки певної кількості артилерії, армійської і тактичної авіації. Атаку ж переднього краю головної смуги оборони противник здійснюватиме своїми головними силами.

Як у першому, так і у другому випадках противник буде розташовувати свої підрозділи у певному бойовому порядку.

Отже, на кожному з етапів бою противник матиме новий бойовий порядок, який відрізнятиметься від попереднього, тому завдання командира і штабу полягає у тому, щоб якнайточніше спрогнозувати всі можливі бойові порядки підрозділів противника протягом бою, обчислити їх кількісні показники і врахувати все це, прийняти рішення.

Під час визначення можливої побудови кожного бойового порядку треба виходити із попередніх етапів оцінювання противника і, насамперед, із визначення положення його підрозділів.

Визначення і прогнозування бойового порядку противника сприяє викриттю напрямку його головного та іншого ударів (зосередження зусиль), а також дозволяє передбачити послідовність захоплення певних районів, позицій у наступі чи утримання їх в обороні.

Прогнозування *послідовності і способів дій противника* – це об'ємний і суто ймовірнісний процес, який триває протягом усього етапу прогнозування. Проте у загальному вигляді його зміст може бути таким.

Щодо наступу противника визначають:

1) порядок переходу противника у наступ:

можливий характер дій авіації;

час і маршрути висування для зайняття вихідних районів для наступу;

час і порядок висування авангардів і головних сил із вихідних районів;

порядок подолання передовими загонами смуги забезпечення (передової позиції);

час і рубежі розгортання у батальйонні, ротні, взводні колони і переходу в атаку;

2) порядок застосування сил і засобів для проведення вогневої підготовки атаки:

сили і засоби, які можуть залучатися в першу чергу, а саме засоби високоточної зброї;

кількість і щільність артилерії і мінометів; час і маршрути висування (перегрупування) засобів ураження і найбільш вірогідні райони їх розгортання;

можлива тривалість і час проведення вогневої підготовки; можливий характер дій у цей період тактичної та армійської авіації;

3) порядок ведення наступу:

способи і час виконання підрозділами першого ешелону найближчих завдань;

час, рубежі і напрямки введення у бій других ешелонів (резервів); сили і засоби, які найімовірніше будуть залучатися для підтримки введення у бій других ешелонів;

можливий склад, час, райони висадки, можливі завдання і характер дій тактичних повітряних десантів;

час виконання формуваннями противника кінцевих завдань.

Щодо оборони противника визначають:

1) порядок застосування сил і засобів для вогневого ураження наших підрозділів у вихідному районі, під час висунання і розгортання;

2) які сили і засоби можуть для цього залучатися; можлива тривалість і час проведення контрпідготовки; можливий характер дій авіації, можливий час і глибина завдання вогневих ударів;

3) порядок дій противника у смузі забезпечення (на передовій позиції):

склад сил і засобів, що можуть бути виділеними у смугу забезпечення;

можливі позиції і склад сил, що їх оборонятимуть; характер і послідовність оборонних (стримуючих) дій; способи і порядок застосування засобів ураження, інженерних та інших загороджень;

порядок відведення підрозділів прикриття;

4) порядок дій противника щодо утримання основного і тилового районів оборони:

вид побудови оборони;

способи і послідовність ведення оборонного бою підрозділами;

порядок застосування засобів ураження (у першу чергу – ракетних підрозділів, артилерії);

склад і рубежі розгортання протитанкових резервів;

час, напрямки і рубежі можливих контратак других ешелонів (резервів).

Визначення можливої послідовності і способів дій противника повинно бути якомога глибшим і детальним. Найбільш достовірне та повне прогнозування дій противника у бою дає можливість

командирові приймати відповідне такому розвитку подій рішення та, у першу чергу, на випередження тих чи інших дій противника.

Виключно важливим у прогнозуванні можливого характеру дій противника є визначення *ймовірного часу розгортання і готовності* його підрозділів до бойових дій та їх початку. Правильні розрахунки часу дозволяють своєчасно прийняти (уточнити) обґрунтоване рішення, поставити бойові завдання підрозділам та запобігти раптовим діям противника.

Розгортання противника для ведення бойових дій характерне для наступу з ходу після висування із району зосередження і для зустрічного бою після здійснення маршу. В обороні розгортання підрозділів противника відбувається під час зайняття оборони і під час висування другого ешелону (резерву) з району розташування на рубіж контратаки.

Час готовності до бойових дій по можливості обчислюється як сумарний час на висування підрозділів, їх розгортання й уточнення завдань на місцевості. Але в такому разі повинні бути наявні вихідні дані і, у першу чергу, час початку висування противника. Проте ці дані, як правило, є невідомими. Тому час готовності противника до бойових дій, час їх початку може бути розрахований виходячи із побічних розвідувальних ознак, таких як час зняття противником своїх мінних полів, пророблення проходів у наших мінних полях, завершення розгортання артилерії на вогневих позиціях, розосередження авіації на польові аеродроми тощо.

Основна мета встановлення *можливостей та ймовірного порядку застосування зброї масового ураження і високоточної зброї* полягає у з'ясуванні: в який період бойових дій, якими засобами ураження, протягом якого часу і з якими наслідками для наших військ противник може завадити ураження.

Для цього спочатку проводять розрахунки можливостей противника щодо застосування засобів ураження, а потім роблять висновки про характер і масштаб застосування видів і систем зброї.

Зі з'ясуванням можливого порядку застосування противником найважливіших засобів ураження завершується основна робота з прогнозування задуму його дій. Проте така послідовність прогнозування елементів задуму є суто умовною. Визначення тих чи інших положень задуму повинно передбачати постійне повернення

до раніше зроблених висновків та їх переосмислення відповідно до нових висновків.

Таким чином, у процесі прогнозування можливого характеру дій противника необхідно обов'язково дотримуватись правил його оцінювання, які полягають у необхідності постійного повернення до раніше зроблених висновків для їх корегування.

У підсумку всієї роботи з прогнозування задуму дій необхідно обчислити можливу *кількість сил і засобів противника та їх щільність за напрямками, рубежами, ділянками дій*.

Найважливішим моментом у вирішенні цього завдання є визначення кількісних показників щодо підрозділів противника, його бойової техніки й озброєння, яке необхідно брати за основу під час розрахунку співвідношення сил і засобів сторін. Але передусім треба з'ясувати, що ж розуміється під поняттям “сили і засоби противника”.

Щодо підрахування кількості сил противника, мається на увазі у тактичній ланці кількість мотострілецьких (мотопіхотних), танкових і розвідувальних взводів, рот, батальйонів, які діють чи діятимуть безпосередньо проти наших підрозділів у межах ділянки (смуги) оборони чи наступу.

Щодо підрахування кількості засобів противника, беруть до уваги основні засоби ураження, наявні на озброєнні його військ, а саме: бойові броньовані машини (танки, БМП і БТР), гармати польової артилерії, пускові установки реактивних систем залпового вогню, міномети, протитанкові засоби (самохідні і переносні установки ПТКР), зенітні засоби (ЗСУ і ПУ ЗРК).

Кількість цих сил і засобів розраховується окремо за всіма можливими варіантами бойових порядків військ противника, які він може мати протягом усього часу виконання нашим підрозділом бойового завдання.

Керуючись таким підходом, проводять розрахунки кількості сил, засобів та їх щільності, а також втрати та поповнення у підрозділі.

Розраховані таким чином кількість, тактична щільність сил і засобів, а також втрати та поповнення противника зводяться у таблиці і є вихідними даними для розрахунку штабом батальйону співвідношення сил і засобів сторін.

Визначення *сильних і слабких місць противника* є важливим питанням, від урахування якого суттєво залежить хід бою.

Правильно виявлені слабкі місця дають змогу командирові визначити у своєму рішенні заходи впливу на ці місця з метою урадити їх із максимальною ефективністю, що дозволить у підсумку виконати бойове завдання з меншими втратами. Так, наприклад, наявність великих проміжків і відкритих флангів в обороні противника дає можливість використати це для проведення рішучих рейдових дій із метою сприяння її прориву.

Слабкими місцями противника можна, наприклад, уважати такі: дії противника на незнайомій місцевості, труднощі ведення наступу в умовах осіннього бездоріжжя, великі втрати, яких він зазнав у попередніх боях, відсутність резервів, слабка протиповітряна оборона військ та ін.

З іншого боку, визначення сильних місць у противника сприяє правильному прийняттю рішення щодо їх, так би мовити, нейтралізації всіма можливими шляхами.

Сильними місцями противника можна, наприклад, уважати такі: випередження протилежної сторони у розгортанні сил і засобів; значна перевага противника у силах і засобах на певному напрямку (рубежі, районі); здатність здійснювати швидкий маневр елементами бойового порядку; наявність сильного другого ешелону (резерву); сприяння характеру місцевості у реалізації задуму противника; відсутність уразливих (відкритих) флангів у бойових порядках; наявність у противника значної кількості засобів РЕБ і систем високо-точної зброї тощо.

Сильною чи слабкою стороною противника обов'язково буде його морально-психологічний стан. Відомо, що моральний фактор, стан духу особового складу, який виконує бойове завдання, відіграє важливу роль у бою, впливаючи на його результат. Тому оцінювання противника, яке проводиться з урахуванням морально-психологічного стану його особового складу, буде найбільш достовірним і наближеним до реальної дійсності.

Важливим етапом є визначення *підрозділів (об'єктів) противника, ураження яких різко знизить його бойові можливості.*

Під час прогнозування можливого характеру дій противника повинні бути визначені підрозділи, що діють на головному та іншому напрямках, найбільш важливі елементи бойового порядку, ураження яких значно знизить бойові можливості противника.

Відомо, якщо розвідувально-вогневий комплекс (РВК), ракетні війська, артилерія є основним вогневим засобом, то головною ударною силою вважають танкові і механізовані війська. Своєчасне виявлення у складі військ противника танкових та механізованих підрозділів дозволить знищити їх до введення у бій, щоб позбавити противника ударної сили або значно послабити її.

Об'єкти, які необхідно визначити для ураження. В інтересах планування вогневого ураження противника та для подальшої організації розвідки необхідно встановити наявність і кількість важливих об'єктів, що є у противника в межах встановлених зон детальної й оглядової розвідки. Ці об'єкти класифікують як об'єкти тактичної розвідки.

Результат прогнозування можливого характеру дій противника є ймовірною величиною, тому треба завжди враховувати те, що навіть достовірно викритий задум дій протилежного угруповання (наприклад, добутий розвідкою реальний план його дій) не буде абсолютно точно втілюватись у життя. Очевидно, він буде коригуватись противником і навіть змінюватись залежно від обстановки і дій наших військ.

Таким чином, доцільно розглядати різні варіанти можливих дій противника, вибираючи при цьому найбільш імовірний. Це дасть змогу командирові прийняти рішення виходячи з найбільш імовірного варіанта та передбачити свої дії у разі дій противника за іншими варіантами.

2.2.4. Формулювання та доповідь висновків з оцінювання противника

Формулювання висновків з оцінювання противника.

Майже вся робота, яка здійснюється на етапі оцінювання противника, має глибоко індивідуальний розумовий характер. У повному обсязі її виконують ПНШ батальйону з розвідки, командири взводів, рот відповідно до вимог Бойового Статуту.

Результати ж цієї роботи повинні бути донесені до якнайширшого кола споживачів, насамперед, старших начальників, підлеглих частин і підрозділів, сусідів. Тому необхідно у підсумку сформулювати висновки з оцінювання противника.

Формулювання висновків – це приведення результатів усієї роботи з оцінювання противника до коротких чітких і, так би мовити,

військових стандартних фраз, висловів, речень, які повинні бути лаконічними і зрозумілими всім споживачам і не допускати неправильного їх тлумачення. Наприклад, це висновки типу: *“противник силами... може наступати у напрямку...”*, *“такі-то роти займають оборону на рубежі...”*, *“сильними сторонами противника є...”* і т. ін.

Усі висновки, які сформульовані як наслідок оцінювання противника, мають бути обґрунтованими відповідними розрахунками, проведеними на ЕОМ або ручним способом, підтвердженими різного роду довідковими та іншими матеріалами. У першу чергу це стосується кількісних і якісних показників підрозділів противника, тактичних нормативів його застосування. З метою скорочення часу на проведення розрахунків слід широко застосовувати заздалегідь розроблені таблиці, графіки, номограми. З цією ж метою та для зручності подальшої роботи з результатами прогнозування дій противника надалі доцільно основні висновки із його оцінювання занести до таблиць.

Доповідь та відображення висновків з оцінювання противника.

Висновки з оцінювання противника – кінцевий результат кількісно-якісного аналізу сукупності відомостей про противника й обстановку, що містить дані про його склад, стан, місцезнаходження, сильні та слабкі сторони, важливі (критичні) об’єкти, а також можливі варіанти його дій.

Отримані висновки з оцінювання противника доповідаються старшим начальникам і відображуються як у текстуальних, так і в графічних бойових та інформаційних документах. Вони також використовуються відповідними посадовими особами підрозділу (частини) для планування й управління боєм, а офіцерами-розвідниками всіх ступенів – для вирішення питань організації розвідки та управління її силами і засобами.

Основне призначення висновків – надати допомогу командирові з правильного оцінювання обстановки і прийняття обґрунтованого рішення на бій шляхом створення максимально наближеної до дійсності картини дій противника, які ведуться зараз й очікуються у майбутньому. Зміст і повнота цих висновків можуть бути різними залежно від умов, що склалися.

Висновки можуть доповідатися у повному обсязі, як правило, у мирний час до початку бойових дій за наявності достатнього часу для планування бою або ж мати скорочений варіант.

У разі відсутності достатнього часу на прийняття рішення у ході бою командир може заслухати висновки з оцінювання противника відповідних посадових осіб тільки з окремих питань.

Проте у всіх випадках ПНШ із розвідки, командири підрозділів батальйону повинні бути постійно готовими доповісти висновки з оцінювання противника на даний момент часу, причому саме висновки, а не окремі, розрізнені розвідувальні відомості (дані).

Зміст доповіді висновків з оцінювання противника визначений нормативними документами, але структура доповіді може бути різною залежно від обстановки і встановлених вимог командира (додаток 5). В узагальненому вигляді структура доповіді висновків з оцінювання противника така:

1. Організаційно-штатна структура, нумерація і належність підрозділів.
2. Положення елементів бойового порядку на місцевості, система вогню і загороджень.
3. Стан підрозділів противника.
4. Можливий характер дій противника:
 - 1) мета дій;
 - 2) задум дій;
5. Сильні і слабкі місця.
6. Підрозділи, ураження яких може різко знизити його бойові можливості.
7. Об'єкти, які треба знищити у першу чергу.

В умовах відсутності достатнього часу на прийняття рішення, як правило, під час бою, структура доповіді може містити лише можливий характер його дій із попереднім коротким підсумком дій на момент оцінювання. При цьому мається на увазі, що командир сам постійно оцінює противника, з яким ведуться бойові дії, і знає його склад, положення і стан. Тому для нього важливо почути від посадової особи, наприклад ПНШ батальйону з розвідки, лише висновок щодо можливих подальших дій противника.

Необхідно застерегти посадових осіб, які доповідають висновки з оцінювання противника, від уживання у своїх доповідях стверджувальних термінів для формулювання висновків-прогнозів його

дій. Імовірнісний характер прогнозу потребує використання термінів “можливо”, “може бути”, “слід очікувати”, “найбільш імовірно”, “напевно” тощо і у жодному разі таких, як “противник буде наступати у напрямку ...”, “матиме двошелонну побудову бойового порядку” тощо.

Командир підрозділу на основі висновків з оцінювання противника повинен сформулювати елементи майбутнього задуму на бій (рис. 18).

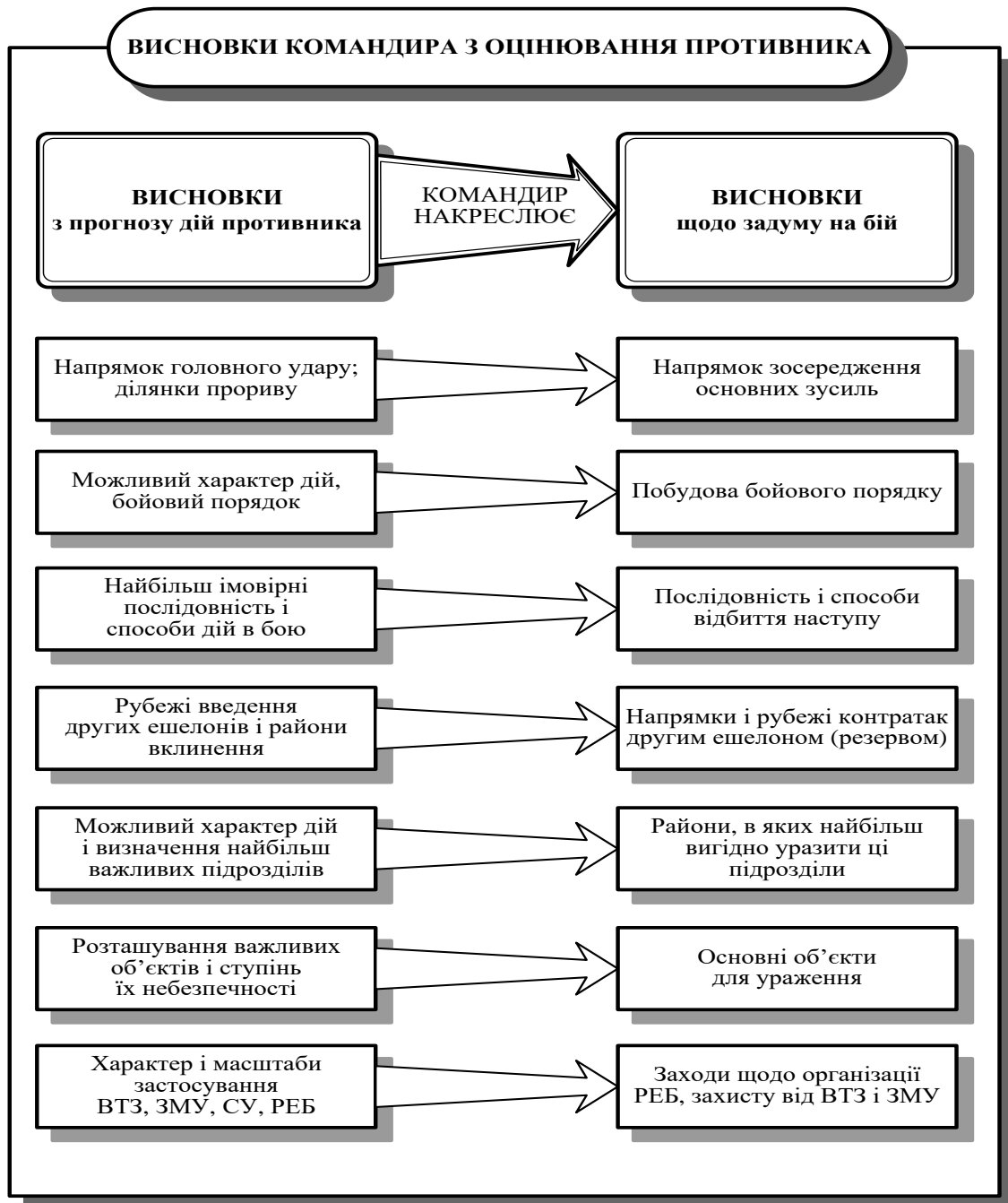

Рис. 18. Зміст висновків командира з оцінювання противника (варіант для оборонного бою)

Узагальнені розвідувальні відомості з висновками командиром взводу, роти доповідаються командирові і начальникові штабу батальйону. Доповідь робиться усно за робочою картою, з коротким і чітким викладом висновків з оцінювання противника, з необхідними даними і розрахунками.

Карту для доповіді слід ретельно готувати. Найважливіші об'єкти противника на ній доцільно підтушувати олівцем яскравіше, ніж інші. Основні населені пункти, місцеві предмети і висоти, що в доповіді будуть називатися частіше від інших, доцільно акуратно “підняти”, не затемнюючи карту.

У ході усної доповіді слід уникати орієнтування місця розташування об'єктів за координатною сіткою карти. Краще робити це за допомогою “піднятих” на карті і добре відомих населених пунктів, висот, лісових масивів та інших місцевих предметів, вказуючи відстань від них у кілометрах і за сторонами світу. Наприклад: *“На узліссі, 3 км на захід від ПОДІЛЬСЬКЕ, зосереджено до роти танків; на західних схилах висоти 180,3 – батарея 155-мм гаубиць на вогневій позиції”*.

Чим повніше і достовірніше викладаються в доповіді відомості, тим легше буде командирові прийняти обґрунтоване рішення, передбачати можливий розвиток бою й організувати тверде управління підрозділами. У разі браку часу, особливо в ході бойових дій, доповідь може бути не розгорнутою, а короткою.

У ряді випадків командир може вимагати відповіді на деякі питання.

Висновки з оцінювання противника відображаються майже у всіх бойових, а також в інформаційних документах. Кожен бойовий наказ, бойове розпорядження чи розпорядження з виду забезпечення починається з викладення даних за противника. На кожну робочу карту кожної посадової особи, хто має її вести, від командувача до командира взводу, також наносяться дані щодо противника.

Отже, висновки з оцінювання противника відображаються у таких документах:

бойових:

- а) графічних – рішеннях, планах, робочих картах та ін.;
- б) текстуальних – бойових наказах і розпорядженнях, пояснювальних записках, розвідувальних донесеннях та ін.

інформаційних:

- а) графічних – схемах, планшетах, електронних табло, екранах, дисплеях, довідкових картах, таблицях, графіках тощо;
- б) текстуальних – розвідувальних інформаціях, різних довідкових документах.

Зміст інформації про противника у бойових документах завжди повинен задовольняти такі вимоги:

- відповідати за обсягом і змістом призначенню документа;
- враховувати висновки з оцінювання противника, зроблені старшим начальником;
- мати мінімум надмірної інформації;
- сприяти єдиному розумінню дій противника і їх впливу на хід бою.

Усі розвідувальні документи повинні бути зрозумілими, короткими, наочними, ясними, правильно й охайно оформленими.

Питання для самоконтролю

1. Дати визначення поняттю “оцінювання противника”.
2. Розкрити методику оцінювання противника.
3. Які потрібні знання для оцінювання противника?
4. Назвіть та розкрийте основні етапи методики оцінювання противника.
5. Назвіть послідовність оцінювання противника.
6. Розкрити підетапи прогнозування можливого характеру дій противника.
7. Що розуміється під висновками з оцінювання противника.
8. Розкрити структуру доповіді висновків з оцінювання противника.

Глава 3. ПОРЯДОК РОЗРОБКИ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ДОНЕСЕННЯ

Доповідь розвідувальної інформації є завершальним етапом в інформаційній роботі, яка полягає в поданні інформації про противника споживачу у певний термін.

Доповідь – це усне або письмове подання командуванню розвідувальної інформації у вигляді усного (письмового) викладу, донесень, довідок, карт, схем, звітів.

Доповідь розвідувальної інформації здійснюється на основі розвідувального завдання, яке визначається у розпорядженні (наказі) старшого командира або в таблиці термінових донесень.

Іншим способом доповіді у вищий штаб розвідувальних відомостей є представлення письмових (графічних) інформаційних документів.

Інформаційний документ – матеріальний носій розвідувальної інформації, який містить оброблені розвідувальні матеріали, відомості (дані), викладені в найбільш зручній для користування формі, та призначений для інформування командування й інших споживачів.

Інформаційні документи розробляються на основі вивчення певної послідовності всіх інформаційних матеріалів і фіксуються текстуально, звукозаписом.

Інформаційні документи розподіляються на звітні інформаційні та довідкові.

Звітний інформаційний документ – інформаційний документ, який розробляється відповідно до плануючих (керівних) документів або вказівок старшого начальника за результатами обробки та узагальнення розвідувальної інформації за визначений період часу або з певного конкретного питання.

До звітних інформаційних документів належать інформаційні зведення, розвідувальні зведення, розвідувальні донесення, розвідувальні інформаційні донесення (інформаційно-аналітичні; довідки, звітні розвідувальні карти, схеми розвідувальних цілей)

До довідкових документів належать доповіді, журнали обліку (банк даних), формуляри, розвідувальні схеми, звітні карти про противника, координати об'єктів (цілей), протоколи допиту (листи опитування), а також документи, захоплені у противника.

3.1. ПРИНЦИПИ ТА ВИМОГИ ДО РОЗРОБКИ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ДОНЕСЕННЯ

Розвідувальне донесення – звітний (ініціативний) інформаційний документ, що розробляється за результатами виконання поставленого завдання у можливо короткі терміни та містить окремі відомості про поточний стан, місце (місця) знаходження та характер діяльності об'єкта (об'єктів) розвідки або їх зміни.

В основу розроблення розвідувального донесення повинен бути покладений підхід, який спроможний забезпечити високий рівень практичного використання розвідувальної інформації, що в ньому міститься. Це дасть змогу командуванню більш ретельно оцінювати обстановку, а саме проводити оцінювання противника, на основі якого приймати рішення на ефективне застосування своїх підрозділів.

Основними принципами розробки розвідувального донесення є:

- відповідність поставленому розвідувальному завданню;
- максимальна корисність;
- захист джерел розвідувальних відомостей;
- відповідність обстановки, що склалася;
- вміле застосування методів структурованого аналізу інформації;
- логічність викладення;
- ясність та простота викладення розвідувальної інформації.

Реалізація принципу відповідності потребам командира (старшого начальника) розвідувальної інформації досягається:

знанням вимог кожним командиром (начальником) змістовної частини розвідувального донесення;

вмінням посадовою особою, яка розробляє розвідувальне донесення, мислити з позиції своїх споживачів;

використанням найбільш доцільних способів доведення розвідувального донесення.

Розвідувальне донесення повинно відповідати таким вимогам:

- своєчасність надання;
- надання важливої для споживача інформації;
- підтвердження (або спростування) раніше наданих розвідувальних відомостей (інформації);
- пояснення причин змін попереднього розвідувального донесення;

структурованість викладення інформації та обґрунтованість висновків для надання командирові (начальнику) можливості розібратися в обстановці, що склалася, та зорієнтуватися щодо можливих змін у її розвитку;

охоплення всіх визначених командиром (начальником) питань, а також наявність іншої важливої інформації;

врахування можливих альтернативних сценаріїв розвитку обстановки;

забезпечення переконливості доведення небажаних або неочікуваних для споживача висновків;

прогностичність, тобто містити прогнози, які враховують усю наявну інформацію;

просте викладення відомостей для забезпечення правильного розуміння споживачем наданої інформації;

чітке обґрунтування зроблених суджень, із зазначенням імовірності оцінювання об'єктів противника;

можливість перевірки результатів проведеного аналізу;

відображення якості джерела розвідувальної інформації;

розміщення ефективною візуальною інформацією для уточнення або пояснення розвідувальних відомостей, які доводяться, а також сформульованих висновків.

3.2. СТРУКТУРА РОЗВІДУВАЛЬНОГО ДОНЕСЕННЯ

Розвідувальні донесення можуть бути **терміновими** або **позатерміновими**.

Термінові розвідувальні донесення подаються в терміни, встановлені табелем термінових донесень штабу, а позатермінові – у міру надходження розвідувальних відомостей, що необхідно подати до штабу або на вимогу штабу.

Розвідувальні донесення можуть передаватися у вищий штаб через фельд'єгерсько-поштовий зв'язок, офіцерами зв'язку або по технічних засобах зв'язку. Всі відомості в донесеннях викладаються із зазначенням джерела і часу їхнього добування (одержання).

З метою скорочення термінів упорядкування і передавання донесень, особливо по технічних засобах зв'язку, широко використовуються типові форми документів (бланки).

У розвідувальному донесенні (терміновому) викладаються:

у першому пункті – загальний характер дій противника, його положення й угруповання до терміну написання донесення;

у другому і наступних пунктах у систематизованому вигляді – що, де, коли і якими джерелами встановлено (виявлено).

У розвідувальних донесеннях можуть указуватися не тільки факти, але і висновки щодо них.

Донесення підписує командир взводу (роти), а у штабі батальйону – начальник штабу та помічник начальника штабу з розвідки (додаток 6).

Розвідувальні донесення, що доповідаються у вищий штаб, а також розвідувальна інформація, яка надається в підлеглих і взаємодіючі підрозділи по телефону й усно, обов’язково записуються до журналу розпоряджень і донесень (рис. 19).

№ з/п	Від кого отримано (кому віддано)	Час отримання (віддання)	Зміст донесення	Хто отримав	Кому доведено
1	НР бригади	09.00 18.05.2019	Розвідувальне донесення штабу 1 мб № 1/18/5	к-н Котигор	НР бригади
2	Ком 1 мр	18.00 18.05.2019	Позатермінове розвідувальне донесення	к-н Кмітливий	Командиру 1 мб

Рис. 19. Зразок журналу розпоряджень та донесень

Позатермінове розвідувальне донесення складається в довільній формі. У ньому вказуються лише ті відомості, що повинні доповідатися негайно. Позатермінове розвідувальне донесення підписується тільки помічником начальника штабу з розвідки.

Стиль викладення розвідувальних відомостей передбачає, що розвідувальне донесення повинно містити назву, вступ, факти, які стали відомі в результаті виконання розвідувальних завдань ОР, а також викликали потребу в його складанні (опис проблеми, яка є наслідком дій об’єкта розвідки, явища або процесу), можливі наслідки (прогнозування) та висновки щодо них.

Розвідувальне донесення розробляють на основі достовірної інформації, воно має бути доступним і коротким за змістом, простим та наочним за формою, відповідати можливостям засобів обробки, розмноження та передавання за допомогою засобів автоматизації; не повинно містити зайвих слів (основні правила розробки та перелік зайвих слів, які можуть зустрічатися в інформаційних документах, наведено в додатку 7). Викладений зміст документа повинен виключати можливість його різного тлумачення. Відомості, які потребують перевірки та уточнення, повинні бути обумовлені.

3.3. РОЗРОБКА РОЗВІДУВАЛЬНОГО ДОНЕСЕННЯ

Безпосереднє складання розвідувального донесення починається з вивчення нових розвідувальних відомостей, уточнення раніше доведених РзВ у попередньому РзД. Посадова особа, яка складає РзД, повинна поставити та отримати відповіді на запитання про те, що з'явилося нового та які відбулися зміни з моменту останнього вивчення обстановки. На підставі цього та раніше проведеного аналізу визначається зміст документа.

Розробка розвідувального донесення потребує від виконавця не лише знань про те, що потрібно включити до його змісту, та вміння логічно мислити, але і правил побудови переконливої аргументації, яка досягається:

1. Зв'язністю всередині кожного елемента аргументації. Це означає, що побудова кожного елемента аргументації повинна складатися з трьох основних частин:

твердження – сформульований умовивід (погляд) виконавця;

підтвердження – факти, які наводять виконавці для аргументації свого твердження;

довід (пояснення), який зв'язує твердження та підтвердження.

Довід можна окремо не виділяти, якщо виконавець уважає, що він є очевидним для споживача;

2. Виділенням чітких абзаців, які позначають логічні елементи створеної аргументації. Правильно виділені абзаци сприятимуть організації та допоможуть споживачу легко зрозуміти кожну її частину;

3. Встановленням чіткого зв'язку між реченнями в абзаци, що досягається:

повторенням ключових слів;
використанням схожих конструкцій фраз та речень;
використанням таких перехідних фраз, як: *також, водночас, однак, наприклад, потім, далі, до того ж*;

4. Використанням посилань на джерела для підтримки аргументації.

Під час прогнозування можливих напрямів розвитку обстановки можна використовувати такі методи аналізу інформації, як перевірка ключових припущень (додаток 2), аналіз конкуруючих гіпотез, генерування сценаріїв (додаток 4).

Описувати результати прогнозування можливих напрямів розвитку обстановки потрібно, дотримуючись тих же правил, які були вказані вище.

Завершальною частиною розвідувального донесення є висновки. Вони є допоміжним засобом для прийняття рішення командиром (старшим начальником). Висновки можуть містити:

синтез основних результатів обстановки, що описується;
рекомендації командирові (за необхідності).

Синтез повинен висвітлювати найбільш важливі результати аналізу та бути обґрунтуванням рекомендацій командирові.

Рекомендації повинні окреслювати практичні кроки щодо запобігання небажаним результатам розвитку обстановки. Вони мають бути логічно структуровані за групами заходів та чітко викладені.

Після складання розвідувального донесення виконавець приступає до етапу його перевірки.

Самоаналіз виконавцем розробленого розвідувального донесення повинен передбачати:

1. Вичитку тексту створеного документа з метою перевірки на наявність орфографічних, граматичних помилок та вжитих пасивних конструкцій з дієсловами.

2. Перевірку стилю викладення матеріалу з метою покращення чіткості, зв'язності та лаконічності донесення інформації до командира (старшого начальника). Під час перевірки стилю викладення інформації основну увагу звертають:

на зрозумілість та логічність викладення інформації в документі;
чіткість та зрозумілість структури документа в цілому;
наявність логічного зв'язку між окремими розділами та абзацами документа;

легкість пошуку в документі конкретної інформації;
зрозумілість використаної в документі термінології, умовних скорочень і позначок;

наявність у тексті зайвих слів, які не мають сенсу.

3. Актуалізацію викладеної інформації з метою врахування останніх змін в обстановці.

4. Перевірку чіткості визначення в тексті документа, де є фактичні РЗВ, а де є судження або припущення самого виконавця.

5. З'ясування повноти використання РЗВ, добутих з усіх доступних джерел інформації, наявність посилань на них.

6. Перевірку повноти та об'єктивності розгляду можливих альтернатив, основних гіпотез розвитку обстановки, а також наявності в документі висновків, які не підтверджуються наявною інформацією.

7. Вилучення з документа зайвої інформації та суджень, які не сприяють розкриттю головної думки та обтяжують його текст і сприйняття.

Питання для самоконтролю

1. Дати визначення поняття “інформаційний документ”.
2. Особливості звітного інформаційного документа.
3. Суть розвідувального донесення.
4. Перерахуйте основні принципи розробки РЗД.
5. Зміст термінового розвідувального донесення.
6. Порядок розробки термінового розвідувального донесення.
7. Порядок перевірки виконавцем розвідувального донесення.

Класифікація об'єктів розвідки

Об'єкти за роллю у війні, операції або бою класифікуються на стратегічні, оперативні, тактичні.

Стратегічні об'єкти – це об'єкти, які діють в інтересах держави та її збройних сил у мирний час, у воєнний час – у стратегічних операціях усіх видів та у війні в цілому.

Оперативні об'єкти – об'єкти, які діють в інтересах оперативних об'єднань.

Тактичні об'єкти – об'єкти, які діють на полі бою.

За ступенем важливості і пріоритетності їх розвідки та ураження об'єкти розподіляються на першочергові, першої, другої та третьої категорії.

До важливих об'єктів належать об'єкти противника, ураження або захоплення яких значною мірою послабить його угруповання, а також об'єкти, стеження за діяльністю яких дозволяє виключити раптовість дій із боку противника та викрити його склад, стан і можливий характер дій.

Першочергові об'єкти – найважливіші. Вони визначають хід бойових дій із самого початку війни. За ними ведеться постійне спостереження у мирний час та визначаються чергові сили для негайного ураження у загрозливий період або з початком бойових дій.

➤ Першочерговими об'єктами є об'єкти системи управління військами та зброєю, системи наведення, навігації і радіолокаційного виявлення, наземні і повітряні елементи розвідувально-ударних комплексів, високоточної зброї, частин розвідки та РЕБ.

Об'єкти першої категорії – важливі об'єкти. Вони можуть безпосередньо впливати на хід бойових дій із їх початку. Тому у мирний час за ними ведеться періодичне спостереження. Планування їх ураження здійснюється у загрозливий період або після отримання бойового завдання.

➤ Об'єктами першої категорії є вогневі засоби ВТЗ, батареї ЗКР великої та середньої дальності, аеродроми ТА і АА, кораблі-носії КР, морські конвої, десантні загони, з'єднання (частини) на напрямку головного удару.

Об'єкти другої категорії – менш важливі об'єкти. Вони безпосередньо мало впливають на початок бойових дій, однак у ході ведення операції противником можуть стати важливими і бути перегруповані (переміщеними) або введені у бій. Планування їх ураження починається тільки після отримання бойової задачі, або у ході операції за різних змін в оперативній обстановці.

➤ Об'єктами другої категорії є аеродроми винищувальної, розвідувальної, транспортної авіації, воєнно-морські бази, пункти базування, батареї ЗКР близької дії, з'єднання (частини) сухопутних військ.

Об'єкти третьої категорії не впливають на хід бойових дій у початковий період війни (воєнного конфлікту). Тільки окремі об'єкти у певних обставинах можуть мати більш важливе значення. Планування ураження об'єктів здійснюється тільки після отримання бойової задачі або у ході операції в разі зміни обстановки та підвищення воєнного значення певного об'єкта.

➤ Об'єктами третьої категорії є об'єкти тилового забезпечення, комунікації та елементи оперативного обладнання.

Слід розуміти, що важливість об'єктів може різко змінюватися залежно від обстановки. Так, наприклад, знищення складів із боєприпасами чи ПММ може зірвати наступ противника або вивести з ладу комунікації – зірвати контратаку, перегруповання.

Крім важливості об'єкти розрізняються за розмірами і ступенем рухомості.

За розмірами об'єкти бувають точкові, площинні, лінійні.

Точкові об'єкти – об'єкти, які мають один елемент, наприклад, ракетна установка на стартовій позиції, радіолокаційний пост, міст середньої величини.

Для забезпечення їх надійного ураження розвідка має визначити їх точні координати.

Площинні об'єкти, до складу яких входить кілька елементів, розміщені один від одного на відстані, що виключає ураження більш як одного елемента одним ударом.

До площинних об'єктів належать дивізія (бригада) у районі розміщення, командний пункт об'єднання, база постачання, позиційний район ракетної частини.

Для забезпечення їх повного ураження необхідно встановити конфігурацію та розмір об'єкта, його склад, основні елементи та їх координати.

Лінійні об'єкти – ті, що мають значну довжину.

Такими об'єктами можуть бути колони військ, трубопроводи, мости через великі річки.

Для їх ефективного ураження розвідка має встановити координати найважливіших елементів лінійних об'єктів та їх уразливі місця.

За ступенем рухомості об'єкти поділяються на рухомі, малорухоми та стаціонарні.

Рухомі об'єкти – об'єкти, які здатні за короткий термін змінити своє положення.

За такими об'єктами необхідно вести безперервне спостереження, а перед їх ураженням організувати та провести дорозвідку для уточнення координат.

Малорухоми об'єкти – об'єкти, які здатні змінювати положення, однак вони можуть перебувати на одному місці впродовж тривалого часу. Час зміни положення дає можливість завчасно проводити їх дорозвідку та враховувати зміни, приймаючи рішення на застосування сил і засобів для ураження.

Стаціонарні об'єкти – об'єкти, положення яких залишається незмінним упродовж усього часу операції. Координати таких об'єктів потрібно визначати завчасно.

Зазвичай дорозвідку стаціонарних об'єктів не проводять.

Методи аналітики, що використовуються під час обліку та систематизації розвідувальних відомостей

Метод вивчення хронологічних та часових графіків – логічний метод упорядкування наявних розвідувальних відомостей. Він дає змогу спростити виконання розвідувального завдання шляхом надання великих об'ємів наочної інформації, що сприятиме кращому розумінню явища (події), що розвідується.

Сутність методу полягає в упорядкуванні розвідувальної інформації про низку подій, які пов'язані з конкретним питанням, у хронологічній послідовності з метою їх аналізу.

У цьому методі під хронологічним графіком розуміється список минулих чи майбутніх подій, складений у часовій послідовності їх виникнення, а під часовим графіком – графічне зображення цих подій протягом певного періоду. Відпрацювання аналітиком таких хронологічних та часових графіків допоможе йому виявити закономірності та зв'язки між досліджуваними подіями. Їх можна використати для створення як ланцюжка подій і тенденцій, що можуть призвести в майбутньому до певного результату (наприклад, перехід підрозділів противника до наступу), так і для визначення попереджувальних індикаторів (ознак), які можна буде застосовувати для моніторингу проблемних ситуацій.

Порядок та етапи використання методу вивчення хронологічних та часових графіків. У ході підготовки часового графіка узагальнюють події, тенденції тощо. З'ясовують дати (час) їх виявлення. Будують вертикальну або горизонтальну лінію. Виявлені події (тенденції) записують уздовж цієї лінії в хронологічному порядку. При цьому слід скористатися такими рекомендаціями:

записи роблять по обидва боки побудованої лінії; дії суб'єктів доцільно позначати різними кольорами або на окремих паралельних лініях;

у разі потреби графік можна поділити на окремі фази; замість тексту доцільно використовувати умовні позначення або символи. Під час складання ретрополяційного часового графіка, який містить упорядковані майбутні події, що ведуть до певного результату, або хронологію подій, які вже відбулися, алгоритм дій такий:

розробляють основні припущення, які, на думку аналітиків, можуть впливати на результат (табл. Д.1.). Під час роботи в групі для проведення аналізу розроблені основні припущення розміщують на видному місці, щоб кожен учасник заходу мав змогу їх використувати для стеження: за розвитком подій у часі;

розроблені основні припущення записують на часовому графіку.

Таблиця Д.1

Основні припущення, які використовують для побудови ретрополяційного часового графіка

№ з/п	РЕЗУЛЬТАТ
1	Через 2 – 3 доби противник перейде до наступу.
2	300 м східніше КОСКОВО (59788) розгорнуто медичний пункт батальйону.
3	300 м східніше КОСКОВО (59789) виявлено розвантаження боеприпасів із вантажних автомобілів.
4	З району садка (5878 8) виявлено періодичний зліт-посадку БПЛА. Ведення повітряної розвідки переднього краю ротного опорного пункту.
5	В районі відм. 202.9 (5878 5) виявлено розгортання до 6 од 155мм СГ.
6	Із району біля окремого будинку (5877 1) виявлено ведення вогню двох мінометів калібру 82 мм.
7	Виявлено ведення активних перемов у радіомережі УКХ-діапазону, з головною радіостанцією у польовому стані (59787).

для побудови ланцюжка подій, які можуть призвести до прогнозованого (очікуваного) результату, на початку шкали записують “пусковий” чинник (фактор, подію). Таких чинників (факторів, подій) може бути декілька;

формулюють та записують на іншому кінці шкали прогнозований (очікуваний) результат і час, коли може статися зазначена подія;

аналізують тенденції розвитку ситуації (наприклад, активність ведення всіх видів розвідки, переміщення та розгортання артилерійських підрозділів тощо) та зображують у вигляді ліній, паралельних часовому графіку проявлення окремих подій;

на графіку розміщують події: за хронологією або конкретними датами;

розроблений графік аналізують та визначають події, які можуть бути використані як індикатори процесу, що відстежується.

Якщо результати аналізу потребують подальшого вивчення, рекомендується їх фільтрувати за низкою критеріїв.

Приклад побудови часового графіка найважливіших подій наведений на рис. Д.1.

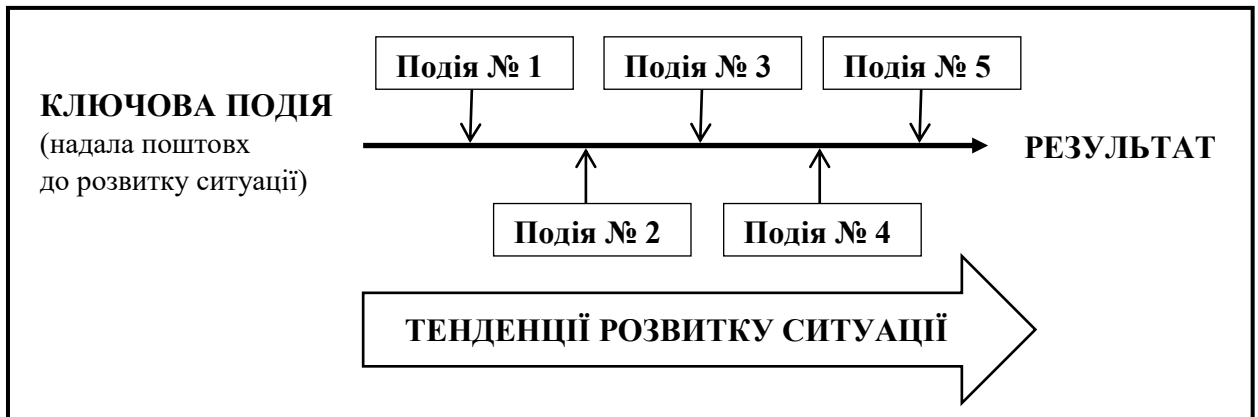

Рис. Д.1. Часовий графік найважливіших подій (варіант)

Метод впорядкування даних.

Застосування методу впорядкування даних (Structural Sorting Model) допомагає суттєво полегшити роботу розвідника-аналітика і забезпечити підготовку виважених та обґрунтованих висновків.

Найбільша ефективність використання цього методу досягається за умов, коли весь масив наявної РІ можна розподілити по розділах та підрозділах з їх подальшим ретельним порівнянням, застосовуючи засоби сучасного програмного забезпечення комп'ютерної техніки.

Сутність методу впорядкування даних полягає в проведенні постійного моніторингу існуючого порядку розподілу інформації за різними категоріями з метою визначення можливих нових напрямів, тотожностей і розбіжностей, які раніше не були враховані. Таке впорядкування великого масиву інформації може виявити деякі тенденції і несподіваності, які раніше не були визначені.

Основними правилами застосування цього методу є:

залучення до процесу перегляду впорядкованих даних інших осіб із метою колективного обговорення альтернативних варіантів із пошуку нових шляхів розподілу інформації для досягнення максимальних результатів;

врахування розбіжностей між поняттями “взаємозв’язок” та “причинність”;

періодичне повернення під час проведення аналізу до перегляду способів упорядкування інформаційних матеріалів у разі появи нових поглядів на їх зміст і важливість.

Порядок та етапи використання методу впорядкування даних:

Крок 1. Перегляд категорій (розділів) наявної інформації з метою встановити, в рамках саме якої категорії або групи категорій можна визначити тенденції або нові аспекти, які допоможуть вирішити поставлене завдання.

Крок 2. Аналіз фактів, інформації, гіпотез, документів і таблиць, отриманих від різних джерел із метою визначити, до яких основних розділів та додаткових підрозділів бази даних вони належать.

Крок 3. Внесення отриманої інформації до відповідних розділів і підрозділів бази даних за схемою, визначеною в рамках першого кроку.

Крок 4. Вибір категорії бази даних і внесення до неї наявної інформації з урахуванням всіх можливих висновків, тенденцій і несподіваності.

Крок 5. Розгляд (перегляд) зібраних фактів (інформації, гіпотез) для перевірки їх відповідності вже здійсненому впорядкуванню та виявлення підстав для застосування іншого порядку розміщення по елементах бази даних.

Найбільш ефективним варіантом застосування зазначеного методу є впорядкування розвідувальних відомостей за різними схемами та аналіз результатів цього впорядкування:

для оцінювання повноти розвідувальних відомостей;

встановлення зв'язків (тотожностей та розбіжностей) між різними фактами (подіями, процесами);

визначення варіанта розстановки сил;

визначення ключової ідеї (події) тощо.

Метод “Модель Пола-Елдер”.

Модель Пола-Елдер (Paul and Elder Model) є методом розвитку навичок структурованого аналізу та критичного мислення, який запропонований американськими вченими Р. Полом і Л. Елдер, що свого часу брали участь у підготовці аналітиків ЦРУ та РУМО США.

Теоретична основа застосування зазначеного методу полягає в тому, що посадова особа, яка здійснює обробку інформації, у своїй роботі,

зазвичай, не завжди звертає увагу на те, як саме вона приймає певні рішення, доходить до тієї чи іншої думки, чому робить саме такі, а не інші висновки.

Модель Пола-Елдер має три структурні складові, а саме: стандарти, що визначають основні вимоги до інформації; перелік елементів структурованого аналізу;

вимоги до аналітика – найбільш важливі риси, які мають бути йому притаманні, для якісного опрацювання аналітичних матеріалів.

Складова 1 – стандарти, що визначають дев'ять основних вимог до інформації та процесу її обробки, а саме:

зрозумілість – ясність для розуміння та легкість сприйняття викладеної інформації споживачем, відсутність нечітких формулювань, які можуть мати декілька тлумачень;

достовірність – відповідність інформації дійсності;

детальність – відповідність необхідному рівню деталізації;

відповідність – належність інформації до визначеної сфери;

глибина – врахування всіх характеристик та складових проблематики, що висвітлюється, а також їх взаємозв'язків між складовими елементами;

повнота – всебічне (з урахуванням усіх думок та поглядів) висвітлення проблематики;

логічність – взаємопов'язаність складових інформаційного продукту, відсутність суджень, які суперечать одне одному;

важливість – акцентування уваги на важливих, а не другорядних аспектах проблематики;

неупередженість – виключення впливу суб'єктивних факторів під час вироблення оцінок та висновків;

Складова 2 – вісім основних елементів, визначення та розкриття яких допомагає структурувати аналітичний процес (рис. Д.2): мета; питання; погляди (думки); припущення; дані (відомості); концепції (теорії); висновки (узагальнення); наслідки.

Мета. Слід правильно визначити мету інформаційного продукту, для чого він призначений або буде розроблений. Важливо не допускати подвійного трактування мети, не відволікатися на другорядні питання, визначати найбільш важливі завдання.

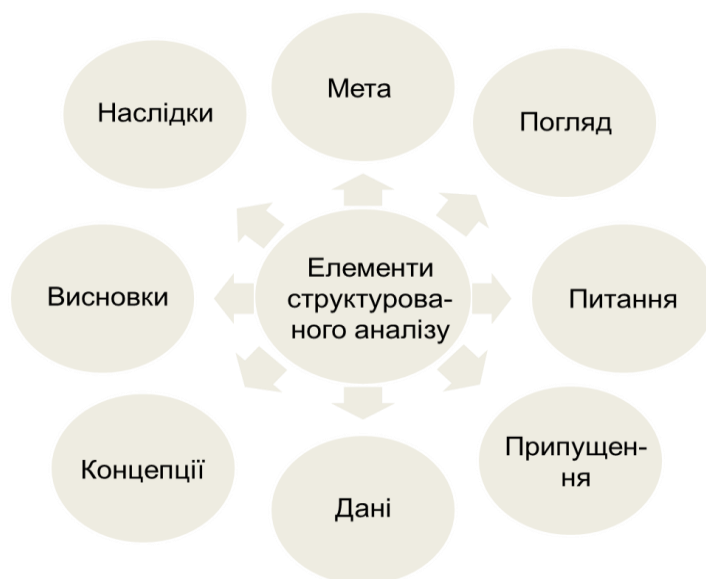

Рис. Д.2. Складові елементи структурованого аналізу

Питання. Правильно сформульовані запитання допомагають визначити мету, окреслити проблемні питання та спрямувати діяльність у потрібному напрямі. Краще сформулювати 2 – 3 ключових запитання, які дадуть змогу більш чітко й конкретно окреслити наявну проблематику. Для уточнення можна формулювати питання в інший спосіб або розділити їх на підпитання.

Погляд (думка). Важливе значення у процесі аналізу має розуміння того, за якого погляду окреслена проблематика і виконується інформаційне завдання. Потрібно чітко визначити погляд (думку) автора, усвідомити сильні і слабкі сторони такої позиції, урахувати певні обмеження.

При цьому слід знати альтернативні думки, інші аспекти або напрями тощо. Важливо взяти до уваги ті погляди, які відрізняються від ваших, адже вони можуть бути прийнятними і також наводити на правильні висновки.

Припущення – це те, що приймається без доказів (на віру). Здебільшого припущення формуються підсвідомо. Далі потрібно переконатися, що припущення правильно сформульовані і підтверджені фактами. Неправильні припущення ведуть до хибних висновків. Оскільки припущення формуються на підсвідомому рівні, вони можуть базуватися на стереотипах, необ'єктивних поглядах, односторонніх або хибних враженнях, вірі, а також упередженнях.

Дані (факти). Важливо, щоб дані (факти), які використовуються, стосувалися проблематики інформаційного продукту. Необхідно визначити, який обсяг інформації потрібний для виконання завдання; чи потрібно отримати додаткову інформацію; встановити, якими даними (фактами) підтверджуються ваші судження; визначити, наскільки точною є наявна інформація, а також як особистий досвід впливає на судження (висновки). Відсутність інформації не є недоліком. Важливо шукати інформацію, яка заперечує або не підтверджує ваші судження (висновки).

Концепції, теорії, ідеї та базові поняття, закони і принципи, а також гіпотези використовують для пояснення та розуміння інформації.

Висновки (узагальнення) можуть бути необ'єктивними і формулюватися в інтересах конкретного керівника, організації тощо. В цьому випадку вони не будуть відповідати дійсності. Висновки потрібно робити на основі достовірних фактів та інформації. Вони мають бути логічними і не виходити за рамки зазначеної проблематики. Потрібно також перевірити, чи не конфліктують окремі висновки між собою. Визначити, чи можуть бути інші варіанти висновків.

Наслідки формулюють на підставі зроблених висновків. Окреслюють як позитивні, так і негативні наслідки. Визначають якомога більше можливих варіантів розвитку ситуації на основі ваших висновків.

Особливе значення має правильне визначення припущень та формулювання на їх основі конкретних чітких і правильних висновків. Всі висновки базуються на припущеннях, які приймаються на віру (підсвідомо).

Оскільки припущення формуються на підсвідомому рівні, часто вони є стереотипними, необ'єктивними, упередженими тощо. Лише обґрунтовані припущення можуть бути основою правильних висновків.

Складова 3 – вісім найбільш важливих рис, які мають бути притаманні аналітикам для фахового опрацювання аналітичних матеріалів: інтелектуальна обережність; інтелектуальна автономність; інтелектуальна цілісність; інтелектуальна мужність; інтелектуальна витривалість; впевненість; інтелектуальна емпатія (здатність ставити себе на місце іншого); справедливість.

Методи, що використовуються під час аналізу розвідувальних відомостей

Метод перевірки ключових припущень (далі – ПКП) в інформаційній роботі використовують під час перевірки найбільш імовірної гіпотези. Цей метод допомагає НШ та ПНШ із розвідки батальйону перевіряти результати їхнього аналізу або результати аналізу, які були надані в розвідувальних донесеннях підлеглих командирів підрозділів.

Сутність методу перевірки ключових припущень полягає у визначенні всіх супутніх припущень щодо висунутої гіпотези та винесенні суджень про те, наскільки вони є важливими та ґрунтовними для підтвердження або спростування гіпотези. При цьому під припущенням розуміється твердження, яке посадова особа подає не як істинне, а як таке, що може бути істинним.

Основними видами припущень є: про існування певних предметів (явищ, процесів); про наявність у предметів (явищ, процесів) тих чи інших ознак; про зв'язок між ознаками.

Формулюючи припущення, слід використовувати такі методи:

аналогій – метод формування припущень, який полягає в перенесенні знань про одні об'єкти (процеси, явища) на інші на підставі їхньої схожості;

виявлення причинно-наслідкових зв'язків – якщо якась подія відбулась перед іншою, то вона є її причиною;

“прецеденту” – використовується для пояснення повторюваних явищ за логікою “тепер щось є саме так тому, що колись це сталося вперше”;

“від супротивного” – використовується для пояснення унікальних явищ за логікою “тепер є так тому, бо колись було навпаки”;

перенесення – метод формування припущень, який полягає в перенесенні ознак одних об'єктів (процесів, явищ) на інші без жодних обґрунтувань;

узагальненої індукції – формування припущення про наявність певної ознаки у всіх об'єктів із певної їх множини на підставі знання про наявність цієї ознаки в частини об'єктів цієї множини.

Для ефективного застосування методу ПКП доцільно створити робочу групу із НШ, ЗНШ, ПНШ із розвідки батальйону.

Порядок та етапи використання методу перевірки ключових припущень:

Крок 1. На підставі наявних апріорних даних формують гіпотезу, яку потрібно перевірити за допомогою методу ПКП.

Це може виглядати так: “Підрозділи противника через 2 – 3 доби перейдуть до наступальних дій”.

Крок 2. Складають якомога повніший список ключових припущень, які, на думку аналітиків, лежать в основі висунутої гіпотези.

Список припущень, які будуть лежати в основі сформульованої гіпотези, можна скласти заздалегідь, до початку роботи, потім розглядати та перевіряти в ході їх аналізу або складати, розглядати та перевіряти безпосередньо під час аналізу.

Складання списку ключових припущень до початку аналізу допоможе визначити, скільки часу вам знадобиться на їх фільтрацію і побудову таблиці. Зазвичай, достатньо 30 хв, щоб обговорити результати використання методу ПКП та розглянути вплив припущень на загальну гіпотезу.

Якщо ви обираєте останній варіант, необхідно спочатку провести простий (мовчазний або “німий”) “мозковий штурм”, протягом якого кожний учасник записує певну кількість (наприклад, 3 – 5) ключових припущень.

Для описаного вище прикладу список ключових припущень наведено в табл. Д.2.

Таблиця Д.2

Приклад списку ключових припущень

№з/п	Зміст припущення
1.	Проведено дозаправку бойових машин.
2.	Підрозділи доукомплектовані боеприпасами.
3.	Зосереджено артилерію на основних вогневих позиціях.
4.	Проведено перегрупування мотострілецьких підрозділів I ешелону.
5.	Зосереджено танковий підрозділ у районі очікування.

Крок 3. Кожне ключове припущення щодо сформульованої гіпотези аналізують члени робочої групи за допомогою таких запитань:

1. Якщо припущення хибне, наскільки серйозно це вплине на розроблену вами аналітичну лінію?
2. Наскільки ви впевнені в тому, що це припущення правильне?
3. Чому у вас така впевненість?

4. За яких обставин це припущення буде помилковим?

5. Чи могло б воно бути правильним у минулому, а сьогодні не актуальне?

6. Що (які результати) ви очікуєте отримати, якщо це припущення є правильним?

7. Чому ці результати не можна передбачити?

Крок 4. Оцінюється кожне припущення за двома показниками – важливості та підтримки.

Показник важливості припущення свідчить про ступінь його значення для реалізації сформульованої гіпотези. Він набуває значення за такою шкалою:

майже не належить до сформульованої гіпотези – 0;

важливе, реалізація гіпотези буде менш імовірною, якщо припущення хибне – 1;

дуже важливе, реалізація гіпотези не може бути ймовірною без цього припущення – 2.

Показник підтримки припущення свідчить, наскільки воно відповідає наявній розвідувальній інформації та підтверджується думкою членів робочої групи. Його значення визначають за такою шкалою:

не підтримується або є дуже сумнівним – 0;

підтримується з деякими застереженнями – 1;

повністю підтримується – 2.

У ході такого оцінювання ключових припущень можуть виникати питання, що стосуватимуться потреби проведення додаткового збору даних або уточнення чи переформатування основної гіпотези.

Крок 5. Результати оцінювання припущень заносять в таблицю (наприклад, табл. Д.3) та аналізують їх.

Ті припущення, які за показником актуальності оцінені найнижчим балом, ігнорують та вилучають з подальшого розгляду.

Із припущень, які набрали високий бал за показником актуальності, обирають ті, що мають найнижчі бали за критерієм підтримки. Це й будуть ключові припущення, оскільки є важливими для реалізації гіпотези, але не мають належного підтвердження наявними розвідувальними відомостями. За допомогою таблиці відфільтровують усі ключові припущення та визначають подальший порядок роботи з ними. Можуть бути зроблені запити щодо добування розвідувальної інформації для їх підтвердження.

Результати оцінювання ключових припущень (варіант)

№ з/п	Припущення	Показники оцінювання	
		актуальності	підтримки
1.	Проведено дозаправку бойових машин.	2	2
2.	Підрозділи доукомплектовані боєприпасами.	1	1
3.	Зосереджено артилерії на основних вогневих позиціях.	0	2
4.	Проведено перегрупування мотострілецьких підрозділів I ешелону.	2	1
5.	Зосереджено танковий підрозділ у районі очікування.	2	0

Метод ПКП можна застосовувати як на початку аналізу, для визначення і тестування всіх припущень, що лежать в основі поточного оцінювання, так і на стадії інтерпретації розвідувальної інформації та розробки звітнього інформаційно документа.

Методи аналогії є евристичними методами вирішення творчих завдань. Застосування аналогій є проміжною ланкою між інтуїтивними та логічними процедурами мислення. Методи аналогії побудовані на пошуку аналога, тобто предмета (явища), який адекватно відбиває предмет (явище), що вивчають (досліджують). Аналогія, завдяки побаченій (встановленій) схожості, певною мірою дасть змогу зробити незнайоме знайомим, розв'язати проблему відомим способом, поглянути на проблему з нового боку (під іншим ракурсом), що може навести на оригінальне рішення.

Розрізняють чотири фундаментальних типи аналогій:

прямі (реальні);

суб'єктивні (особисті, тілесні);

символічні (абстрактні);

фантастичні (нереальні).

Особиста аналогія передбачає ототожнення себе з якоюсь частиною проблеми, щоб подивитися на неї з іншого погляду. Використання особистої аналогії вимагає повного злиття вашого "Я" з проблемою, яку ви розв'язуєте.

Пряма аналогія є найбільш продуктивним способом генерування ідей. Вона спрямована на розгляд рішень схожих проблем у різних галузях знання людини. Цей спосіб дає змогу придумувати порівняння і знаходити схожості між різними подіями і фактами, так само як і між явищами в паралельних світах за принципом: “Якщо Х вдало діє певним чином, то чому Y не може діяти так само успішно?” Базовий алгоритм використання методу прямої аналогії передбачає таку послідовність дій:

1. Формулюють завдання.

2. Вибирають ключове слово або ключову фразу щодо досліджуваної проблеми.

3. Вибирають слово, що стосується сфери, явно не пов’язаної з розглядуваною проблемою. Чим далі від розглядуваної проблеми буде ця сфера, тим вищі шанси знайти оригінальні ідеї.

4. Складають список понять, які асоціюються у вас з обраним словом, і виділяють із них одне або кілька найперспективніших, із погляду пошуку нових ідей.

5. Шукають схожі риси та зв’язок між обраними поняттями і розглядуваною проблемою. Не потрібно ставитися до пошуку аналогій як до чогось важкого і неприємного. Дають волю фантазії.

Символічна аналогія – це уявлення ключових елементів завдання у візуальному вигляді. Ця техніка працює краще всього, коли посадова особа, яка проводить аналіз РЗВ, повністю дисоціюється від ярликів і слів і просто створює розумові картини проблеми.

Фантастична аналогія полягає у використанні уяви без зв’язку з навколишнім середовищем. Вона дає змогу об’єднувати слова, поняття і припущення з предметами і явищами, які, здавалося б, жодним чином не пов’язані з вирішуваним завданням. У результаті застосування цієї техніки можуть бути виявлені незвичайні асоціації і приголомшливі ідеї.

Фахівці ВМФ США довгий час вивчали можливість використання представників морської фауни для боротьби з диверсантами на морі. Використовуючи техніку фантастичної аналогії з метою пошуку нових ідей, група вчених розробила секретну програму навчання дельфінів для охорони військово-морських баз. Основою рішення слугувала висока швидкість, з якою плывуть дельфіни, та їх внутрішній гідролокатор, що перевершує за своїми показниками

ті технічні засоби, які змогла створити людина. Досвід військових виявився вдалим, досі ці випробування тривають.

Ймовірність правильного висновку за аналогією тим вища, чим більше охоплено схожих ознак і чим суттєвішими вони є. Для того, щоб аналогія була більш доказовою та за своєю формою нагадувала індуктивний або дедуктивний висновок, необхідно дотримуватися таких умов:

аналогія повинна спиратися на схожість максимальної кількості суттєвих ознак;

зв'язок між невідомою, шуканою ознакою та рештою відомих ознак повинен бути максимально тісним та доведеним;

аналогія не повинна призводити до твердження про абсолютну подібність між аналогом та досліджуваним предметом (явищем);

дослідження схожих ознак потрібно доповнювати вивченням усіх відомих відмінностей між аналогом та досліджуваним предметом (явищем).

Метод ретрополяції призначений для оперативного оцінювання можливих сценаріїв розвитку ситуації (подій).

Сутність методу ретрополяції. Цей метод заснований на структуруванні інформації з метою визначити коло можливих подій та тенденцій, які ведуть до бажаного результату. Структурування інформації включає такі етапи:

формулювання майбутніх результатів та встановлення часових характеристик для них;

визначення важливих елементів (ключових припущень), необхідних для досягнення зазначених майбутніх результатів;

використання ключових припущень для складання хронології можливих подій та створення тенденцій, які ведуть до бажаних результатів. Деякі з цих подій та тенденцій надалі слугуватимуть аналітику індикаторами (факторами) попередження.

Якщо час для аналізу обмежений, можна виконати тільки перші два етапи, оскільки саме вони забезпечують розуміння необхідних передумов для практичної реалізації подій, які прогнозують.

Порядок та етапи використання методу ретрополяції:

Крок 1. На підставі наявної розвідувальної інформації та сутності поставленого розвідувального завдання формулюють можливий результат дій об'єкта розвідки.

Наприклад: *“Підрозділи 7 мср “Жовтих” перегрунуються для наступу протягом 1 – 2 діб”.*

Крок 2. Відповідно до сформульованого можливого результату дій об’єкта розвідки розробляють короткий сценарій розвитку майбутньої ситуації та його часові характеристики, які потім потрібно перевірити. Далі цей сценарій опрацьовують у деталях. Після опрацювання розгорнутого сценарію його аналізують, відповідаючи на запитання:

“Що може впливати на реалізацію розробленого сценарію?”

Крок 3. Формулюють ключові припущення, від яких буде залежати реалізація розробленого сценарію розвитку подій.

Формулюючи ключові припущення, слід узяти до уваги всю сукупність наявних зовнішніх факторів.

Якщо майбутній результат відносно простий, розробляють 5 – 10 ключових припущень. Для очікуваного складного результату необхідно розробити більшу кількість ключових припущень.

Крок 4. Перевіряють сформульовані ідеї, щоб переконатися в тому, що всі деталі враховано. На цьому кроці можна застосовувати метод фільтрації для остаточного відбору сформульованих ключових припущень за відповідними критеріями (актуальність та унікальність, наочність, своєчасність тощо).

Це необхідно, щоб визначити майбутні проблеми, які є важливими для подальшого їх моніторингу.

Крок 5. Складають та вивчають хронологічно-часовий графік розвитку розробленого сценарію. На цьому кроці можна використати інші методи аналітичної роботи.

Методи, що використовуються під час узагальнення розвідувальних відомостей

Метод аналізу конкуруючих гіпотез (далі – АКГ) – інструмент, що допомагає приймати рішення з важливих питань, які потребують ретельного оцінювання, альтернативних пояснень або висновків. Він допомагає посадовій особі, яка здійснює аналіз РЗВ, подолати або принаймні звести до мінімуму суб'єктивне сприйняття обстановки, яке ускладнює прогностичний розвідувальний аналіз. Метод АКГ використовують для визначення переліку потенційно релевантних частин інформації та оцінювання їх відповідності сформованим гіпотезам. Цей метод допомагає аналітикам якомога об'єктивніше розглядати всі факти в контексті висунутих гіпотез.

АКГ ефективний, перевірений метод, що допомагає аналітикам уникнути поширених аналітичних помилок. Він актуальний для спірних питань (наявність кількох альтернативних думок на сутність досліджуваного процесу або явища), коли необхідно показати, яка саме думка є правильною і чим підтверджується таке судження.

Сутність методу АКГ полягає в розробці на підставі наявних розвідувальних відомостей можливих гіпотез з оцінювання розглядуваного процесу або явища, складання переліку доказів правомірності тієї чи іншої гіпотези та ранжування їх за ступенем імовірності. Цей метод відрізняється від звичайного методу інтуїтивного аналізу такими ключовими положеннями:

аналіз починають із повного набору альтернативних можливостей, а не з найбільш імовірних альтернатив, для яких аналітик має шукати підтвердження. Це гарантує, що альтернативні гіпотези отримують однакове сприйняття та оцінку;

аналіз виявляє і підкреслює кілька доказів чи припущень, які мають найбільше діагностичне значення для оцінювання відносної ймовірності альтернативних гіпотез. У звичайному інтуїтивному аналізі ключові докази можуть бути також прийнятними і для інших альтернативних гіпотез;

аналіз конкуруючих гіпотез містить пошук доказів спростування гіпотез. Найбільш імовірна гіпотеза, як правило, та, що має меншу кількість доказів проти неї, а не та, що має більшу кількість доказів “за”.

Звичайний аналіз, як правило, містить пошук доказів на підтвердження гіпотези.

Застосування методу АКГ у сфері інформаційної роботи в тактичній розвідці передбачає такий порядок (алгоритм):

- складання переліку гіпотез;
- складання переліку доказів;
- побудова матриці гіпотез та доказів;
- оцінювання кожного факту відносно гіпотез;
- формулювання попередніх висновків;
- піддавання цих висновків сумніву;
- доповідь зроблених висновків;
- визначення переліку питань, які потрібно уточнити.

Послідовність застосування методу АКГ:

Крок 1. Складання переліку гіпотез. На цьому етапі створюють робочу групу (НШ, ПНШ, НР батальйону). Основним завданням групи на цьому етапі буде формулювання найбільш повного переліку всіх можливих альтернативних гіпотез. При цьому неважливо, наскільки деякі з них будуть далекими від реальності. Після складання повного списку гіпотез їх оцінюють та обирають із них ті, які потрібно дослідити більш детально під час аналізу. Відсіюючи нереальні гіпотези, на які зовсім не бажано витратити час, необхідно розрізняти гіпотези, які здаються спростованими, і ті, які просто недоведені. Зазвичай, для недоведених гіпотез немає доказів, які підтверджують їх правильність. Спростована гіпотеза має доказ, який підтверджує те, що вона помилкова. Передчасне відкидання недоведеної, але не спростованої гіпотези, спотворює подальший аналіз, оскільки аналітик не буде звертати увагу на докази, які її підтверджують. Недоведені гіпотези мають залишатися доти, доки вони не будуть остаточно спростовані.

Одним із прикладів гіпотези, що часто потрапляє в категорію недоведених, але й не спростованих, є гіпотеза про те, що противник намагається ввести вас в оману. Аналітики можуть відмовитися від гіпотези обману, тому що вони не бачать жодних доказів цього, але відмова від припущення абсолютно не виправдана за таких обставин. Якщо дезінформація спланована й організована належним чином, не слід очікувати, що її одразу вдасться викрити. Ймовірність не можна відкидати доти, доки вона не буде спростованою,

або, зрештою, доки не буде проведено систематичний пошук доказів і нічого не буде знайдено.

Немає чітко визначеної кількості гіпотез, що підлягають розгляду. Складно опрацювати більше 7 гіпотез, у разі, якщо їх більше, доцільно їх згрупувати для подальшого відсіювання під час аналізу.

Крок 2. Складання переліку доказів. Під час складання переліку відповідних доказів та аргументів потрібно враховувати всі фактори, які впливають на судження аналітиків стосовно тієї чи іншої гіпотези. Не слід обмежуватися лише конкретними доказами, які надаються в інформації розвідки. Необхідно скористатися власними припущеннями, припущеннями аналітиків або логічними доводами про наміри, цілі та тактичні способи дій підрозділів противника. Ці припущення та доводи допоможуть сформулювати попередні висновки про те, які гіпотези є більш пріоритетними. З них, як правило, впливає остаточне судження, тому важливо включати їх до списку доказів.

Спочатку формулюють основні докази, що стосуються всіх гіпотез. Потім кожен гіпотезу розглядають окремо, визначаючи всі фактори, які її підтверджують чи заперечують. Як правило, кожна гіпотеза змушує ставити запитання, і, як наслідок, шукати інші докази. До таких запитань належать:

Якщо ця гіпотеза правдива, то що очікувати від неї?

Що саме має трапитись або, можливо, вже відбувається, і чого слід очікувати, щоб побачити докази?

Якщо докази відсутні, то чому?

Саме тому, що цього не трапилось, це важко побачити, це приховано, чи, можливо, органи розвідки це не шукали?

Аналітику необхідно звертати увагу як на наявність, так і на відсутність доказів. Наприклад, під час зважування ймовірності переходу противника у наступ кроки противника, якими він знехтував під час підготовки сил для нападу, можуть бути більш значущими, ніж виявлені вже здійснені кроки. Потрібно аналізувати насамперед те, про що не повідомлялось, а не те, про що повідомлялось. Це вимагає свідомих зусиль, щоб думати про те, що є відсутнім, але має бути присутнім, якщо розглядувана гіпотеза виявиться правильною.

Крок 3. Побудова матриці (таблиці) гіпотез та доказів. Побудова цієї матриці (таблиці) є найважливішим елементом у процедурі методу АКГ.

У створювану матрицю (таблицю) заносяться сформовані робочою групою гіпотези та всі факти (докази), які стосуються висунутих гіпотез. Такими факторами (доказами) можуть бути свідчення, припущення, міркування або неспростовані твердження, доводи правильності гіпотези. За потреби в ній можуть бути розміщені коментарі певних відомостей, посилання та джерела, використаний колірний код для позначення ступеня надійності/ймовірності того чи іншого факту, наприклад, зелений – висока, жовтий – середня і червоний – низька (табл. Д.4).

Таблиця Д.4

Загальний вигляд матриці гіпотез та доказів (варіант 1)

Факти (докази)	Імовірність	Гіпотези					
		Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6
Факт 1							
Факт 2							
Факт 3							
Факт 4							
Факт 5							
Факт 6							
Усього:		P1	P2	P3	P4	P5	P6

Матричний формат допомагає зважити результати діагностики кожного з доказів, в чому й полягає ключова відмінність між АКГ і традиційним інтуїтивним аналізом.

Крок 4. Оцінювання кожного факту відносно всіх гіпотез. Ця процедура полягає в пошуку відповіді на запитання: “Якщо ця гіпотеза достовірна, наскільки ймовірним буде цей факт?”. Результати відповіді на зазначене запитання заносяться до матриці (таблиці):

якщо значення ймовірності оцінено більшим, ніж 75%, то у відповідній графі ставиться “4”;

якщо значення ймовірності оцінено на інтервалі від 50 до 75% – ставиться “3”;

якщо значення ймовірності оцінено на інтервалі між 25 і 50% – ставиться “2”;

якщо значення ймовірності оцінено на інтервалі між 10 і 25% – ставиться “1”;

якщо значення ймовірності оцінено на менше ніж 10% – ставиться “0”.

Підраховують суму балів для аналізу кожної гіпотези. Якщо будь-яка гіпотеза відрізняється від інших гіпотез на 4 бали і більше, її, зазвичай, не розглядають. Якщо залишається тільки одна гіпотеза, вона, ймовірно, буде провідною, принаймні на цьому етапі. Якщо гіпотез декілька, їх потрібно розглядати як потенційно можливі.

Використовуючи метод АКГ, слід пам'ятати:

факти, що мають однакову кількість балів для всіх гіпотез, не є діагностичними і не будуть корисними під час оцінювання гіпотез;

найбільш діагностичний факт – це той, який узгоджується з деякими гіпотезами і не узгоджується з іншими.

Бажано декілька разів перевірити на достовірність найбільш діагностичні факти – особливо, якщо висновки аналітика залежать від них. Необхідно проаналізувати, скільки балів залежить від одного й того ж самого припущення, та додатково перевірити його правильність. Продумати, як зміняться загальні висновки, якщо ці факти інтерпретувати по-іншому, чи будуть вони хибними. Формулюючи висновки, слід також проаналізувати відносну ймовірність усіх прийнятих гіпотез.

Тобто у будь-якому випадку матриця не повинна диктувати посадовій особі висновок. Швидше за все вона повинна точно відображати судження особи про те, що важливо, як ці впливові чинники стосуються ймовірності кожної гіпотези. Людина, а не матриця, повинна приймати рішення, робити висновок. Матриця є допоміжним засобом до мислення та аналізу, щоб забезпечити розгляд усіх можливих взаємозв'язків між доказами і гіпотезами та виявити окремі деталі, які справді змінюють його думку з цього питання. Коли матриця показує, що певна гіпотеза є ймовірною або мало-ймовірною, з цим можна не погодитися через те, що аналітик пропустив із матриці один або кілька факторів, які істотно впливають на його мислення. В такому разі необхідно повернутися назад до складання переліку доказів і помістити їх так, щоб аналіз відображав його судження.

Після закінчення цієї процедури матриця буде слугувати аналітику стенограмою його мислення і, як контролер, покаже, як він дійшов до своїх висновків. Звичайно, ця процедура потребуватиме більше часу на аналіз через те, що менш імовірні, на перший погляд, гіпотези, як правило, пов'язані з іншим фактажем та вимагають більше роботи. А найбільш імовірна, на думку аналітика, гіпотеза ґрунтувалася на продовженні його власного попереднього мислення. Принциповою перевагою аналізу конкуруючих гіпотез є те, що він змушує аналітика спростовувати абсолютно всі гіпотези.

Крок 5. Узяття під сумнів висновків. На цьому етапі аналітик має поставити себе на місце опонента для оцінювання мотиву, можливостей, засобів. Він повинен уміти чітко викласти свої аргументи (судження). Основна проблема полягає у встановленні ключових аргументів, які заслуговують на посилену увагу. Однією з переваг використання методу АКГ є те, що він підказує, які саме аргументи слід повторно перевірити. На цьому кроці необхідно вирішити, які додаткові питання слід з'ясувати для перевірки ключових рішень. Наприклад, доцільним може бути повернення до перевірки початкових вихідних матеріалів (перевірка аналітичних матеріалів інших виконавців, які були використані). Пишучи звіт, бажано визначити критичні аргументи, які були використані в аналізі, і відзначити, що отриманий висновок залежить від обґрунтованості цих припущень.

Крок 6. Доповідь зроблених висновків. У переважній більшості випадків інформаційний документ використовується як основа для прийняття рішень, тому аналітик має знати відносну ймовірність усіх альтернативних можливостей. Аналітичні судження не можуть бути на 100% правильними, завжди існує значна ймовірність похибки, тому посадові особи повинні приймати рішення на основі повного набору альтернативних можливостей, а не тільки однієї, найбільш вірогідної альтернативи. Непередбачені обставини, які можуть призвести до реалізації менш імовірних альтернатив, вимагають наявності резервного плану для відповідного реагування.

Заповнити матрицю можна в інший спосіб. Для цього визначають, наскільки кожний доказ прийнятний, неприйнятний чи взагалі не пов'язаний із жодною гіпотезою, та роблять відповідні позначення в графах матриці на перетині гіпотез та доказів (фактів). Форма цих позначень може бути різною. Це може бути плюс, мінус, знак питання або позначення: “V” – підтверджує; “X” – заперечує;

“?” – не впевнений; “–” – не пов’язаний (табл. Д.6). У разі підтвердження зв’язку доказу із кожною з визначених гіпотез цей рядок викреслюється, щоб не відволікатися на його розгляд.

Таблиця Д.6

Загальний вигляд матриці гіпотез та доказів (варіант 2)

Факти (докази)	Імовірність	Гіпотези					
		Г1	Г2	Г3	Г4	Г5	Г6
Факт 1		V	X	X	V	?	?
Факт 2		X	V	?	V	V V	–
Факт 3		V	V	?	X	V V	–
Факт 4			X	?	–	X	–
Факт 5		V	V	–	–	?	V
Факт 6		V	V	V	V	V	V
Усього:		P1	P2	P3	P4	P5	P6

Крок 7. Формулювання попередніх висновків. Розглядаючи заповнену матрицю, необхідно звернути увагу на ті докази, які не збігаються з гіпотезою. Гіпотеза з найменшою кількістю таких доказів має бути тільки одна. Гіпотеза з найбільшою кількістю зазначених доказів є найменш вірогідною і має бути лише одна. Однак із цього не випливає, що гіпотеза, згадана в першому випадку, є найбільш імовірною. А від гіпотези, згаданої у другому випадку, необхідно відмовитися. Таке початкове ранжування є лише приблизною класифікацією. Причиною цього є те, що деякі докази є більш важливими, ніж інші. Лише переосмисливши тонкий характер взаємозв’язку між фактичними даними і гіпотезами, можна буде розмірковувати про те, наскільки вони важливі для кожної гіпотези.

Якщо стверджувати, що гіпотеза є високоїмовірною, тобто ймовірність її реалізації становить близько 0,55–0,85, то існує ймовірність 0,45 – 0,15 того, що вона не справдиться через наявність у судженні помилкових припущень.

Важливість перевірки ймовірності судження за рахунок спростування, а не підтвердження гіпотези, означає, що будь-які аргументи для встановлення ймовірності судження є неповними, якщо вони

також не розглядають альтернативних рішень. Однак розгляд альтернатив додає обсягу інформаційним документам і сприймається багатьма посадовими особами як послаблення переконливості аргументу для обраного судження.

Крок 8. Визначення переліку питань, які необхідно уточнити. Спостереження розвитку ситуації у прогнозованому напрямі може сигналізувати про те, що події набули іншого характеру, ніж очікувалось. Тому аналітичні висновки завжди слід розглядати як попередні. Ситуація може змінитися або вона може залишатися незмінною, поки надходить додаткова розвідувальна інформація, яка змінює висновки. Завжди корисно вказувати заздалегідь, які саме факти слід шукати, аби бути готовим до змін у ситуації.

Метод генерування сценаріїв (далі – МГС). За методом генерування сценаріїв (*Method for Generating Scripts*) можна зменшити невизначеність майбутнього та опрацювати індикатори для визначення сценарію, за яким буде розвиватися ситуація.

Крім того, за цим методом можна врахувати навіть малоімовірні варіанти розвитку ситуації, які, втім, можуть значно вплинути на її подальший розвиток. Щоб відповісти на питання, що орієнтовані на перспективу, виробляється набір гіпотез чи сценаріїв на майбутнє, які дають змогу визначити ймовірні альтернативи та довгострокові перспективи розвитку подій та сприяють кращому розумінню ключових факторів у конкретній сфері діяльності. Сценарії не є передбаченням майбутнього, вони створюються для того, щоб показати, як різні інтерпретації ключових факторів може привести до різних варіантів розвитку подій. Отже, сценарне генерування виробляє можливі альтернативи майбутніх подій.

Прогнозувати можна на перспективу в кілька днів, тижнів, місяців або років, залежно від поставленого завдання. Сутність методу базується на принципі “краще спрогнозувати майбутнє нечітко, але у правильному напрямку, ніж отримати абсолютно неправильне розуміння майбутнього”.

МГС є різновидом методів експертного оцінювання, однак між ними є певні розбіжності. Так, методи генерування сценаріїв обмежуються, як правило, лише якісними оцінками без кількісної визначеності. Найчастіше вони є основою для розв’язання конкретних проблем та орієнтовані переважно на виявлення факторів і напрямів

розвитку, вибір оптимальних варіантів рішень. Методами генерування сценаріїв є “мозковий штурм” та “синектики”.

Метод мозкового штурму – креативний метод, який широко використовують для різних видів аналізу. Його сутність полягає в генеруванні великої кількості ідей, концепцій для вирішення поставленого завдання, пояснення подій та явищ в умовах крайньої невизначеності. Мозковий штурм може проводитися робочою групою. Метод мозкового штурму регламентується такими правилами:

- забороняється критично оцінювати висунуті ідеї (класичний варіант мозкового штурму);

- обмежується термін одного виступу;

- допускаються багаторазові виступи одного учасника;

- усі висловлені ідеї обов’язково фіксують.

На етапі обговорення висунутих гіпотез (ідей) дотримуються таких умов:

- вислови учасників повинні бути чіткими і стислими;

- не допускати скептичних зауважень і критику попередніх виступів;

- кожний учасник має право виступати багато разів, але не підряд;

- заборонено зачитувати список ідей, підготовлений учасником (учасниками) заздалегідь.

Координатор групи аналітиків своїми активними діями повинен сприяти висуванню продуктивних ідей, максимально стимулювати учасників обговорення на плідну працю з розгляду та оцінювання всіх без винятку ідей.

Таким чином, результатом генерації сценаріїв методом мозкового штурму є певна система ідей, причому найбільшу цінність мають ті з них, які виникли в результаті поєднання двох і більше ідей (так звані синтезовані ідеї), а також ідеї, які є результатом розвитку раніше висунутих гіпотез.

Перевагою методу мозкового штурму є те, що завдяки спільній діяльності фахівців, які відрізняються один від одного досвідом, знаннями, баченням найближчого майбутнього, створюються необхідні умови для синергетичного ефекту. При цьому утворюються нові підходи, виникають інші перспективи бачення та цікаві аналогії на стиках різних дисциплін, сфер людської практики в ході обговорення поставлених проблем різними фахівцями. Доброзичлива

обстановка дає змогу учасникам засвоїти навички критики по суті, навчитися імпровізувати, посилює позитивний настрій та довіру.

Метод синектики є подальшим розвитком й удосконаленням методу мозкового штурму. Цей метод базується на мисленні групи експертів з орієнтацією на аналогії. Сам термін “синектика” (*англ. synectics*) означає поєднання різнорідних і цілком не відповідних один одному елементів. Синектика має на меті об’єднати фахівців різних галузей для розв’язання певної проблеми. В цьому й полягає принципова відмінність методу синектики від методу мозкового штурму. Члени синектичної групи повинні мати високий фаховий рівень, тому що для пошуку нових ідей, нестандартного розв’язання проблем використовуються аналогії, а поставлені завдання перекладаються на готові рішення, які вже є в інших царинах та сферах діяльності.

Після встановлення й формулювання проблеми група експертів з’ясовує, як саме схожі проблеми розв’язуються в інших галузях (наприклад, якщо йдеться про певну технічну ідею, то можна спробувати знайти аналогії в ботаніці, зоології, хімії тощо). Далі, використовуючи виявлені аналогії та принципи розв’язання схожих проблем, експерти намагаються вирішити конкретне завдання, яке стоїть перед ними.

Виходячи з особливостей методу, бажано, щоб члени синектичної групи охоплювали якомога більше сфер діяльності. Їм мають бути притаманні емоційна зрілість, здатність до узагальнення, високий рівень стимуляції, здатність ризикувати, обов’язковість. Група має складатися зі спеціалістів, що перебувають у доброзичливих особистих стосунках, без ворожнечі, неприязні, що нерідко буває у груповій роботі. Кожний член повинен сприймати роботу групи як змагання і пропонувати задуману ідею у своїй інтерпретації. На початку роботи групи координатор нагадує по черзі про різні види аналогій і намагається зв’язати виниклі ідеї з розглядуваною проблемою, уточнити її формулювання. Нагадує про прийоми, які можна використати:

1. Прямі аналогії – будь-яка аналогія, що знаходить шукані елементи в системах, які вирішують схожі завдання. Найчастіше це природні аналогії.

2. Суб'єктивні аналогії – за яких людина намагається уявити себе на місці розглядуваного об'єкта, “вжитися” в цей образ, приміряти його функції на себе.

3. Символічні аналогії – використовують різні модифікації поетичних метафор і порівнянь. Окремі характеристики одного предмета ототожнюють із характеристиками іншого, що дає змогу коротко та образно, двома-трьома словами висловити суть розглядуваного явища або предмета.

4. Фантастична аналогія – необхідно уявити собі речі такими, якими б ми хотіли їх бачити, ігноруючи будь-які фізичні закони, уявлення будь-яких засобів або персонажів, що дають змогу виконувати те, що необхідно за умовами завдання.

Послідовність дій “синектичної” групи.

Крок 1. Формулювання та уточнення проблеми, як її подано. Особливістю цього етапу є те, що ніхто з учасників обговорення, крім координатора, не посвячений у сутність завдання, тому що передчасне конкретне його формулювання ускладнить абстрагування та не дасть змоги вийти зі звичного ходу мислення.

Крок 2. Формулювання “проблеми, як її розуміють”. Розглядають можливість перетворити незнайому і незвичну проблему в низку більш звичайних завдань. Кожний учасник має знайти і сформулювати одну з цілей поставленої проблеми. По суті, на цьому етапі проблема членується на підпроблеми.

Крок 3. Генерування ідей. Починається пошук у різних галузях техніки, живої природи, психології тощо для виявлення того, як аналогічні проблеми розв'язуються у сферах, далеких від поставленої проблеми.

Крок 4. Критичне оцінювання ідей експертами та прийняття відповідного рішення.

Засідання “синектичної” групи, яке триває, як правило, декілька годин, становить незначну частину загального часу вирішення поставленого завдання. Решту часу “синектори” вивчають та обмірковують одержані результати, консультуються із спеціалістами, експериментують, відшукують кращі способи реалізації рішення. Метод синектики показав себе як надзвичайно ефективний для підготовки рішень з особливо важливих проблем.

Структура доповіді висновків з оцінювання противника

Висновки з оцінювання противника в ході організації маршу

1. Противник: _____

2. У напрямку висування _____ батальйону рубежами досягнення засобами ураження можуть бути:

для _____;

для _____.

Райони найбільш імовірних ударів ТА: _____

Удари авіації по колоні очікуються групами по _____ літаків із напрямку _____

Районами ймовірних дій повітряних десантів можуть бути: _____

Дії ДРГ слід очікувати в районах: _____

3. Імовірний характер дій противника: _____

4. До сильних сторін противника належать: _____

Слабкими сторонами є: _____

Об'єкти для ураження: _____

Висновки з оцінювання противника в ході організації оборонного бою

1. Частини і підрозділи противника у штатному складі зосередились у районі _____

2. За _____ км від _____ в районі _____ зосередився _____.

Безпосередньо перед батальйонним районом оборони на рубежі: _____

_____ з _____
можливий наступ підрозділів _____.

3. Метою дій противника, можливо, буде розгромити підрозділи _____

_____, прорвати смугу оборони і створити умови для введення в бій резервів.

Найбільш імовірний задум дій противника такий: головного удару завдати у напрямку _____

Передовими підрозділами у складі _____ за підтримки _____ абатр і до _____ бойових вертольотів із ходу прорвати _____ на ділянці _____ і забезпечити вихід головних сил ____ до переднього краю оборони.

Противник у своєму складі може мати: рот (взводів) – _____; гарм. ПА і М – _____; танків – _____; ПТЗ – _____, що складатиме такі щільності на 1 км фронту: по ротах (взводах) – _____; по гарм. ПА і М – _____; по танках – _____; по ПТЗ – _____.

Надалі головними силами прорвати першу позицію, завдати поразки підрозділам батальйону в районі _____ та оволодіти рубежем: _____.

З метою прориву оборони на напрямку головного удару противник може зосередити свої зусилля на ділянці прориву _____, де може наступати до _____.

Підрозділи артилерії у складі _____ можуть бути розгорнуті на відстані _____ км від першої позиції.

Усього перед БРО можливий наступ до _____ батальйонів. Противник у своєму складі може мати: рот (взводів) – _____, танків – _____; гарм ПА і М – _____; ПТЗ – _____, що дозволить йому створити такі щільності на 1 км фронту (фронт – _____ км): по ротах (взводах) – _____; по танках – _____; по гарм. ПА і М – _____; по ПТЗ – _____.

Введення в бій бригадних резервів у складі _____ слід очікувати з рубежів: _____ у загальному напрямку наступу із завданням завершити розгром підрозділів батальйону та оволодіти рубежем _____

Бойовий порядок _____ можливий у два ешелони. В першому ешелоні _____ можливі дії до _____, у другому – до _____.

Можливі рубежі розгортання:

у батальйонні колони – _____,

у ротні колони – _____,

у взводні колони – на віддалі 2 – 3 км від переднього краю оборони; рубіж переходу в атаку – по передньому краю оборони батальйону.

В інтересах розгрому підрозділів _____ можливе викидання Такт. ПД у районі _____ до _____.

Сильними сторонами противника слід уважати: _____

Слабкими сторонами є: _____

Найбільш важливі підрозділи противника, від ураження яких можуть різко знизитися його наступальні можливості: мотострілецькі роти першого ешелону; танкові роти в разі введення їх у бій _____.

Об'єкти для ураження: мотострілецькі та танкові підрозділи на рубежах розгортання; батареї СГ і РСЗВ на вогневих позиціях; пункти управління підрозділами.

Висновки з оцінювання противника в ході організації наступального бою

1. Бойовий склад, положення та стан угруповання противника.

Частини і підрозділи _____, які зазнали втрат до _____ % у попередніх боях із _____, були зупинені та переходять до оборони по рубежу _____.

Бойовий порядок противника в _____ ешелони. В першому ешелоні – _____, в другому ешелоні – _____.

Резерви _____ знаходяться на відстані _____ км від переднього краю.

КП _____ знаходяться в районах _____.

Артилерія _____ до _____ абатр займає вогневі позиції в районах із центрами _____.

Безпосередньо у смузі наступу батальйону переходять до оборони (займають оборону) підрозділи _____.

У першому ешелоні в районах _____.

У другому ешелоні _____ в районах _____.

У системі ППО противник має до _____ батарей ЗСУ.

Усього угруповання противника з урахуванням укомплектованості на _____ % може нараховувати у своєму складі:

рот – _____ до _____;

ВОП – _____ до _____;

танків – _____ до _____;
гарм. ПА і М – _____ до _____;
ПТЗ – _____ до _____,

що складатиме такі щільності:

по ротах – _____;
по танках – _____;
гарм. ПА і М – _____;
по ПТЗ – _____

На ділянці прориву противник може нараховувати:

до _____ рот (ВОП);
до _____ танків;
до _____ гарм. ПА і М;
до _____ ПТЗ.

2. Імовірним характером дій противника може бути:

не допустити прориву району оборони в напрямку _____, утримати займані рубежі (позиції), виграти час для проведення перегрупування _____ та _____ введення в бій резервів.

Для досягнення цієї мети ймовірним задумом дій противника у смузі наступу батальйону може бути:

використовуючи позиції на досягнутому рубежі, маючи двоешелонну побудову бойового порядку, зосереджуючи основні зусилля на напрямку ___ і на утриманні районів _____, ртгр першого ешелону завдати поразки підрозділам батальйону, контратакою II ешелону і резервами завершити їх розгром і відновити положення на досягнутому рубежі.

У ході висування батальйону на рубіж переходу в атаку противник може провести вогневий наліт артилерією (до ___ хв), використовувати засоби РЕБ по КСП, артилерійських підрозділах, засобах ППО, мотострілецьких і танкових колонах, застосовувати диверсійно-розвідувальні дії проти підрозділів батальйону із завданням завдати вогневої поразки та зірвати організований вихід підрозділів батальйону на рубіж переходу в атаку.

Під час переходу підрозділів батальйону в атаку противник буде намагатися стійким утриманням займаних рубежів, вогнем артилерії, протитанкових засобів, танків, БМП та вогнем усіх вогневих засобів із завданням завдати максимальної вогневої поразки атакуючим підрозділам батальйону та не допустити прориву 1-ї позиції.

У разі проведення контратаки другим ешелоном з урахуванням сил та засобів 1-го ешелону угруповання противника в основному складі загалом може нараховувати:

до _____ рот (взводів);

до _____ танків;

до _____ гарм. ПА і М;

до _____ ПТЗ.

Контратака може бути підтримана вогнем до _____ адн, до _____ літаків ТА, до _____ вертольотів.

За такого угруповання противника щільність його сил та засобів на 1 км фронту складатиме (фронт – _____ км):

по ротах (взводах) – _____;

по танках – _____;

гарм. ПА і М – _____;

по ПТЗ – _____.

До сильних сторін противника належать:

- наявність на озброєнні сучасної бойової техніки;
- значна кількість ПТЗ та АА;
- наявність резервів;

До слабких сторін противника належать:

- противник зазнав втрат до _____ %;
- мала кількість засобів ППО.

Об'єктами противника, знищення яких різко знизить його бойові можливості, є: _____.

Зразок розвідувального донесення

Не таємно
Прим. №1
“По навчанню”

РОЗВІДУВАЛЬНЕ ДОНЕСЕННЯ 2 мб 23 омбр № 704. КСП – 1 км сх. НЕПОДОЛАНЕ (8072). 11.00 27.11. Карта 100000, видання 2002 р.

1. Підрозділи 1 мсб 2 омсбр займають позиційну оборону по рубежу (викл.) СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬК – КРУТА ГОРА.

1 мср займає оборону по рубежу СЛОВ'ЯНОСЕРБСЬК – ПАПАСИНО – 1 км зах. ДОВГОВЕ.

2 мср займає ротний опорний пункт у районі (викл.) ДОВГОВЕ – (викл.) ЖОВТЕ – перехрестя доріг (28766).

3 мср у другому ешелоні батальйону в ротному опорному пункті в районі: (викл.) НОВОГРИГОРІВКА – (викл.) СТЕПОВЕ вис. 178 (26732).

Приданий адн 2 омсбр розташований у ЛОЗОВСЬКЕ.

Мінометна батарея батальйону розподілена повзводно у роти батальйону.

КСП, підрозділи забезпечення батальйону розташовані у СТЕПОВЕ.

Противник проводить інженерне обладнання передових позицій по передньому краю.

Протягом доби противник провів 9 обстрілів по взводних опорних пунктах 2 мб.

2. У ході обстрілів опорних пунктів батальйону СП встановлені вогневі позиції противника:

- великокаліберний кулемет у закриті вогневі позиції (X=5863456; Y=4863457);

- мінометний розрахунок на вогневі позиції (X=5864558; Y=4864457);

- БМП – 2, що кочує по рубежу (X=5864559; Y=4964457) – зах. окол. ВЕСЕЛЕ.

3. За інформацією від місцевих мешканців, отриманою на пункті пропуску, у банках та банкоматах ЛУГАНСЬКА відсутні готівкові кошти. Пенсіонерам, які звертаються до працівників фінансових установ із метою пояснення ситуації, повідомляється, що кошти будуть відсутні до кінця поточного року (причин не вказують).

4. Висновок: противник продовжує підготовку системи вогню та системи інженерних загороджень.

Помічник начальника штабу батальйону з розвідки

капітан

О. КМІТЛИВИЙ

Основні правила розробки інформаційних документів

Під час розробки інформаційних документів необхідно знати, що зайві слова, які на перший погляд здаються необхідними, забирають у читача час, а також роблять документ незрозумілим за змістом. Документи слід писати стисло, а значить, більш виразно.

Далі всі зайві слова, яких слід уникати в інформаційних документах, зведені в основні групи.

Перша група – це дієприкметники, прикметники, дієслова, іменники, якими автор намагається позначити наявність або появу описаного або згаданого предмета, явища, процесу. Оскільки предмет описується або згадується, значить, він існує або з'являється, тому підкреслювати це немає необхідності.

Приклад. “Розробити *суто* науковий план роботи, врахувати всі резерви, які є в апараті – завдання не є легким”.

Потрібно поставити запитання: чи можна врахувати резерви, яких немає? Очевидно, що не можливо. Значить слова, “які є в апараті”, в даному контексті зайві. Зайвим є і визначення “суто” до слова “науковий”, тому що план може бути або науковим, або ненауковим.

Далі в прикладах зайві слова виділені курсивом, текст необхідно читати як із ними, так і без них, що продемонструє їх непотрібність. Приклади, які є в роботі, показують... Програвання можливих варіантів виявляє функціональні взаємовідносини, які мають місце між елементами ситуації... У країні є ряд заводів, які характеризуються...

Друга група зайвих слів – іменники або дієслова, які виражають дії, що позначати не обов'язково, адже предмет, що описується, по-іншому діяти або співвідноситись з іншим предметом не може.

Не слід, наприклад, нагадувати, що “дослідження проведено”, в такій фразі: “Збірник містить статті про результати *проведених* досліджень” (статті про результати *непроведених* досліджень взагалі неможливі).

Не треба доводити непотрібність нагадувань про те, що рахунки “*робляться*”, “*результати*” отримуються, сумніви та переваги

“виникають”, перспективи “відкриваються”, час “втрачається”, досягнення “є” тощо.

Але інколи і такі слова необхідні, наприклад коли необхідно показати час дії: “...Кількісні та якісні зміни (які відбулися або відбуваються на наших очах) в матеріально-технічному оснащенні військ...” Без слів у дужках часові межі змін читач не зрозуміє.

Третя група зайвих слів – дієслова або віддієслівні іменники, які передають дію, яка вже виражена дієсловом або іменником, що стоїть поруч. Наприклад, пишуть: “успішне здійснення взаємодії”. Взаємодія передбачає здійснення дії, тому слово “здійснення” зайве.

Четверта група зайвих слів – визначення, виражені прикметниками, дієприкметниками, займенниками, які не доповнюють характеристику предмета (об’єкта), що позначений іменником, до якого вони відносяться.

Такими зайвими є, наприклад, слова типу “певний”, “деякий”, “який-небудь”, “деякий”, “відповідний”, “відомий”, “конкретний” у всіх випадках, коли іменники, яких вони стосуються, й не можуть бути іншими.

Приклади. “Метод – деяка сукупність операцій, які застосовуються для вирішення певного завдання”. (Сукупність завжди “деяка”, а завдання – “певне”). Основними напрямками подальшого розвитку танків є...” (“Розвиток” – завжди рух вперед, продовження руху).

Щоб уникнути зайвих слів, під час читання тексту документа до аналогічних визначень слід ставити запитання: навіщо тут це слово, і що зміниться, якщо його уникнути?

П’ята група – слова, що дублюють за змістом інші слова даної фрази.

Приклади. “Обидва аспекти нерозривно пов’язані між собою, взаємовизначають і взаємодоповнюють один одного”. “Взаємно інформувати один одного...”. “Форми взаємовідносин між...”. “Від 100 мм та більше...”.

У цих прикладах виділені курсивом слова або частини слів зайві, оскільки дублюють інші слова, що виділені розрядкою.

Шоста група – слова, які з’являються внаслідок невиправданого розщеплення присудка-дієслова на сполучення з напівдопоміжного дієслова та віддієслівного іменника.

У довідках, технічних описах спостерігається сполучення допоміжних дієслів “здійснювати”, “забезпечувати”, “виробляти”, “досягти” з віддієслівними іменниками.

Сьома група – це зайві слова, які з’являються через намагання замінити одне слово сполученням із декількох слів, які безпідставно здаються нам більш значними.

Наприклад, пишуть: *зимові місяці, зимовий період* замість “взимку”; “за період червня – липня, а не “за червень-липень” тощо.

Восьма група – слова типу “запитання”, “момент”, “завдання”, “проблема”, “рішення”, вживані у випадках, коли вони не несуть змістового навантаження.

Приклад. “...Мета командно-штабного навчання – розглянути питання про те, як будуть діяти війська в умовах...”. Необхідно писати “... – дії військ в умовах...”. “Визначальним моментом розбудови ЗС РФ є намагання...”. Необхідно – “... у розбудові...”.

Дев’ята група зайвих слів – канцелярищина, словесні штампи, стандартні конструкції, які засмічують текст і роблять його розпливчастим за змістом.

Приклад. “Командування корпусу здійснює ряд заходів, які направлені на поліпшення комплектування особовим складом...” (Читачеві так і неясно, чи покращилось комплектування, чи тільки було вжито заходів для цього. Як тільки звільняємось від штампа, зразу текст скорочується і не викликає запитань.

Порівняйте: “Командування корпусу завдяки низці заходів покращило комплектування..”).

У багатьох випадках книжні звороти типу “... які полягають у тому” тільки ускладнюють текст. Деякі традиційні книжні звороти автор використовує тільки під впливом свого читацького досвіду, не бачить їх зайвими. Часто в текстах після переліку яких-небудь елементів (зброї, заходів тощо) написано: “Із переліку видно, що всі ці заходи свідчать...”. Якщо вони дійсно свідчать і це читачеві видно, то ці слова – зайві. Інколи автори зловживають початковим зворотом у фразі типу: “Слід зауважити, що багато...”, “У заключенні слід зауважити, що...”

До зайвих слів, штампів належать і відіменні прийменники “у справі”, “в галузі”, “на адресу”, “з боку” тощо. Порівняйте, наприклад:

“У справі розвитку бронетанкової техніки ...”. “Великі досягнення в галузі підвищення точності ракет...”.

Десята група – зайві обставини, доповнення, уточнення.

Нерідко автор за інерцією уточнює час дій, хоча читачеві це ясно із контексту.

Приклад. “... Лазерна техніка, яка стрімко розвивається в теперішній час”.

Одинадцята група зайвих слів з’являється через нераціональне використання зіставних сполучників та анатомічних зворотів.

Приклад. “Як вимогам одних систем, так і вимогам інших систем...” Порівняйте: “Вимогам як одних, так і інших систем...”.

Примітка:

Під час розкриття (формулювання) мети навчання слід уживати дієслово в інфінітивній формі: “Метою навчання було вивчити (відпрацювати, перевірити тощо)” ...

У переліку завдань (питань), які відпрацьовувались на навчанні, доцільно давати збірну фразу (“У ході навчання відпрацьовувались завдання:”), а потім формулювати конкретні завдання, при цьому фразу рекомендується починати з іменника (“– Завдання...”, “– ведення...”, “– удосконалення...” тощо).

Якщо даються умовні позначення сторін, які беруть участь у навчанні, то за текстом довідки необхідно на самому її початку хоча б один раз дати її розшифрування. Наприклад: “Сині” (країни НАТО). або “Жовті” (Японія, Південна Корея).

Описуючи початкову (вихідну) тактичну обстановку, задум навчання та його хід, слід точно дотримуватися логіки подій, обов’язково намагатися завершити кожну думку. Наприклад, розглядаючи задум дій однієї із сторін (“Оранжевих”), необхідно його викласти від початку до кінця, не вставляючи моменти (фрагменти) дій протилежної сторони (“Синіх”).

Таким же чином необхідно описувати дії видів збройних сил, щоб була зрозумілою картина відпрацювання питань кожним із них.

Щодо вживання прикметників “вірогідний” та “ймовірний”, “військовий” і “воєнний”.

Прикметник “вірогідний” означає “цілком певний, цілком правдивий, достеменний, перевірений”, а “ймовірний (імовірний)” – це той, що його можна припустити. Наприклад: “Я знаю про це з вірогідних джерел”; “Таке припущення ймовірне”.

Прикметник “військовий” позначає те, що стосується війська: *військова служба, військова частина* тощо. Але те, що походить від слова війна, українською мовою – “воєнний”: *воєнний час, воєнна перемога, воєнна поразка*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (ДЖЕРЕЛ)

1. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. II (батальйон, рота)/ затверджений наказом командувача СВ ЗС України від 30.12. 2016 № 605. – 315 с.
2. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Ч. III (взвод, відділення, екіпаж)/ затверджений наказом командувача СВ ЗС України від 25.05.2016 № 238. – 296 с.
3. Настанова з тактичної розвідки/ Командування СВ ЗС України. – Київ : МОУ, 2017. – 127 с.
4. Тактична розвідка в бойових прикладах за досвідом проведення АТО : посібник. – Київ : МОУ ГУР, 2017. – 160 с.
5. Тактика в бойових прикладах (з досвіду антитерористичної операції): навч.-метод. посіб./колектив авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. – К. : НУОУ ім. І. Черняхівського, 2017. – 140 с.
6. Військовий стандарт 01.101.001. Видання 2. Воєнна розвідка. Терміни та визначення. – К. : Міністерство оборони України, 2011. – 24 с.
7. Військовий стандарт 01.101.004. Видання 2. Воєнна розвідка. Розвідувально-інформаційна діяльність. Терміни та визначення. – К. : Міністерство оборони України, 2015. – 26 с.
8. Левченко О. В. Методика оцінки противника у бою : навчальний посібник/ О. В. Левченко. – К. : НАОУ, 2001. – 76 с.
9. Методичні рекомендації з розробки розвідувальних оцінок (за стандартами провідних країн-членів НАТО). – К. : ГУР МО України, 2018. – 118 с.
10. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навчальний посібник. – К. : Університет “Україна”, 2014. – 417 с.
11. Захарова І. В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навчальний посібник. – К. : “Видавництво “Центр учбової літератури”, 2013. – 336 с.
12. Процеси розвідувальної діяльності. Стандарт НАТО. Союзницька об’єднана настанова АJP–2.1 (видання В, варіант 1)/ Управління стандартизації НАТО, 2016. – 80 с.
13. Основи розвідувально-інформаційної діяльності: настанова Штабу розвідки Міністерства оборони Великобританії. – К. : ГУР МО України, 2015. – 51 с.

Н а в ч а л ь н е в и д а н н я

**Левченко Олександр Віталійович
Вінник Віктор Васильович
Устименко Олександр Вікторович**

РОЗВІДКА ТА ІНОЗЕМНІ АРМІЇ

Частина 1

Інформаційна робота

Навчальний посібник

**Редактор А. В. Ретивих
Комп'ютерне верстання – О. В. Устименко**

Свідоцтво про реєстрацію № 877 від 21 жовтня 2013 року

Підписано до друку 12.09.19. Формат 60×84/16.

Ум. друк. арк. 7,21. Зам. 512 офс.

**Безкоштовно
Друкарня ЖВІ**

